

Agder Vitenskapsakademi

ÅRBOK 2007

Agder Vitenskapsakademi Årbok 2007

Agder Vitenskapsakademi Årbok 2007

Red.: Akademisekretær Thor Einar Hanisch

© Høyskoleforlaget
Agder Vitenskapsakademi og forfatterne

Utgitt i samarbeid med Agder Vitenskapsakademi

ISBN 978-82-7634-597-1

ISSN 0809-7283

Printed in Norway 2008

Formgiving og omslag: Høyskoleforlaget, Kristiansand

Sats: Laboremus

Trykking og innbinding: PowerPrint Norge AS, Steinkjer

Foto:

Forsiden, Mollestad-eika, Sørlandets eldste og største eik. Foto: Olav Breen

Kjell Nupens diplombilde og Gimle Gård. Foto: Torvald Slettebø

Jon Lilletun. Foto: Peder Austrud

Oddvar Munksgaard. Foto: Fædrelandsvennen

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Utgitt av:

Høyskoleforlaget AS – Norwegian Academic Press

Gimlemoen 19

N-4630 Kristiansand

Norway

Telefon (+47) 38 10 50 00

Telefaks (+47) 38 10 50 01

E-post post@hoyskoleforlaget.no

Internett hoyskoleforlaget.no

Agder Vitenskapsakademi

Serviceboks 422

4604 Kristiansand

Telefon (+47) 38 14 11 05

Telefaks (+47) 38 14 14 99

E-post Agder.Vitenskapsakademi@uia.no

Internett www.uia.no/akademiet

Innhold

FORORD	7
STATUTTER FOR AGDER VITENSKAPSAKADEMI	8
MATRIKKEL FOR AGDER VITENSKAPSAKADEMI	12
STYRETS ÅRSMELDING FOR 2007	32
VINTERMØTE	39
<i>Olav Skjevesland</i> MINNETALE OVER JON LILLETUN	41
<i>Alf Holmelid</i> INDUSTRIELL FORSKING PÅ AGDER	44
VÅRMØTE	49
<i>Jens Vetland</i> MINNETALE OVER ODDVAR MUNKSGAARD	51
<i>Rolf Tomas Nossum</i> OLE-JOHAN DAHL, EN INFORMATIKK-PIONÉR FRA AGDER	55
<i>Jan K. Hognestad</i> “JEG HØRER DET PÅ TONEFALLET”	61
Om tonale forhold i norske dialekter med særlig fokus på Agder	
SOMMERMØTE	83
<i>Øystein Wiig</i> GRØNLANDSHVALEN – EN TRUET KJEMPE I ARKTIS	85
ÅRSMØTE	89
REFERAT FRA ÅRSMØTET 27.10.07 I AGDER VITENSKAPSAKADEMI	91
UTDELING AV PRISER FOR 2007	95
<i>Ernst Håkon Jahr</i> FRA SEMINARET PÅ HOLT TIL UNIVERSITETET I AGDER	97
<i>Ernst Håkon Jahr</i> TALE PÅ HOLT PRESTEGÅRD, LØRDAG 1. SEPTEMBER 2007	107
<i>Torunn Lauvdal</i> UNIVERSITETETS FRAMTID: INTERNASJONALISERING, AKADEMISK KVALITET OG MODERNISERING	110

<i>Joachim Dorfmueller</i> EDVARD GRIEG RESEARCH IN GERMANY 1993–2007	115
<i>Knut Dahl-Jørgensen</i> TAKKETALE PÅ VEGNE AV DE NYE MEDLEMMENE.....	122
<i>Roy T. Eriksen</i> TAKKETALE VED TILDELINGEN AV SØRLANDETS KOMPETANSEFONDS FORSKNINGSPRIS FOR 2007.....	123
<i>Stephen Seiler</i> TAKKETALE VED TILDELINGEN AV SØRLANDETS KOMPETANSEFONDS POPULÆRVITENSKAPELIGE PRIS FOR 2007	124
<i>Kjell Arne Ingebrigtsen</i> HILSEN FRA NORGES TEKNISKE VITENSKAPSAKADEMI	126
<i>Åse Gunhild Woie Duesund</i> HILSEN FRA AGDERBENKEN PÅ STORTINGET.....	127
AKADEMIETS NOBEL-PRISVINNERFOREDRAG 2007	130
<i>Arne Olav Øyhus</i> OM TILDELINGEN AV NOBELS FREDSPRIS TIL FNS KLIMAPANEL, IPCC OG AL GORE.....	130
<i>Kjell Arne Grøttum</i> NOBELPRISEN I FYSIOLOGI ELLER MEDISIN 2007 TIL MARIO R. CAPECCHI, OLIVER SMITHIES OG MARTIN J. EVANS	135
<i>Unni Langås</i> NOBELPRISEN I LITTERATUR TIL DORIS LESSING	138
PRESSMEDDELANDE: NOBELPRISET I KEMI 2007.....	142
<i>Hans Herlof Grelland</i> NOBELPRISEN I FYSIKK 2007: ALBERT FERT OG PETER GRÜNBERG	144
<i>Arild Sæther</i> SVERIGES RIKSBANKS PRIS I ØKONOMISK VITENSKAP TIL MINNE OM ALFRED NOBEL	147
<i>Leiv Storesletten</i> SCRINIVASA S.R. VARADHAN – ABELPRISVINNAR I 2007.....	154
<i>Ulf Arvid Zachariasson</i> RONALD DWORKIN – HOLBERGPRISVINNER I 2007.....	158
ANNET	
<i>Ernst Håkon Jahr</i> HILSEN FRA AGDER VITENSKAPSAKADEMI TIL DET NORSKE VIDENSKAPS-AKADEMI VED 150-ÅRSJUBILEET 3. MAI 2007	162
<i>Yngvar Reichelt</i> AGDER AKADEMIS GULLMEDALJE	164

Forord

Med dette framlegges Agder Vitenskapsakademis sjette årbok, etter reetableringen som vitenskapsakademi i 2002. Årboka for 2007 er, som de fem tidligere, redigert av akademisekretær Thor Einar Hanisch i nært samarbeid med preses.

Thor Kristian Hanisch og Olav Bjørn Skaar har stått for fotograferingen og har også bistått datateknisk.

Kristiansand i oktober 2008

Ernst Håkon Jahr
Preses

Statutter for Agder Vitenskapsakademi

(Vedtatt 27.10.2003, siste endring 27.10.2007)

1

Agder Vitenskapsakademi (Agder Academy of Sciences and Letters) har til formål å fremme alle former for vitenskapelig virksomhet på Agder og forståelsen for vitenskapens betydning i samfunnet. Denne oppgaven søkes løst ved bl.a. å arrangere møter, konferanser og foredrag, samt ved å dele ut vitenskapelige priser og arrangere prisoppgaver.

2

Akademiet har maksimalt 205 tellende medlemmer: 1) ordinære innenlandske (100 plasser), 2) korresponderende innenlandske (50 plasser) og 3) utenlandske medlemmer (50 plasser), dessuten 4) æresmedlemmer (maksimalt 5). Betegnelse innen- og utenlandsk gjelder bopæl, ikke nasjonalitet eller statsborgerskap. De ordinære innenlandske medlemmer må ha bopæl i Agder; ved flytting annensteds går de over i kategoriene korresponderende innenlandske eller utenlandske medlemmer.

Fra og med det år et medlem fyller 67 år, går det ut av den antallsbegrensede medlemsmasse, men beholder alle rettigheter som medlem.

Det bør sikres en rimelig fordeling av medlemmer mellom de ulike fagområdene. Medlemmene har innsynsrett ved innvalg, en rett som effektueres ved oppmøte i sekretariatet. Innvalg av medlemmer skjer etter begrunnet forslag fra minst to av Akademiets medlemmer. Fristen for å sende inn forslag fastsettes av styret. Styret skal hvert år avgjøre hvor mange ledige plasser som kan fylles i hver medlemskategori. Styret behandler og prioriterer mellom forslagene før de blir sendt til skriftlig avstemning blant medlemmene. Medlemmene innvelges etter en vurdering av vedkommendes dokumenterte

vitenskapelige kompetanse eller kunstneriske innsats. For å bli valgt må den foreslåtte ha minst halvparten av de avgitte stemmer. Innvalg skal bekreftes i medlemsmøte. Eventuelle nærmere bestemmelser om innvalg fastsettes av styret.

Valg av æresmedlemmer foretas av Akademiets innenlandske medlemmer etter forslag fra styret. Den foreslåtte må ha 3/4 av de avgitte stemmer for å bli valgt. Eventuelle nærmere bestemmelser om valg av æresmedlemmer fastsettes av styret.

Akademiet har også assosierte medlemmer. Som assosierte medlemmer av Akademiet kan innbys vitenskapelig interesserte personer og bedrifter og institusjoner som bidrar til å fremme Akademiets formål. Styret avgjør hvilke privatpersoner og bedrifter og institusjoner som skal innbys som assosierte medlemmer. Liste over assosierte medlemmer trykkes i Akademiets årbok.

3

Akademiet ledes av disse organer:

- a) Årsmøtet, som er den høyeste myndighet og holdes hvert år den fredag som faller nærmest Akademiets stiftelsesdag 27. oktober. Styret kaller inn til årsmøtet med tre ukers varsel. Mellom årsmøtene holdes det medlemsmøter.
- b) Styret velges av årsmøtet og består av preses og fire medlemmer, alle med personlige varamedlemmer. Årsmøtet velger også en valgkomite på fire medlemmer. Preses og de fire styremedlemmene velges for to år. Styret konstituerer ellers seg selv og velger visepreses blant styremedlemmene. Visepreses bør representere annen vitenskap enn preses. Preses er styrets leder og Akademiets talsmann utad. Styret har som oppgave å ivareta Akademiets vitenskapelige og økonomiske interesser.

Akademiets daglige arbeid ledes av akademisekretæren, som rapporterer til styret. Akademisekretæren mottar en godtgjørelse, fastsatt av styret, for sitt arbeid. Akademisekretæren velges av årsmøtet for ett år av gangen.

4

Styret legger hvert år fram årsberetning og revidert regnskap for behandling på årsmøtet. Revisor velges av årsmøtet. Akademiets årbok legges fram på årsmøtet. Årboka inneholder bl.a. Akademiets matrikkel.

5

For å kunne fremmes for årsmøtet må forslag til endring i disse statutter komme inn til styret minst en måned før årsmøtet. Forslag må gjøres kjent for medlemmene sammen med innkallingen til årsmøtet. Til vedtak kreves 2/3 flertall.

6

Akademiet kan kun oppløses etter innstilling av styret, og etter vedtak med minst 2/3 flertall i to på hverandre følgende ordinære årsmøter. Ved eventuell oppløsning tilfaller Akademiets formue Universitetet i Agder.

Statutter for priser

Sørlandets kompetansefonds forskningspris

1. Prisen tildeles av Agder Vitenskapsakademi for ett eller flere vitenskaplige arbeider.
2. Prisen deles ut hvert år.
3. Prisen er på NOK 30.000 og et diplom eller bilde.
4. Prisen tildeles en forsker tilknyttet Agder.
5. Styret i Agder Vitenskapsakademi oppnevner en jury på fem medlemmer.
6. Juryens avgjørelse er endelig. Juryen avgir en skriftlig begrunnelse for tildelingen.
7. Medlemmene av Agder Vitenskapsakademi kan foreslå priskandidater innen en frist satt av styret.
8. Prisen deles ut av Preses på akademiets årsmøte.
9. Prisen deltes første gang ut på årsmøtet 2004, for et arbeid publisert i 2002 eller 2003.

Sørlandets kompetansefonds populærvitenskaplige pris

1. Prisen tildeles av Agder Vitenskapsakademi for ett eller flere populærvitenskapelige bidrag.
2. Prisen deles ut hvert år.
3. Prisen er på NOK 20.000 og et diplom eller bilde.
4. Prisen tildeles en bidragsyter tilknyttet Agder.
5. Styret i Agder Vitenskapsakademi oppnevner en jury på tre medlemmer.
6. Juryens avgjørelse er endelig. Juryen avgir en skriftlig begrunnelse for tildelingen.
7. Medlemmene av Agder Vitenskapsakademi kan foreslå priskandidater innen en frist satt av styret.

8. Prisen deles ut av Preses på akademiets årsmøte.
9. Prisen deltes første gang ut på årsmøtet 2004, for et bidrag i 2002 eller 2003.

Skipskredittfondets pris for maritim forskning

1. Prisen tildeles av Agder Vitenskapsakademi for ett eller flere arbeider innen maritim forskning.
2. Prisen deles ut annet eller tredje hvert år.
3. Prisen er på NOK 30.000 og et diplom eller bilde.
4. Prisen tildeles normalt en forsker, evt. forskningsgruppe, ved Universitetet i Agder eller Agderforskning.
5. Unntaksvis kan andre forskere på Agder tildeles prisen.
6. Styret i Agder Vitenskapsakademi oppnevner en jury på tre medlemmer. Juryens avgjørelse er endelig. Juryen avgir en skriftlig begrunnelse for tildelingen.
7. Medlemmer av Agder Vitenskapsakademi kan foreslå priskandidater innen en frist satt av styret.
8. Prisen deles ut av Preses på akademiets årsmøte.
9. Prisen deltes første gang ut på årsmøtet 2004, for et arbeid publisert i 2001, 2002 eller 2003.

Matrikkel for Agder Vitenskapsakademi

STYRE:

Ernst Håkon Jahr, preses
Svein Gunnar Gundersen, visepreses
Tore Austad
Olav Skjevesland
Leiv Storesletten

AKADEMISEKRETÆR:

Thor Einar Hanisch

MEDLEMMER:

Andersen, Otto, siv.øk. NHH, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde internasjonalisering, f. 11.8.48. Medlem 2002.- Adr. Eikebakken 1, 4622 Kristiansand. Otto.Andersen@uia.no

Austad, Tore, cand. philol., lektor, tidl. stortingsrepresentant for Vest-Agder, Kirke-og undervisningsminister 1981-83, f. 8.4.35. Tidl. akademisekretær, medlem 1965, **styremedlem**.- Adr. Tryms v 14c, 4631 Kristiansand. tore_austad@hotmail.com

Austad, Torleiv, dr. theol., professor, Menighetsfakultetet, fagområde systematisk teologi, f. 9.3.37. Medlem 2003. -Adr. Jomfrubråt v 68, 1179 Oslo. Torleiv.Austad@mf.no

Baker, Jonathan David, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde utviklingsstudier med fokus på Etiopia og Tanzania, f. 31.10.43. Medlem 2002.- Adr. Jern v 18, 4629 Kristiansand. Jonathan.Baker@uia.no

Beisland, Hans Olav, dr. med., overlege Sørlandet Sykehus Arendal, fagområde kirurgi og urologi, kreftforskning, f. 29.12.42. Medlem 2002.- Adr. Sørlandet Sykehus Arendal. hans.olav.beisland@sshf.no

Bekken, Otto Borger, ph.d., førsteamanuensis, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk/didaktikk, f. 3.5.40. Medlem 2006.- Adr. Torsvikkleiva 12, 4637 Kristiansand. Otto.B.Bekken@uia.no

Benestad, Finn, dr. philos., dr. h.c. (Münster), professor em., Universitetet i Oslo, Institutt for musikk og teater, fagområde musikkvitenskap, f. 30.10.29. Medlem 2002.- Adr. Agder allé 4a, 4631 Kristiansand. Finn.Benestad@chello.no

Bernt, Jan Fridthjof, dr. juris, professor, Universitetet i Bergen, Juridisk fakultet, fagområder forvaltningsrett, kommunalrett, sosial- og helserett, rettskildelære, rettsteori, f. 6.7.43. Medlem 2005- Adr. Myrdalskogen 121 Ulset. jan.f.bernt@jur.uib.no

Bjorvatn, Bjarne, dr. med., professor, Universitetet i Bergen, Senter for internasjonal helse, og WHO, Geneve, fagområde infeksjonsmedisin, med. mikrobiologi, internasjonal helse og WHO vaksine-politikk, f. 4.12.36. Medlem 2002.- Adr. Narestø, 4810 Eydehavn. bjarne.bjorvatn@cih.uib.no

Bjorvatn, Kjell, dr. med., professor, Universitetet i Bergen, fagområde odontologi, spesialist i tannregulering og barnetannpleie, f. 8.2.33. Medlem 2007.- Adr. Bergstø 88, 4790 Lillesand. kjell.bjorvatn@cih.uib.no

Bjorvatn, Øyvind, cand. philol., lektor, tidl. stortingsrepresentant for Aust-Agder, forfatter på fagområdet historie, lokalhistorie, f. 26.4.1931. Medlem 1962.- Adr. Østerkleiv 17, 4900 Tvedestrand. oyvind.bjorvatn@kabeltv.as

Bjøranger, Jan, professor, Universitetet i Stavanger, fagområde musikk, spesialområde fiolin og orkester, f. 6.1.68. Medlem 2006.- Adr. Rundvollen 2, 4017 Stavanger. jan.bjoranger@uis.no

Bjørnenak, Trond, dr. oec., professor, Norges Handelshøyskole, fagområde bedriftsøkonomi, økonomisk styring, f. 31.1.64. Medlem 2002. -Adr. Fladefjell 20, 4878 Grimstad. Trond.Bjornenak@nhh.no

Brautaset, Knut, m.sc., m.ed., dosent, tidl. rektor Høgskolen i Agder, nå Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde regulerings-

teknikk, oljehydraulikk, servoteknikk, f. 16.9.39. **Æresmedlem** 2003.- Adr. Ås v 27, 4879 Grimstad. Knut.Brautaset@uia.no

Breen, Olav, cand. mag., prosjektleder, Universitetet i Agder, fagbokforfatter, tidl. akademisekretær, f. 31.3.48. Medlem 1973.- Adr. Kroodd v 7, 4624 Kristiansand. Olav.Breen@uia.no

Breiteig, Trygve, cand. real., dosent, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, tidl. lærerhøgskolerektor, fagområde matematikk-didaktikk, f. 16.6. 41. Medlem 2003.- Adr. Fuglevikkleiva 60, 4637 Kristiansand. Trygve.Breiteig@uia.no

Burn, Robert P, ph.d., professor em. University of Exeter, fagområde matematikk/didaktikk, f. 15.8.34. Medlem 2005- Adr. Sunnyside, Barrack Rd, Exeter, EX 2 6AB, UK. R.P.Burn@exeter.ac.uk

Cestari, Maria Luiza, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk-didaktikk, f. 17.2.46. Medlem 2002.- Adr. Torsvikleiva 12, 4637 Kristiansand. Maria.L.Cestari@uia.no

Conway, John Thomas, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde aerodynamikk og flymekanikk, matematikk, fysikk, f. 17.9.56. Medlem 2002.- Adr. Groose v 238b, 4879 Grimstad. John.Conway@uia.no

Dahl-Jørgensen, Knut, dr. med., professor, Universitetet i Oslo, fagområde pediatri, spesialitet sukkersyke blant barn og unge, f. 26.3.49. Medlem 2007.- Adr. Øvre Smestad v 44b 0378 Oslo. knut.dahl-jorgensen@medisin.uio.no

Da Silva, António Barbosa, dr. theol., professor, Ansgar teologiske høgskole, fagområder systematisk teologi og psykisk helsearbeid, f. 17.1.44. Medlem 2006.- Adr. Halvdan Svartes v 4d, 4633 Kristiansand. dasilva@ansgarhs.no

Dorfmueller, Joachim, dr. phil.habil, professor, Westfälische Wilhelms-Universität Münster, Institut für Musikwissenschaft und Musikpädagogik, f. 13.12.38. Medlem 2004. - Adr. Ringelstrasse 22, 42289 Wuppertal, Deutschland. Joachim.Dorfmueller@gmx.de

Drange, Tore, sivilarkitekt, eget arkitektfirma Grimstad, arkitektoniske arbeider som Ericsson-komplekset i Grimstad, Tyholmen hotell i Arendal, Rasmus-

sen-gruppens bygg i Kristiansand og Norges Ambassade i Brasilia, f. 13.2.39. Medlem 2006.- Adr. 4885 Grimstad. ragnhild@a7arkitekter.no

Dybo, Tor, dr. art., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for kunsthøgskolen, fagområde rytmisk musikk, spesielt jazz, etnomusikologi, f. 1.5.57. Medlem 2006.- Adr. Elve g. 30, 4614 Kristiansand. Tor.Dybo@uia.no

Dziubalska-Kolaczyk, Katarzyna, d.litt. & ph.d., professor, Adam Mickiewicz University, Poznan, fagområde engelsk språkvitenskap, f. 27.5.60. Medlem 2005. Adr. al. Niepodleglosci 4, 61-874 Poznan, Poland; privatadr. Swiebodzinska 82, 60-162 Poznan. dkasia@ifa.amu.edu.pl

Egeberg, Per Kristian, dr. scient., professor, viserektor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde kjemi, geokjemi, kjemisk oseanografi, akvatisk kjemi, miljøkjemi, fornybar energi, f. 23.12.56. Medlem 2002.- Adr. Gudbrandslia 13A, 4638 Kristiansand. Per.K.Egeberg@uia.no

Ellingsen, Svein, dr. h.c. Menighetsfakultetet, salmedikter, sterkt representert i Norsk Salmebok og Salmer 97 og i en rekke utenlandske salmebøker, f. 13.7.29. Medlem 2006.- Adr. Betrum v.13, 4815 Saltrød. svein-ellingsen@c2i.net

Eriksen, Roy T., dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde engelsk filologi, renessansestudier, f. 8.10.48. Medlem 2002. -Adr. Helgolands g. 7, 4616 Kristiansand. Roy.Eriksen@uia.no

Falkenberg, Andreas Wyller, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde internasjonal handel og verdikjeder, kultur og etikk, f. 18.4.48. Medlem 2004. -Adr. Dregge v 7, 4639 Kristiansand. Andreas.Falkenberg@uia.no

Falkenberg, Joyce, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde strategisk forandring og implementering; allianser og nettverk, f. 28.2.47. Medlem 2004. - Adr. Dregge v 7, 4639 Kristiansand. Joyce.Falkenberg@uia.no

Farstad, Per Kjetil, phil.dr., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for kunsthøgskolen, fagområde musikk, klassisk gitar, lutt og andre historiske strengeinstrumenter, f. 25.9.52. Medlem 2004.- Adr. Dals v. 13, 4634 Kristiansand. Per.K.Farstad@uia.no

Fintoft, Knut, dr. philos., professor em. NTNU, fagområde fonetikk, f. 10.5.33. Medlem 2002.- Adr. Elgfaret 4, 3790 Helle. Tlf. 35 98 85 05

Fisiak, Jacek, O.B.E., dr. habil., professor, School of English, Adam Mickiewicz University, Poznan, fagområde engelsk språkvitenskap, f. 10.5. 36. Medlem 2004. - Adr. UAM al. Niepodleglosci 4, 61-874 Poznan, Polen. fisiak@amu.edu.pl

Fowler, Alastair, d.litt, FBA, Regius professor em., University of Edinburgh, fagområde engelsk litteratur og retorikk, f. 30.8.57. Medlem 2003.- Adr 11 East Claremont Street, Edinburgh EH7 4HT, Scotland. Tlf. 0131 556 0366

Fuglestad, Anne Berit, ph.d., dosent, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk, spesialitet IKT-teknologi i læring og undervisning, f. 30.7.45. Medlem 2007.- Adr. Holdalsnuten 26, 4633 Kristiansand anne.b.fuglestad@uia.no

Gabbay, Dov. M., ph.d., professor of logic, Kings College, London, fagområde logikk og beregning, bevisteori, logisk modellering av naturlige språk, f. 1945. Medlem 2006.- Adr. Kings College, Strand, London WC2R 2LS, UK. dg@dcs.kcl.ac.uk

Gallefoss, Frode, dr.med, seksjonsoverlege Sørlandet Sykehus Kristiansand, lungespesialist, f. 16.5.56. Medlem 2006.-Adr. Ole Bulls g 30, 4630 Kristiansand frode.gallefoss@sshf.no

Golusinski, Wojciech, dr. med., dr. hab., professor, Poznan University of Medical Sciences, fagområde laryngologi, f. 10.9.56. Medlem 2003.- Adr. Ul. Fredry 10, 61-701 Poznan, Polen. wgolusinski@am.poznan.pl

Gonzalez, Jose Julio, dr. rer. nat., dr. techn., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde systemdynamikk, informasjonssikkerhet og kritisk infrastruktur, f. 15.2.44. Medlem 2002.- Adr. Holmen, Reddal, 4886 Grimstad. Jose.J.Gonzalez@uia.no

Gran, Jan Tore, dr. med., professor, Rikshospitalet, fagområde reumatologi, f. 29.4.49. Medlem 2002.- Adr. Skilsø 4818 Færvik. jan.tore.gran@rikshospitalet.no

Grelland, Hans Herlof, dr. philos., cand.real., master i filosofi, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde kvante-

kjemi, fysikkens filosofi og eksistensfilosofi, f. 30.10.47. Medlem 2002.- Adr. Bodd g 28 b, 4878 Grimstad. Hans.Grelland@uia.no

Grevholm, Barbro Elisabeth, fil. lic., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk-didaktikk og matematikk, f. 4.12.41. Medlem 2002.- Adr. Torridals v. 89, 4630 Kristiansand. Barbro.Grevholm@uia.no

Grøttum, Kjell Arne, dr. med., overlege, Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde indremedisin, blodsykdommer, f. 3.8.34. Medlem 2002.- Adr. Bjørndalsheia 45, 4633 Kristiansand. Kjell.Grottum@c2i.net

Gundersen, Svein Gunnar, dr. med., overlege, forskningssjef Sørlandet Sykehus Kristiansand, prof. II, Universitetet i Agder, Fakultet for helse- og idrettsfag, fagområder infeksjonsmedisin, tropemedisin, internasjonal helse, f. 28.7.48. Medlem 2002, **visepreses** - Adr. Teglverks v14, 4632 Kristiansand. svein.g.gundersen@sshf.no

Gupta, Rolf Arnvid, cand. musicae, sjefdirigent, Kristiansand Symfoniorkester, f. 14.1.67. Medlem 2005- Adr. Torriedals v 138a 4630, postboks 572, 4665 Kristiansand. rgupta@c2i.net

Haanes, Vidar Leif, dr.theol, professor, rektor, Menighetsfakultet, Oslo, fagområde kirkehistorie, teologihistorie, stat og kirke, f. 27.4.61. Medlem 2006.- Adr.- Flåtestad v 70, 1415 Oppedgård Vidar.L.Haanes@mf.no

Hagelia, Hallvard, teol. dr., professor, Ansgar Teologiske Høgskole, fagområde språkvitenskap, spesialområde lingvistikk med hovedvekt på semittiske og klassiske språk, f. 29.6.44. Medlem 2007.- Adr. Nedre Brattbakken 14, 4635 Kristiansand. hagelia@ansgarskolen.no

Hagestad, Gunhild O., ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, prof.II ved NOVA, fagområde sosiologi, befolkningseldring, livsløp, generasjonsforhold, f. 6.11.42. Medlem 2002.- Adr. Boks 16, 4795 Birkeland. Gunhild.Hagestad@uia.no

Halvorsen, Else-Marie, professor em, fagbokforfatter, Universitetet i Agder, Seniorsenteret, Gimlemoen, fagområder didaktikk, verditemaer i lærerutdanning og skole, f. 12.3. 34. Medlem 2006- Adr. Kuholms v 116, 4632 Kristiansand. Else.M.Halvorsen@hit.no

Hanisch, Thor Einar, siv.øk og h.a. NHH, **akademisekretær**, tidl. regional høgskoledirektør, for Hordaland 1978-80, for Agder 1980-94, fagområde organisasjon og ledelse, f. 20.8.32. Medlem 1969.- Adr. Olav Tryggvasons v 54, 4633 Kristiansand. Thor.E.Hanisch@uia.no

Haugeberg, Glenn, dr. med., overlege, Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde reumatologi, f. 21.6.62. Medlem 2005- Adr. Marviks v 75, 4632 Kristiansand. Glenn.Haugeberg@sshf.no

Haugen, Richard, dr. philos., professor, Universitetet i Tromsø, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, fagområde spesialpedagogikk, kognitiv psykologi, motivasjons- og læringspsykologi, f. 3.7.41. Medlem 2002.- Adr. Vesterli v 30, 9008 Tromsø. rhaugen@sv.uit.no

Haugen, Paal-Helge, forfatter av romaner og diktsamlinger, oversatt til mer enn 20 språk, tildelt bl.a. Brageprisen, Cappelen-prisen, Litteraturkritiker-prisen, Wilburprisen (USA), f. 26.4.45. Medlem 2003.- Adr. Skrefjell v 5, 4645 Nodeland. phaugen@online.no

Hernes, Gudmund, ph.d., professor, fagområde samfunnsvitenskap, forsker Fafo, tidl. Kirke-utdannings- og forskningsminister, f. 25.3.41. Medlem 2003.- Adr. Skov v 20, 0257 Oslo. ghe@fafo.no

Holbek, Jonny, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde strategisk ledelse, innovasjon, nyskaping, organisasjonsteori, f. 12.8.40. Medlem 2002.- Adr. Nordre Hovedgårds v 10, 4621 Kristiansand. Jonny.Holbek@uia.no

Holmesland, Oddvar, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde britisk litteratur, f. 11.4.52. Medlem 2002.- Adr. Hamreheia 48A, 4631 Kristiansand. Oddvar.Holmesland@uia.no

Hopmann, Stefan Thomas, dr. phil., professor, Universitetet i Wien, fagområde pedagogikk, f. 14.10.54. Medlem 2002. Stefan.Hopmann@univie.ac.at

Hydle, Ida, dr. med., dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for helse -og idrettsfag, fagområde medisin, antropologi, f. 1.2.47. Medlem 2003.- Adr. Havsøy v 78, 4817 Arendal. Ida.Hydle@uia.no

Hägg, Tomas, fil. dr. og dr.h.c. (Athen), professor, Universitetet i Bergen, fagområde klassisk, især gresk filologi, bysantinsk humanisme, nubisk kultur,

f. 16.11.38. Medlem 2004.- Adr. Harald Hårfagres v 23, 4633 Kristiansand.
tomas.hagg@krr.uib.no

Jahr, Ernst Håkon, dr. philos., dr. h.c. (Poznan), professor, Universitetet i Agder, fagområde nordisk språkvitenskap, f. 4.3.48. Medlem 2002, **preses**.- Adr. Gimlekollen 3, 4633 Kristiansand. ErnstHakon.Jahr@uia.no

Jakobsen, Else Marie, dr. h.c. Menighetsfakultetet, professorkompetanse, tekstilkunstner, egen vevstue, spesialitet billedvev, f. 28.2.27. Medlem 2002.- Adr. Nedre Lunds v 18, 4630 Kristiansand. Tlf. 38 02 59 64

Jaworski, Barbara, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk-didaktikk, f. 16.11.44. Medlem 2002.- Adr Skipper g 82, 4614 Kristiansand. Barbara.Jaworski@uia.no

Jenssen, Jan Inge, dr. oec., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde entreprenørskap og forretningsutvikling, f. 20.6.60. Medlem 2005- Adr. Krossmyr v 12, 4640 Kristiansand. jan.i.jenssen@uia.no

Jan Vincents Johannessen, dr. med., professor, fagområder kreftforskning, patologi, f. 25.5.41. Medlem 2005.- Adr. Snarøy v 131 G, 1367 Snarøya janvincentsjohannessen@hotmail.com

Kerswill, Paul, ph.d., professor, Lancaster University, fagområde språkvitenskap, f. 12.9.56. Medlem 2006.- Adr. Hazelwood Gardens, Lancaster LA1 4PQ UK. p.kerswill@lancaster.ac.uk

Kiefer, Ferenc, dr., professor, direktør for lingvistikk, Ungarns Vitenskapsakademi, fagområde språkvitenskap, spesialområder grammatisk og systematisk språkbeskrivelse, semantikk og pragmatikk, f. 24.5.31. Medlem 2007.- Adr. Bérc utca 7/b H-1016 Budapest kiefer@nytud.hu

Kjærdsdam, Finn, dr. dr. professor, rektor Aalborg Universitet, fagområde teknologi, spesialområder fysisk planlegging, byplanlegging og regional planlegging, f. 25.11.43. Medlem 2007.- Adr. Sankt Peders Gade 19, DK-9400 Nørresundby rektor@adm.aau.dk

Knudsen, Harald, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde strategisk og internasjonal ledelse,

læringsteori, vitenskapsfilosofi, f. 8.11.43. Medlem 2002.- Adr. Rabbers v 8, 4639 Kristiansand. Harald.Knudsen@uia.no

Kramarz-Bein, Susanne, dr. phil. hab., professor, Universität Münster, fagområde nordisk litteratur, skandinavistikk, f. 4.2.59. Medlem 2006.- Adr. Zedernweg 191, 53757 Sankt Augustin, Deutschland. kramarzb@uni-muenster.de

Kristiansen, Aslaug, dr. polit., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde pedagogikk, spesialområder profesjonsforskning og profesjonsstudier, f. 7.11.55. Medlem 2007.-Adr. Arenfelts v 26, 4630 Kristiansand. aslaug.kristiansen@uia.no

Kristoffersen, Gjert, dr. philos., professor, Universitetet i Bergen, fagområde nordisk språkvitenskap, spesialområder sosiolingvistikk, fonologi og prosodi, f. 13.8.49. Medlem 2007.-Adr. Natlandsfjellet 185, 5098 Bergen. gjert.kristoffersen@lle.uib.no

Kvanvig, Helge Steinar, dr. theol, professor, Universitetet i Oslo, Det teologiske fakultet, fagområde Det gamle testamente, semittiske språk, orientalske religioner, f. 20.2.48. Medlem 2004.- Adr. Ammerud v 121F, 0958 Oslo. H.S.Kvanvig@teologi.uio.no

Kristjánsdóttir, Anna, cand. pæd., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk-didaktikk, IKT i læring og undervisning, profesjonelle utviklingsmiljøer for lærere, f. 14.10.41. Medlem 2002.- Adr. Smiedalen 3B, 4630 Kristiansand. Anna.Kristjansdottir@uia.no

Lande, Gunvor, dr. theol., førsteamanuensis, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde kyrkjevitenskap, feministteologi, f. 17.03 37. Medlem 2003. -Adr. 4745 Bygland. Gunvor.Lande@uia.no

Lande, Aasulv, dr. theol., professor, Universitetet i Lund, fagområde teologi, misjonsvitenskap med økumenikk, især japanske religions- og samfunnsforhold, f. 25.12.37. Medlem 2003. -Adr. Styrbjörn Starkes gränd 4, 22 477 Lund. Aasulv.Lande@teol.lu.se

Langås, Unni, dr. art., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde litteraturvitenskap, f. 26.3.57. Medlem 2003.- Adr. Ryttergangen 14, 4630 Kristiansand. Unni.Langas@uia.no

Lassen, Tom, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde industriell økonomi, risikoanalyse, vedlikeholdsteknikk, f. 20.4.50. Medlem 2002.- Adr. Volle v 74, 4879 Grimstad. Tom.Lassen@uia.no

Lauvdal, Torunn, dr. polit. professor, rektor, Universitetet i Agder, fagområde pedagogikk, organisasjon, teknologiledelse, f. 30.4.47. Medlem 2004.-Adr. Hannevik terrasse 24, 4613 Kristiansand. Torunn.Lauvdal@uia.no

Leer-Salvesen, Paul Egil, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde systematisk teologi, med vekt på etikk, skjønnlitterært og faglitterært forfatterskap, f. 31.10.51. Medlem 2002.- Adr. Hamreheia 20, 4631 Kristiansand. Paul.Leer-Salvesen@uia.no

Lie, Svein, cand. philol., professor, Universitetet i Oslo, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, f.15.4.42. Medlem 2002.-Adr. Eckersbergs g 10, 0266 Oslo. Svein.Lie@iln.uio.no

Lilleaas, Ulla-Brit, dr. polit., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for helse- og idrettsfag, fagområde sosiologi, især menneskers forståelse og opplevelse av egen helse, f. 17.10.44. Medlem 2006.- Adr. Havodd v 3, 4823 Arendal. ulla.b.lilleaas@uia.no

Lima, Åsvald, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikk, f. 4.10.42. Medlem 2002.- Adr. Ragnhilds v 2, 4633 Kristiansand. Asvald.Lima@uia.no

Lindboe, Christian Fredrik, dr. med., overlege Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde klinisk patologi, især nevropatologi, f. 9.6.45. Medlem 2002.- Adr. Justvikbakken 3, 4634 Kristiansand. christian.fredrik.lindboe@sshf.no

Linn, Andrew Robert, ph.d., professor, University of Sheffield, fagområde engelsk språk, lingvistikkens historie, f.10.11.67. Medlem 2005.- Adr. 42 Dransfield Road, Sheffield, South Yorkshire S10 5RN, UK. A.R.Linn@Sheffield.ac.uk

Lombnæs, Andreas G., dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk litteraturvitenskap, f. 27.8.45. Medlem 2002.- Adr. Erling Skjalgssonsgt. 24, 0267 Oslo. Andreas.G.Lombnas@uia.no

Lomheim, Sylfest, cand. philol., professor, direktør i Språkrådet, fagområde nordisk språk, spesialitet fagoversetting, f. 11.3.45. Medlem 2004.- Adr. Prestehøia 64, 4633 Kristiansand. lomheim@sprakradet.no

Lønn, Øystein, forfatter av romaner, noveller, filmmanuskripter, oversettelser utgitt i 15 land, bl.a. fått Nordisk Råds litteraturpris, Brageprisen, Kritikerprisen, f. 12.4.1936. Medlem 2002. - Adr. Bellevue 23, 4616 Kristiansand. OE-Loenn@frisurf.no

Mansoor, Mohammad Azam, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for realfag, fagområder biokjemi og bioteknologi, f. 2.7.56. Medlem 2005.- Adr. Draug v. 24, 4314 Sandnes. mohammad.a.mansoor@uia.no

Matlary, Janne Haaland, dr. philos., professor, Universitetet i Oslo, fagområde EU, forsvars- og sikkerhetspolitikk, menneskerettigheter, diplomati, f. 27.4.57. Medlem 2003. -Adr. Camilla Collets v 1, 0258 Oslo. J.H.Matlary@stv.uio.no

Middleton, Peter Hugh, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde elektrokjemi, brenselcelle-teknologi, korrosjon, kontrollsystemer, f. 19.2.56. Medlem 2004.- Adr. Knibehøia 4, 4876 Grimstad. hugh.middleton@uia.no

Midtgård, Ole-Morten, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde elkraft, spesialområder elektrisitetsforsyning, fornybar energi og energioptimalisering, f. 20.3.67. Medlem 2007.-Adr. Toraldåsen 59, 4886 Grimstad. ole-morten.midtgard@uia.no

Midtvedt, Tore, dr. med., professor, Karolinska Institutet, Stockholm, fagområde medisinsk mikrobiell økologi, f. 24.2.34. Medlem 2002.- Adr. Ing. Hoels v 18, 1346 Gjøttum. tore.midtvedt@cmb.ki.se

Munksgaard, Oddvar, tidl. kulturredaktør i Fædrelandsvennen, forfatter, f. 13.10.25. Medlem 1962.- Tidl. adr. Korvett v 12, 4624 Kristiansand. (Død 4.1.2007).

Mygland, Åse, dr. med., overlege, Sørlandet Sykehus HF, fagområde nevrologi, f. 29.1.58 Medlem 2005- Adr. Ingrid's v 3, 4633 Kristiansand. aase.mygland@sshf.no

Myhre, Eivind S.P., dr. med., seksjonsoverlege, professor, Universitetet i Tromsø og Sørlandet Sykehus Kristiansand, fagområde kardiiovaskulær patofysiologi, klinisk kardiologi, f. 8.3.51. Medlem 2002.- Adr. Gamle Kirke v 7, 4630 Kristiansand. eivind.myhre@sshf.no

Nedrelid, Gudlaug, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk språkvitenskap, spesialfelt personnavnforskning, f. 25.12.52. Medlem 2004.- Adr. Øster v 47, 4631 Kristiansand. Gudlaug.Nedrelid@uia.no

Nesland, Jahn Marthin, dr med., professor, Universitetet i Oslo/Det Norske Radiumhospita, fagområde tumorpatologi, f. 14.9.51. Medlem 2005.- Adr. Ullernchaussen 70, 0310 Oslo. j.m.nesland@medisin.uio.no

Nielsen, Marit Aamodt, dr. philos., professor, viserektor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk språkvitenskap, f. 5.2.48. Medlem 2002. -Adr. Vindmøllegangen 14, 4631 Kristiansand. Marit.A.Nielsen@uia.no

Nielsen, May-Brith Ohman, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde historie, f. 25.8.62. Medlem 2003.- Adr. Ærfugl v 51d, 4623 Kristiansand. May-Brith.O.Nielsen@uia.no

Norby, Truls Eivind, professor, Universitetet i Oslo, fagområder kjemi, elektrokjemi, f. 22.6.55. Medlem 2005. - Adr. Kløfta v 2022 Gjerdrum. trulsn@kjemi.uio.no

Norman, Victor Danielsen, ph.d., professor, Norges Handelshøyskole, tidl. Arbeids- og administrasjonsminister, fagområde internasjonal økonomi, kapitalflyt, handel og skipsfart, f. 24.7.46. Medlem 2004.- Adr. Åstveit v 11, 5106 Øvre Ervik. Victor.Norman@nhh.no

Nossum, Rolf Tomas, dr. scient., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde informatikk, f. 4.6.54. Medlem 2004. -Adr. Ole Bulls g. 3b, 4630 Kristiansand. Rolf.Nossum@uia.no

Nupen, Kjell, billedkunstner, maleri, skulptur, grafikk, utdannet ved Statens Kunstakademi og ved Staatliche Kunstakademie, Düsseldorf, oppdrag og utstillinger i gallerier i en rekke land, f. 5.9. 55. Medlem 2002.- Adr. Hånestangen 99, 4635 Kristiansand. kjell@nupen.no

Nylehn, Børre, siv.ing. NTH, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde samfunnsfag, organisasjonsteori, f. 10.05.40. Medlem 2002.- Adr. Dals v 52A, 4634 Kristiansand. Borre.Nylehn@uia.no

Næss, Harald Sigurd, professor em., University of Durham 1953-59, University of Wisconsin 1959-91, fagområde nordisk litteratur, f. 27.12.1925. Medlem 2002.- Adr. Sletthei v 28, 4626 Kristiansand. harnass@online.no

Oleshchuk, Vladimir A, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde datavitenskap, f.16.4.59. Medlem 2005. - Adr. Landgraffs v 20, 4879 Grimstad. Vladimir.oleshchuk@uia.no

Olsen, Harald, cand. real., seniorrådgiver, forsker, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde forholdet kultur, religion. kunst, f. 11.12.45. Medlem 2005.- Adr. Odden v 35, 4847 Arendal harald.olsen@uia.no

Omdal, Helge Godtfred, fil. dr., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk språkvitenskap, f. 5.12.1940. Medlem 2002.- Adr. Ørving 25, 4790 Lillesand. Helge.Omdal@uia.no

Palm, Enok, dr. philos., professor, Universitetet i Oslo, fagområde anvendt matematikk og mekanikk, f. 5.12. 24. Medlem 2003.- Adr. Anker v 66B, 0767 Oslo. Enokp@math.uio.no

Pedersen, Per Egil, dr. oecon., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde informasjonsledelse, elektroniske markeder, konsumentatferd, f. 25.8.60. Medlem 2002.- Adr. Narestø, 4810 Eydehavn. Per.Pedersen@uia.no

Pätzold, Matthias, dr. ing. hab., elektroingeniør, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde mobil radiokommunikasjon, f. 15.1.58. Medlem 2002.- Adr. Reddals v 158, 4886 Grimstad. Matthias.Paetzold@uia.no

Pop, Ioan, ph.d., professor, University of Cluj, Faculty of Mathematics, director Centre of Mechanics and Astronomy, fagområde hydrodynamikk, f.14.6.37. Medlem 2005-Adr. University of Cluj, R-3400 Cluj, CP 353 Romania popi@math.ubbcluj.ro

Prinz, Andreas, ph.d., dr. habil., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde IKT, spesialfelter spesifikasjonsspråk og compilers, f. 12.3.63. Medlem 2004.- Adr. Vestre Grøm 38, 4887 Grimstad. Andreas.Prinz@uia.no

Ralph, Bo, phil. dr., professor, Gøteborgs universitet, Institutionen för svenska språket, innehar stol nr 2 i Svenska Akademien, fagområde nordiske språk, f. 4.10.45. Medlem 2004. -Adr. Box 200, SE 405 30 Gøteborg. Bo.Ralph@svenska.gu.se

Randøy, Trond, dr. oecon., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde strategi og internasjonal ledelse, f. 26.10.1962. Medlem 2002.- Adr. Kristins v19c, 4633 Kristiansand. Trond.Randoy@uia.no

Rasch, Bjørn Ole, musiker, musikkpedagog, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for kunstfag, fagområde rytmisk musikk, f. 28.7.59. Medlem 2003.- Adr. Kongshavn, 4639 Kristiansand. Bjorn.O.Rasch@uia.no

Rasmussengruppen v/Dag Rasmussen, assosiert medlem. rg@rasmussen.no

Rasmussen, Rannfrid, cand. scient., assosiert medlem, fagområde matematikk, spesialområde Niels Henrik Abel, f. 30.1.35. Medlem 2007.-Adr. Bergtoras v 10, 4633 Kristiansand. rg@rasmussen.no

Rees, Andrew, ph.d., reader, University of Bath, fagområde matematikk, spesialfelt hydrodynamikk, f. 26.8.59. Medlem 2004.- Adr. 43/45 Stanley Road, Warmley, Bristol BS15 4NX UK. D.A.S.Rees@bath.ac.uk

Reichert, Frank, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde IKT, mobile kommunikasjonsnettverk, f. 11.7.57. Medlem 2006.- Adr. Vikstølen 14, 4885 Grimstad. Frank.Reichert@uia.no

Repstad, Pål Steinar, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde religionssosiologi, samfunnsvitenskapelig metode, forskningsetikk, f. 21.2.47. Medlem 2002.- Adr. Knarrevik v 6, 4638 Kristiansand. Pal.Repstad@uia.no

Rickhard, Leonard, billedkunstner, kunstnerisk medium maleri, i en årrekke gjestelærer ved norske kunstakademier og Konsthögskolan i Göte-

borg, f. 2.5.45. Medlem 2002.- Adr. Øvre Tyholms v 32, 4836 Arendal.
leonari@online.no

Riis, Ole Preben, mag.scient., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde religionssosiologi, spesialområde komparativ analyse av religion, sosiale verdier og sosialetikk i moderne sosiale kontekster, f. 3.2.44. Medlem 2007.-Adr. Kronprinsens g 10, 4610 Kristiansand. ole.riis@uia.no

Schulte, Michael, dr. hab., førsteamanuensis, Høgskolen i Volda, fagområde nordisk språkvitenskap, især historisk lingvistikk, runologi, f. 17.7.63. Medlem 2006.- Adr. Eplehagen 2b, 6100 Volda MichaelS@hivolda.no

Seiler, Kerry Stephen, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for helse- og idrett, fagområde idrettsvitenskap, spesialområde folkehelseforskning, f. 15.9.65. Medlem 2007.-Adr. Tretjønn v 26, 4633 Kristiansand. stephen.seiler@uia.no

Selander, Sven-Åke, dr. theol, og dr. h.c. (Åbo Akademi), professor em. Lunds universitet, fagområde kyrko- och samfundsvetenskap, f. 12.8.34. Medlem 2005-Adr. V. Häggviksvägen 17, SE-236 32 Höllviken. Sven-ake.selander@teol.lund.se.

Seim, Turid Karlsen, dr. theol., professor, Universitetet i Oslo, Teologisk fakultet, fagområde Det nye testamente, f. 8.10.45. Medlem 2004.-Adr. Stens g 36, 0358 Oslo. t.k.seim@teologi.uio.no

Sein, Maung K., ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde informasjonsvitenskap, f. 23.6.54. Medlem 2002.- Adr. Kirkegt 2c, 4610 Kristiansand. Maung.K.Sein@uia.no

Shaw, Honorata Helena, dr. hab., professor, Poznan University of Medical Sciences, Department of Biomaterials and Experimental Dentistry, fagområde endodontics, operative dentistry, dental materials, f. 11.1.40. Medlem 2007.-Adr. Borówiec ul. Débowa 8, 62-023 Gadki, Polen. honorata@amp.edu.pl

Shults, LeRon, dr. dr. professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområder systematisk teologi og utdanningspsykologi, spesialfelt dialog mellom teologi og vitenskapelig erkjennelse, f. 5.2.65. Medlem 2007.-Adr. Marthas v 16, 4633 Kristiansand. leron.shults@uia.no

Siegmund-Schultze, Reinhard, dr. rer. nat., dr. phil. hab., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde matematikkens sosial- og idehistorie, f. 2.4.53. Medlem 2002.- Adr. Gimle v 48a, 4630 Kristiansand. Reinhard.Siegmund-Schultze@uia.no

Sikorska, Liliana, dr. hab., professor, Adam Mickiewicz University, Department of English Literature and Literary Linguistics, fagområde litteraturvitenskap, spesialområder engelsk middelalderlitteratur, litterær lingvistikk og engelskspråklig og irsk samtidslitteratur, f. 30.6.66. Medlem 2007.-Adr. Adam Mickiewicz University, Poznan, Poland. sliliana@ifa.amu.edu.pl

Skeie, Bjørn, dr. med., seksjonsoverlege, Rikshospitalet Universitetsklinikk, Avd. Hjertesenteret i Oslo, fagområde anestesilogi med hovedvekt på intensivmedisin, f. 18.4.52. Medlem 2002.- Adr. Skyllingsheia 10, 4621 Kristiansand. bjorn.skeie@hjertesenteret.no

Skjeie, Hege, dr. polit., professor, Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap, fagområde kjønns- og likestillingspolitikk, parti-, demokrati- og maktspørsmål, f. 15.5.55. Medlem 2004.- Adr. Bekkefare 8b, 0280 Oslo. Hege.Skjeie@stv.uio.no

Skjekkeland, Martin, cand. philol., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde nordisk språkvitenskap f. 19.12.43. Medlem 2002.- Adr. Kuholms v 9B, 4631 Kristiansand. Martin.Skjekkeland@uia.no

Skjevesland, Olav, cand. theol., biskop Agder og Telemark, preses i bispekollegiet, tidl. professor i praktisk teologi ved MF 1994-1999, fagområde homiletikk og pastoralteologi, f. 31.5.42. Medlem 2002, **styremedlem**.- Adr. Banehei v 23, 4613 Kristiansand. agder.biskop@kirken.no

Stabell, Ole B., dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde biologi, zoofysiologi, kjemisk økologi, f. 5.10.48. Medlem 2002.- Adr. Stokkelandsåsen 63, 4640 Søgne. Ole.B.Stabell@uia.no

Steinsvåg, Sverre, dr. med., avd.overlege, ØNH-avd., Sørlandet Sykehus Kristiansand, professor, UiB, fagområde allergologi, nese-bihule sykdommer, f. 24.4.57. Medlem 2002.- Adr. Kristins v 9, 4633 Kristiansand. sverre.steinsvåg@sshf.no

Sti, Arne Dag, lic. NHH, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde bedriftsøkonomi, regnskap, finans, modellbygging for beslutningsstøtte, f. 6.5.46. Medlem 2002.- Adr. Holvigasingen 3, 4879 Grimstad. Arne.D.Sti@uia.no

Storesletten, Leiv, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde anvendt matematikk, f. 6.7.39. Medlem 2002, **styremedlem**.- Adr. Nygata 8, 4614 Kristiansand. Leiv.Storesletten@uia.no

Stray, Arne, dr. philos., professor, Universitetet i Bergen, fagområde matematikk, især kompleks funksjonsteori, f. 4.5.44. Medlem 2006.- Adr. Snehvitbakken 31, 4638 Kristiansand. stray@mi.uib.no

Stubhaug, Arild, dr. h.c. UiO, forfatter, fagbøker, biografier, statsstipendiat, f. 25.5.48. Medlem 2005- Adr. Grimsrudv. 88, 3442 Hyggen. arilds@math.uio.no

Støkken, Anne Marie, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde velferdsadministrasjon, velferdspolitik, utdanningspolitikk, f. 20.3.49. Medlem 2002.- Adr. Dalsvn 52A, 4634 Kristiansand. Anne.M.Stokken@uia.no

Svennevig, Jan, dr. art., professor, Handelshøyskolen BI, fagområde tverrkulturell kommunikasjon, bedriftskommunikasjon, f. 3.7.62. Medlem 2002.- Adr. Engerjordet 26, 1365 Blommenholm. Jan.Svennevig@iln.uib.no

Svendsen, Arnljot Strømme, dr. oecon., professor em., Norges Handelshøyskole, fagområder skipsfartsøkonomi og kulturøkonomi, f. 5.12.21, Medlem 2007.-Adr. Endregårds v 3a, 5019 Bergen. Arnljot.Strømme-Svendsen@nhh.no

Svensen, Henrik, cand. jur, tidl. stortingsrepresentant for Aust-Agder 1954-61, fylkesmann 1961-74, tidl. preses i Agder Akademi, f.17.7.04. Medlem 1962- Tidl. adr. Gamle Songe v.14, 4841 Arendal. (Død 16.8.07)

Sæther, Arild, cand. oecon., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, NorFa professor Latvjas Universitaate, Riga, fagområde europeisk økonomisk integrasjon, mikroøkonomi, konkurransepolitikk, økonomisk idehistorie, f. 8.8.40. Medlem 2002.- Adr. Elvegata 23, 4614 Kristiansand. Arild.Sather@uia.no

Sætre, Tor Oskar, dr. ing., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde materialteknologi, f. 17.3.56. Medlem 2002.-Adr. Jerpe v 22, 4878 Grimstad. Tor.Satre@uia.no

Sødal, Sigbjørn, dr. oecon., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsfag, fagområde samfunnsøkonomi, spesialområde transportøkonomi, f. 20.9.61. Medlem 2007.-Adr. Kuholms v 78c, 4632 Kristiansand. sigbjorn.sodal@uia.no

Søderhamn, Olle, dr. med., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for helse og idrett, fagområde sykepleievitenskap, spesialfelt egenomsorg og helse for eldre, f. 13.7.51. Medlem 2007.-Adr. Gullsmed g 1, 4886 Grimstad. olle.soderhamn@uia.no

Sørensen, Bjørg Aase, dr. philos., professor, forsker AFI, fagområde samfunnsvitenskap, spesialfelter arbeidsliv, arbeidsmiljø, konfliktløsning, f. 18.2.44. Medlem 2003.-Adr. Staudevn 5, 0875 Oslo. Bjoerg.Aase.Soerensen@afi-wri.no

Sørensen, John Dalsgaard, ph.d., professor, Aalborg Universitet, fagområde styrkeberegninger og sikkerhet for vindmøller, f. 19.11.56. Medlem 2006-Adr. Skindbjerg v 6, 9520 Skørping, Danmark. jds@civil.aau.dk

Paul John Thibault, professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde språkvitenskap, medievitenskap, f. 1.7.53. Medlem 2005-Adr. Kristins v 25b, 4633 Kristiansand. pauljthibault@yahoo.com

Thon, Jahn Holljen, dr. art., førsteamanuensis, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde litteraturvitenskap, f. 25.5.46. Medlem 2007.-Adr. Jonas Anton Hjelms g 7, 4616 Kristiansand. jahn.thon@uia.no

Thorsvik, Jan, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde organisasjon og ledelse, f. 20.12.51. Medlem 2005-Adr. Ryttergangen 14, 4630 Kristiansand. jan.thorsvik@uia.no

Tobies, Renate, dr. hab., redaktør, International Journal of History and Ethics of Natural Sciences, faglområde vitenskapshistorisk og matematikkhistorisk forskning, f. 25.1.47. Medlem 2007.-Adr. Mittelstrasse 31a, Birkenstein D-15366 Hoppengarten. r.tobies@tu-bs.de

Trudgill, Peter, ph.d., professor em., University of Fribourg, professor II Universitetet i Agder, fagområde engelsk og allmenn språkvitenskap, f. 7.11.43. Medlem 2003.- Adr. 32 Bathurst Rd, Norwich NR2 2PP England. Peter.Trudgill@unifr.ch

Tveit, Per, dr. ing., dosent em., Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde brokonstruksjoner og styrkeberegninger, spesialfelt strukturegenskaper for nettverks- og rørbroer, f. 11.8.30. Medlem 2004.- Adr. Juskestredet 4, 4876 Grimstad. Per.Tveit@uia.no

Tveit, Sigvald, komponist og musikkforsker, førsteamanuensis, Universitetet i Oslo, fagområder musikkteori og satslære, f. 14.3.45. Medlem 2006.- Adr. Øvre Smestad v 53b, 0378 Oslo. sigvald.tveit@imv.uio.no

Tveitereid, Morten, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde industriell matematikk, f. 15.4.46. Medlem 2002.- Adr. Huldertun 16, 4638 Kristiansand. Morten.Tveitereid@uia.no

Tønnessen, Elise Seip, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde litteratur- og medievitenskap, f. 23.6.51. Medlem 2003.- Adr. Vardås v 89, 4637 Kristiansand. Elise.S.Tønnessen@uia.no

Valen-Sendstad, Aksel Magnus, dr. theol., professor Menighedsfakultetet Århus, fagområde systematisk teologi, religionsfilosofi, filosofi- og teologihistorie, vitenskapsteori, f. 7.5.32. Medlem 2002.- Adr. Rosenberg Ring g 28, 4790 Lillesand. ak-valen@online.no

Viereck, Wolfgang, dr. phil. hab., dr. h.c. mult., professor, Otto-Friedrich-Universität Bamberg, engelsk lingvistikk, middelalderengelsk, f. 4.9.37. Medlem 2006.- Adr. Obere Dorotheenstr. 5a; 96049 Bamberg, Germany wolfgang.viereck@uni-bamberg.de

Våland, Torstein, dr. philos., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for teknologi og realfag, fagområde elektrokjemi, energiteknologi, f. 8.3.36. Medlem 2002.- Adr. Hansnes v 51, 4839 Arendal. Torvaala@online.no

Wiig, Øystein, dr. philos., professor, Universitetet i Oslo, Naturhistorisk museum, fagområde pattedyr, spesielt forskning og internasjonal forvaltning av arktiske marine pattedyr, museumsvirksomhet, f. 2.9.49. Medlem 2006.- Adr. Gjettumkollen 26a, 1346 Gjettum. Oystein.wiig@nhm.uio.no

Young, Peter, ph.d., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde britisk litteratur, engelskspråklig afrikansk litteratur, f. 2.11.41. Medlem 2002.- Adr. Møllevanns v 29, 4616 Kristiansand. Peter.Young@uia.no

Øksendal, Bernt, ph.d., professor, Universitetet i Oslo, fagområde matematikk, spesialområder stokastisk analyse og kompleks funksjonsteori, f. 10.4.45. Medlem 2007.-adr. Røyskattlia 21, 1362 Hosle. bernt.oksendal@cma.uio.no

Øyhus, Arne Olav, dr. scient., professor, Universitetet i Agder, Fakultet for økonomi og samfunnsvitenskap, fagområde utviklings- og kulturstudier med fokus på Afrika og Asia, f. 16.10.50. Medlem 2002.- Adr. Flangenborg, 4818 Færvik. Arne.O.Oyhus@uia.no

Aanensen, Ove Torbjørn, dr. ing., dir., AKOA A/S, tidl. adm. dir. Agderforskning, tidl. norsk industriattaché i Tyskland, fagområde fysikk, spesialfelt nettverksdannelser, prosjektutvikling, f. 4.3.34. Medlem 2004. - Adr. Hyllebakken 2, 4622 Kristiansand. akoa@frisurf.no

Aarli, Johan A., dr. med., professor, klinikkssjef, Haukeland Universitetssykehus, Nevroklinikken, fagområde nevrologi og nevroimmunologi, f. 1.5.36. Medlem 2003. - Adr. Jonas Lies gate 65, 5021 Bergen. Johan.Aarli@nevro.uib.no

Aasebø, Turid Skarre, dr. polit., førsteamanuensis, Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk, fagområde pedagogikk, f. 6.6.55. Medlem 2003.- Adr. Svingen 20, 4628 Kristiansand. Turid.S.Aasebo@uia.no

Styrets årsmelding for 2007

Året 2007 var det femte fulle året som vitenskapsakademi, og var det 45. driftsåret regnet fra det opprinnelige Agder Akademi ble stiftet i 1962. Til grunn for Agder Vitenskapsakademi ligger reviderte statutter, vedtatt på årsmøtet 27.10. 2003.

Styret har i 2007 bestått av professor dr. philos. Ernst Håkon Jahr (preses), professor dr. med. Svein Gunnar Gundersen (visepreses), lektor tidl. undervisningsminister Tore Austad, biskop Olav Skjevesland og professor dr. philos. Leiv Storesletten. Vararepresentanter til styret er professor dr. philos. Marit Aamodt Nielsen (for Ernst Håkon Jahr), overlege dr. med. Christian Fredrik Lindboe (for Svein Gunnar Gundersen), professor phil. dr. Per Kjetil Farstad (for Tore Austad), førsteamanuensis dr. theol. Gunvor Lande (for Olav Skjevesland) og professor dr. philos. Morten Tveitereid (for Leiv Storesletten). Akademisekretær har vært direktør Thor Einar Hanisch.

Høgskolen i Agder så tidlig betydningen av akademiet for utviklingen mot et universitet, og la forholdene til rette for en varig lokalisering av, og fri stasjon for, akademiet på Kampus Gimlemoen. Nødvendig infrastruktur ble skaffet til veie ved stor forståelse og velvilje fra høgskolen, og Sørlandets Kompetansefond støttet på sin side opp om reetableringen som vitenskapsakademi med startbevilgninger på kr 300.000 fordelt over to år. Deretter har akademiet administrert og delt ut Sørlandets kompetansefonds forskningspris og populærvitenskapelige pris.

Målsettingen er en oppbygging gjennom ti år til et fullt utviklet vitenskapsakademi med allsidig og høy kompetanse blant medlemmene, og med relevante initiativer, arrangementer, publikasjoner og priser. Dermed vil landsdelens vitenskapsakademi komme på linje med de etablerte nasjonale vitenskapsakademier i Oslo og Trondheim, og med mange av de samme funksjoner og oppgaver i forhold til vitenskapelig virksomhet på Agder.

Vitenskapsakademiet tok over fra det gamle akademiet viktige erfaringer og arkivalier, og merket seg ellers initiativer av dette som er av interesse for utviklingen mot et universitet på Agder. Styret konstaterer med glede at utviklingen per 2007 kom så langt at Universitetet i Agder ble en realitet 1.9.07.

Også i 2007 gjennomførte Agder Vitenskapsakademi et fullt møteprogram, det vil si vintermøte (18. januar), vårmøte (26.april) sommermøte (6. september), og årsmøte med årsfest på stiftelsesdagen 27. oktober (høstmøte). Dessuten arrangerte akademiet for første gang, 3. desember, foredrag av akademi-medlemmer om årets vinnere av Abelprisen, Holbergprisen og Nobelprisene. Medlemsmøtene ble arrangert på Gimle Gård, årsmøtet med årsfest i Klubben selskapslokaler og prisvinnerforedragene i Byhallen, alle i Kristiansand.

Preseses hilste fra akademiet under middagen ved 150-årsjubileet for Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo 3.5.07.

Foredragsholdere og temaer på årets medlemsmøter var:

Vintermøtet 18. januar:

Biskop Olav Skjevesland: Minnetale over akademiets medlem Jon Lilletun, som gikk bort 21.8.06.

Forskningsdirektørene Alf Holmelid, Høgskolen i Agder: Regional forskning på Agder, og Kai Johansen, Elkem Research: Industriell forskning på Agder

Vårmøtet 26. april:

Sjefredaktør Jens Vetland: Minnetale over akademiets medlem Oddvar Munksgaard, som gikk bort 4.1.07.

Professor Rolf Nossun, Høgskolen i Agder, medlem AVA: En informatikk-pioner fra Agder. Professor Ole-Johan Dahl, 1931-2002.

(Foredrag i akademiserien Agderforskere før HiA)

Førstelektor Jan Kristian Hognestad, Høgskolen i Agder: Jeg hører det på tonefallet. Om toner i talespråket med eksempler fra sørvest-landet.

(Hovedforedrag)

Sommermøtet 6. september:

Visning av TV-program fra september 1967 om Gimle Gård, da Karsten Hopstock intervjuet eieren, frk Titti Arenfeldt Omdal om hennes vyer for universitetet og bruk av Gimle Gård i denne forbindelse.

Professor Øystein Wiig, Universitet i Oslo: Grønlandshvalen – en truet kjempe i Arktis.

(Hovedforedrag i anledning Carl von Linné året 2007)

Årsmøtet 27. oktober:

Preses, professor Ernst Håkon Jahr: Fra Seminaret på Holt til Universitetet i Agder.

Rektor ved UiA, professor Torunn Lauvdal: Universitetets framtid: internasjonalisering, akademisk kvalitet og modernisering.

(To årsmøteforedrag som markerte det nye universitetet)

President i det tyske Edvard Grieg-selskapet, professor dr. Joachim Dorfmüller, Münster: Nyere tysk Grieg-forskning.

(Foredraget markerte Edvard Grieg-året 2007)

Professor, dr. hab. Jacek Fisiak: Hilsning fra Det Polske Vitenskapsakademi.

Visepresident, professor Kjell Arne Ingebrigtsen: Hilsning fra Norges Tekniske Vitenskapsakademi.

Preses, professor Per Amund Amundsen: Hilsning fra Vitenskapsakademiet i Stavanger.

Stortingsrepresentant Åse Gunhild Woie Duesund: Hilsning fra Stortinget og Agderbenken.

Professor Knut Dahl-Jørgensen: Takketale på vegne av de nye medlemmene.

Professorene Roy T. Eriksen og Stephen Seiler: Takketaler fra prisvinnerne.

Foredragene og innleggene trykkes i årboka.

Professor Joachim Dorfmüller på flygel og tenoren Volker Spiekermann, begge fra Kristiansands vennskapsby Münster, spilte og sang flere av Griegs komposisjoner under årsfesten.

Akademiets Nobel-prisvinnerforedrag 2007

Akademiet arrangerte 3. desember for første gang Nobel-prisvinnerforedrag i Byhallen i Kristiansand. Vinnerne av årets Nobelpriser – og av Abelprisen og Holbergprisen – og deres vitenskapelige innsats ble belyst av forskere ved Universitetet i Agder og Sørlandet Sykehus HF, de fleste medlemmer av akademiet.

Foredragsholdere og temaer var:

Professor Arne Olav Øyhus: Om tildelingen av Nobels fredspris 2007 til FNs klimapanel, IPCC, og Al Gore.

Professor Kjell Arne Grøttum: Nobelprisen i fysiologi eller medisin 2007 til Mario R. Capecchi, Oliver Smithies og Martin J. Evans.

Professor Unni Langås: Nobelprisen i litteratur 2007 til Doris Lessing.

Professor Per Kristian Egeberg: Nobelprisen i kjemi 2007 til Gerhard Ertl.

Professor Hans Herlof Grelland: Nobelprisen i fysikk 2007 til Albert Fert og Peter Grünberg.

Professor Arild Sæther: Sveriges riksbanks pris i økonomisk vitenskap til minne om Alfred Nobel 2007 til Leonid Hurwicz, Eric S. Maskin og Roger B. Myerson.

Professor Leiv Storesletten: Scrinivasa S.R. Varadhan – Abelprisvinnar i 2007.

Dr. philos. Ulf Arvid Zachariasson: Ronald Dvorkin – Holbergprisvinner i 2007.

Preses var møteleder, og akademisekretær Thor Einar Hanisch hadde det praktiske arrangementet.

Xristos Research Centre på Lesbos

I 2005 sikret akademiet eierforhold til 12 andeler ved Xristos Research Centre på Lesbos. Det vil si at en leilighet står til akademiets og medlemmenes disposisjon gjennom hele sesongen mai til oktober. I den utstrekning det er ledig kapasitet, får medlemmene i Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim tilbud om å bruke akademiets andel.

Denne muligheten benyttet også DKNVS-medlemmer seg av i 2007.

Inntakskontor for Poznan University of Medical Sciences

I 2007 overtok akademiet universitetets inntakskontor for skandinaviske studenter ved Poznan University of Medical Sciences i Polen. Dette tradisjonsrike og respekterte universitet tilbyr førsteklasses engelskspråklige studieprogrammer i medisin, odontologi og farmasi. Studiene er godkjent av Statens Lånekaske for utdanning. 15.3.07 tiltrådte cand. polit. Thor Kristian Hanisch som prosjektleder for Poznanprosjektet.

Gjester på årsmøte og årsfest 27.10.07

Professor Jacek Fisiak fra Det Polske Vitenskapsakademi; visepresident, professor Kjell Arne Ingebrigtsen fra Norges Tekniske Vitenskapsakademi; preses, professor Per Amund Amundsen fra Vitenskapsakademiet i Stavanger; Rannfrid Rasmussen fra Rasmussengruppen; sjef for Agder politidistrikt Bjørn Hareide, som representerte staten; tidligere fylkesordfører Niels-Otto Hægeland, som representerte fylkesordføreren i Vest-Agder; rådmann Tor Sommerseth, som representerte Kristiansand kommune; Alexander Graf zu

Münster, som representant for Kristiansands vennskapsby Münster; adm. direktør Anne Halvorsen, Agderforskning; tenoren Volker Spiekermann fra Statsteater Münster og frau Thabie Spiekermann; og tidligere skoledirektør Hallgeir Furnes, medlem av den opprinnelige Universitetskomiteen for Sørlandet.

20 nye medlemmer ble votert inn og tiltrådte i 2007:

Medlemmer fra Agder (10): Anne Berit Fuglestad, Hallvard Hagelia, Aslaug Kristiansen, Ole-Morten Midtgård, LeRon Shults, Ole Riis, Stephen Seiler, Sigbjørn Sødal, Olle Søderhamn, Jahn Holljen Thon.

Medlemmer fra Norge ellers (5): Kjell Bjorvatn, Knut Dahl-Jørgensen, Gjert Kristoffersen, Arnljot Strømme Svendsen, Bernt Øksendal.

Utenlandske medlemmer (5): Ferenc Kiefer, Finn Kjærdsdam, Honorata Helena Shaw, Liliana Sikorska, Renate Tobies.

Ved utgangen av 2007 hadde akademiet 166 medlemmer, hvorav ett æresmedlem.

Medlemmet Oddvar Munksgaard gikk bort i løpet av året.

Prisvinnere i 2007:

Professor Roy T. Eriksen, Sørlandets kompetansefonds forskningspris.

Professor Stephen Seiler, Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris.

Akademiets økonomi:

Agder Vitenskapsakademi hadde ved inngangen til 2007 om lag kr 116.000 til disposisjon for styret og ved utgangen av året om lag kr 291.500. En svært velkommen gave fra Rasmussengruppen på kr 200.000, som kom inn 28.11.07, utgjør mesteparten av dette. Noen av midlene ellers gjelder imidlertid prosjekttilskudd til Agderkultur.no, midler som er gitt av Aust-Agder og Vest-Agder fylkeskommuner, Arendal kommune og Kristiansand kommune i felleskap.

Økonomiansvarlig har i 2007 vært akademisekretæren.

Styret er gjennom arbeidet i 2007 ytterligere befestet i sin tro på at Vitenskapsakademiet bidrar vesentlig til å synliggjøre og styrke den akademiske og kunstneriske kompetanse som er på Agder, fra Agder og for Agder. Det er gledelig at også innvalget av medlemmer i 2007 bidro til å fange opp et større

mangfold av kompetanse, også tverrfaglig og internasjonal, fram mot et mest mulig variert og komplett vitenskapelig miljø. Intensjonen er fortsatt en gradvis opptrapping til 200 tellende medlemmer i løpet av tiårsperioden (fra 2002) fram til 50-årsjubileet i 2012.

Matrikkelen dokumenterer hvor langt en er kommet i dette. Matrikkelen trykkes i årboka, og er å finne på akademiets webportal, en portal som også i 2007 var i god utvikling. Her finnes også medlemmenes post- og e-post-adresser.

Styret vektlegger at Agder Vitenskapsakademi skal være et regionalt akademi: Det skal i særlig grad fokusere på forskning som tar utgangspunkt i lokale data, lokal empiri. Hvis ikke agderbaserte eller agderinteresserte forskere tar tak i og løfter fram denne empirien, er det få andre som vil gjøre det. Det påligger Universitetet i Agder et stort ansvar her, men akademiet kan være med som stimulator, pådriver og tilrettelegger.

Akademiet har, som nevnt, lokaler på Kampus Gimlemoen, i Gimlemoen 51, General Oscar Wergelands Hus, meget velvillig stilt til rådighet for akademiet av Universitetet i Agder. Ved at akademisekretæren også er koordinator for universitetets Seniorsenter, senteret for aktive UiA-pensjonister i samme hus, oppnås synergieffekter. Dette gjelder ikke minst i den videre utviklingen av den akademieide kulturportalen www.agderkultur.no og av akademiets egen nettportal www.uia.no/akademiet samt www.uia.no/seniorsentrene. Styret takker seniorsenterets førsteamanuenser Torvald Slettebø og Olav Bjørn Skaar for deres verdifulle medvirkning som webmastere for disse. Stor takk går også til akademiets medlem Olav Breen for hans ivaretagelse av det praktiske arrangementsansvar gjennom hele året 2007, og til Ellen Breen for hyggelig åpningsmusikk ved medlemsmøter.

Kristiansand 24. april 2008

Ernst Håkon Jahr
Preses

Tore Austad
Styremedlem

Svein Gunnar Gundersen
Visepreses

Olav Skjevesland
Styremedlem

Leiv Storesletten
Styremedlem

Thor Einar Hanisch
Akademisekretær

VINTERMØTE

18. januar 2007 – Gimle Gård

Biskop Olav Skjevesland:
Minnetale over Jon Lilletun

Forskningsdirektør Alf Holmelid, Universitetet i Agder
Regional forskning på Agder

Forskningsdirektør Kai Johansen, Elkem Research
Industriell forskning på Agder

I årboka er disse to foredragene sammenfattet av Alf Holmelid
som Industriell forskning på Agder

Foto: Peder Austrud

Jon Hillborn

Olav Skjevesland

Minnetale over Jon Lilletun

En minnetale over Jon Lilletun må bli ord i takknemlighet blandet med et sterkt savn ved tapet av et særdeles rikt utrustet menneske. Ved sin død den 21. august 2006, i en alder av 60 år, etterlot han seg et stort tomrom – for familie, for stortings- og styringsverk, for denne landsdelen og dens høyskole. Jon Lilletun var en udiskutabel kandidat for innvalg da Agder Vitenskapsakademi tok opp sin virksomhet på nytt i 2002. Jon Lilletun var akademimedlem fra 2003.

Jon Lilletun ble født på Vossestrand den 23. oktober 1945. I et levende bygdesamfunn og formet av et lavkirkelig oppvekstmiljø, utviklet han gode antenner for hverdagsmenneskers erfaringer, behov og verd. Denne livets skole ga ham også en våken samvittighet og sterk rettferdighetssans.

I yrkeslivet var han handelsmann, kommunal ungdomssekretær, kulturkonsulent og tiltakskonsulent. Jon Lilletun ble valgt inn på Stortinget i 1989 og hadde startet sin femte periode etter gjenvalget fra Vest-Agder fylke i 2005. Før dette hadde han representert Kristelig Folkeparti i ulike offentlige verv. Lilletun hadde også bak seg en aktiv innsats i partiets ungdomsorganisasjon og skjøttet vervet som nestleder i partiet i 12 år, fra 1987-1999. Han var i flere år medlem av Statens barne- og ungdomsråd (1983-1987). Dette var mer enn et verv av plikt, for barn og unge lå ham alltid på hjertet.

Jon Lilletun ble med årene en høyt respektert rikspolitiker med et vidt interesse- og kunnskapsfelt. Han har således vært medlem av Stortingets kommunal- og miljøvernkomité, kirke- og undervisningskomitéen, næringskomitéen og utenrikskomitéen. I årene 1993-1997 var han leder av kirke-, utdannings- og forskningskomitéen. Lilletun har dessuten vært delegat til FN.s generalforsamling og medlem av Stortingets delegasjon til NATO.s parlamentarikerforsamling og av delegasjonen for forbindelsen med Europaparlamentet. I sitt siste år på Stortinget fungerte Lilletun som visepresident i Lagtinget.

Den respekt og det hjerterom Jon Lilletun vant seg i hele det politiske Norge, på tvers av partigrensene, gjenspeilte seg på en sterk måte under den

bevegende gravferden fra Kristiansand Domkirke den 25. august 2006. Minnesamværet etter den kirkelige handling ble avholdt ved Høgskolen i Agder. Gjennom en rekke takketaler ble det her tydeliggjort hvilket omfattende nettverk av kontakter og relasjoner Jon Lilletun hadde i det offisielle og frivillige Norge.

Sine fremste poster i det politiske liv fikk Jon Lilletun da Bondevik I-regjeringen, “Sentrumsregjeringen”, ble dannet i 1997. Han fremsto da som det naturlige valg til gjerningen som kirke-, utdannings- og forskningsminister, hvor han fikk spille på hele sitt register som kunnskapsrik og engasjert politiker. Og da Bondevik II-regjeringen, “Samarbeidsregjeringen”, ble dannet i 2001 fikk Lilletun det krevende vervet som parlamentarisk leder av Kristelig Folkeparti, og ble dermed også en viktig person når det gjaldt å løse regjeringens saker igjennom i Stortinget.

Jon Lilletun satte dype og varige spor etter seg på en rekke områder av samfunnslivet. Han vant frem med tanken om Forskningsfondet og reformen med trosopplæring. Den følsomme saken som det nye KRL-faget i skolen kom til å representere, behandlet han med klokskap.

I vår sammenheng, i Agder Vitenskapsakademi, må vi særlig dvele ved Jon Lilletuns innsats for Høgskolen i Agder. Uten hans innsats på det lokale og rikspolitiske plan, i storting og regjering, ville neppe Høgskolen i Agder vært den institusjon den er i dag. Jon Lilletun var vossingen som ble Sørlandets mest innflytelsesrike og samlende politiker i årene før og etter årtusenskiftet.

Han bar visjonen om et universitet på Agder, i visshet om hva det ville bety for utviklingen av landsdelen. Jon Lilletun var uten tvil Høgskolen i Agders fremste politiske støttespiller. Det var han som la ned grunnstenen til Campus Gimlemoen den 14. juni 1999. Det var han som en februar dag i år 2000 offentliggjorde at Høgskolen i Agder fikk retten til å føre kandidater frem til doktorgraden – den første som ble tilkjent var innenfor fagområdet “nordisk språk og litteratur”. Jon Lilletun bidro med politiske føringer for at en avansert høyskole som Høgskolen i Agder kan bli universitet.

I det hele initierte Jon Lilletun flere nødvendige reformer i den høyere utdanning. Som kirke-, utdannings- og forskningsminister i Bondevik I-regjeringen tok Lilletun således initiativet til en politisk nyorientering innen høyere utdanning i Norge. Han oppnevnte våren 1998 det såkalt “Mjøs-utvalget”, benevnt etter lederen Ole Danbolt Mjøs, til “å utrede høyre utdanning etter år 2000”. Rektor Knut Brautaset ved Høgskolen i Agder var et av medlemmene i utvalget, som la frem sin innstilling etter to års arbeid, våren 2000. Den “kvalitetsreform” i høyere utdanning som utredningen munnet ut i (2003) og åpningen politisk for at høyskoler skulle kunne utvikle seg kvalitetsmessig til

å bli universiteter, er således gode, varige resultater av Lilletuns initiativ og arbeid som utdanningsminister.

I tillegg til politikerens handlekraft og gjerninger må også Jon Lilletuns personlighet omtales. Han var utstyrt med en sjelden evne til kommunikasjon og menneskemøter. Hans sosiale teft var formidabel. Det er mange vitnesbyrd om hvorledes han med denne sin gave kunne løse opp floker og kinkige situasjoner, hva enten de dukket opp på den lille scene eller på storpolitikkens plan.

Jon Lilletun var en kristen humanist. Han eide en trygg og generøs kristen tro. Han hadde hjerte for mennesker, særlig for dem som fikk tunge byrder å bære i livet – de forfulgte, de undertrykte, verdens fattige, rusmiddelavhengige og de ufødte. Han var en menneskevenn.

Det var ikke hans stil å belære, men heller å bevege og begeistre. Folketaleren Jon Lilletun var et kapittel for seg. Han ble taler som best da han la bort sitt stringente manuskript og forbandt sine saklige anliggender med hjertets språk. Ikke sjelden kom vittige innfall som tilhørervennlig krydder underveis. Han faglig innsikt og rause personlighet løste saker og situasjoner. Men aldri brukte han sin kjappe replikk til å gi medmennesker et stikk.

Da Jon Lilletun fikk sin alvorlige kreftdiagnose, var det mange som i håp og bønn lengtet etter å få se ham i full kraft igjen. Slik gikk det ikke. Men om mannen måtte forlate oss, så står minnene der. Og fremfor alt: Hans gjerninger står der, og de lyser. Han la gode spor som forplikter oss videre.

På vegne av Agder Vitenskapsakademi, dets styre og medlemmer, lyser jeg fortsatt fred over Jon Lilletuns gode minne – i takknemlighet for hans livsgjerning.

Alf Holmelid

Industriell forskning på Agder

Fleire utviklingstrekk både internasjonalt, nasjonalt og regionalt verkar i retning av større kontakt mellom næringsliv og akademiske institusjonar.

Næringsliv og samfunnsliv er i aukande grad avhengig av forskning og utvikling. Kunnskap blir i stadig større grad ein dominerande del av den internasjonale konkurransen. Det ser vi blant anna i Lisboaerklæringa, der målet er at EU innan 2010 skal bli *“den mest konkurransedyktige og dynamiske kunnskapsbaserte økonomien i verda, ein økonomi som kan skape berekraftig økonomisk vekst med fleire og betre arbeidsplassar og større sosial forankring.”* Denne trenden fører blant anna til meir oppdragsforskning og er ei drivkraft i utviklinga av relasjonane mellom akademiske institusjonar og nærings- og samfunnsliv.

Den europeiske universitetstradisjonen har ikkje hatt det same fokus på samarbeid med næringslivet som den amerikanske. Men fokuset på innovasjon og regional utvikling i EU er i ferd med å endre dette. OECD har analysert den regionale rolla til høgare utdanningsinstitusjonar og viser til eksempel på samarbeidsarenaer som har vore til gjensidig nytte. Men ikkje uventa blir det også konstatert at dei ulike tradisjonane i akademia og i næringslivet byr på mange utfordringar. For å få til eit konstruktivt samarbeid er det viktig å bryte ned fordommar, men samtidig må ein ha respekt for at sektorane har ulike tradisjonar og ulike roller i samfunnet.

I Noreg har høgare utdanning hatt ein regional dimensjon i alle fall sidan opprettinga av distriktshøgskolane på syttitalet. Det regionale fokuset i europeisk politikk har skapt fornya interesse for den regionale dimensjon også i Noreg. Det kjem blant anna til uttrykk i regionsmeldinga (St.meld nr. 12 - 2006–2007).

Den siste forskingsmeldinga (St.meld nr. 20 2004–2005) uttrykkjer eit klart ønskje om å stimulere til vidareutvikling av samarbeidet mellom forskingsinstitusjonar og nærings- og samfunnsliv. Samtidig peikar meldinga på at det må vere eit samspel som *“tar omsyn til forskingsinstitusjonane og næringslivet*

sin eigenart”. I denne formuleringa ligg den same intensjonen som vi finn i strategiplanen til UiA, der ein både vil styrke samarbeidet og ta vare på dei tradisjonelle akademiske fridomsideala.

Satsing på kunnskap og støtte til utviklinga av Universitetet i Agder har stått sentralt i politiske dokument på Agder det siste tiåret. Etableringa av dei regionale fonda og deira innsats for å utvikle relasjonen mellom academia og nærings- og samfunnsliv er eit eksempel på dette.

På mange område ser vi at det blir stadig kortare veg frå det som tradisjonelt blir kalla grunnforskning, til industrialisering og marknadsføring. Dette gjeld ikkje minst i IKT-sektoren som er godt representert på Agder. Denne utviklinga aukar kontaktflatene mellom akademiske institusjonar som tradisjonelt har stått for grunnforskning, og næringslivet som har fokus på utvikling. Vi ser dessutan at næringslivet får fleire tilsette med toppkompetanse, også personar med formell forskarkompetanse. På Agder har vi lenge hatt eit unikt industrielt forskingsmiljø i internasjonal førstedivisjon ved Elkem Kristiansand. No veks det også fram industrielle FoU-miljø i andre store industribedrifter. Det er viktig for UiA å følge med i denne utviklinga.

I diskusjonen om å utvikle Høgskolen i Agder til Universitetet i Agder har mange snakka om regional forskning, eit omgrep som kan skape uheldige assosiasjonar om at det er ein motsetning mellom regional forskning og internasjonal anerkjent forskning. Derfor bør vi ikkje snakke om regional forskning, men om:

- forskning med regional relevans
- forskning med empiri og problemstillingar frå regionen
- forskning i samarbeid med andre forskings- og kompetansemiljø i regionen
- forskning som kan medverke til “regionale bedrifters verdiskaping” og til utvikling av offentleg sektor og kulturlivet i regionen

Vi må ikkje byggje opp om ei oppfatning av at kunnskapsbehovet i ein region kan dekkjast av regionale aktørar åleine. Meir enn nokon gang er det viktig å tenkje både regionalt og internasjonalt samtidig. Det dominerande næringslivet i Agder-regionen er sterkt internasjonalt orientert. Vidareutvikling av den kompetansen som denne internasjonale suksessen byggjer på, må skje i ein trekant mellom næringsliv, internasjonale kompetansemiljø og regionale kompetansemiljø. Professorane Arne Isaksen og Bjørn Åsheim ved UiA har arbeidd med og publisert artiklar om denne problemstillinga.

Kva kan så universitet og høgskolar bidra med i ein region? I litteraturen finn vi ein del om kva institusjonar i universitets- og høgskolesektoren betyr for sin region. Døme på det som kjem fram, er:

- Utdanning av relevant arbeidskraft er vel så viktig for regionen som forskning
- Kompetansebehovet varierer sterkt avhengig av type bedrift og institusjon
- FoU i eigen region er ikkje tilstrekkeleg for regional verdiskaping og utvikling
- Tiltrekningskrafta på etablerte verksemder med stort kompetansebehov er vel så viktig som kunnskapsbaserte nyetableringar
- Det er viktig å tenkje på framtidens arbeidsliv og samfunnsliv, ikkje berre dagens

I litteraturen finn vi ein del om kva akademiske institusjonar i ein region betyr for næringsliv og industriell innovasjon, men vi finn mindre om kva dei betyr for forvaltning og kulturliv.

Her bør det ligge interessante tema for forskning.

Det er i dag eit aukande fokus på at institusjonane i universitets- og høgskolesektoren har eit ansvar for utvikling av eigen region. Spørsmålet er korleis ein skal forvalte dette ansvaret, og korleis ein skal få eit gjensidig forhold mellom academia og andre regionale aktørar, og samtidig unngå at regionen blir seg sjølv nok:

- Korleis skal vi styrke den gjensidige kontakten mellom universitetet og arbeidsliv og samfunnsliv?
- Korleis skal vi bygge opp den gode regionale samtalen som legg grunnen for gode strategiske val?
- Når skal akademiske institusjonar vere medspelarar, og når skal dei vere pådrivarar?

I denne diskusjonen er et viktig å hugse at akademiske institusjonar har eit samfunnsansvar som går utover det regionale, det instrumentelle og det kort-siktige. Akademiske institusjonar har eit overordna ansvar for å utvikle kunnskap som legg grunnlaget for nye og i dag ukjente utfordringar i og utanfor regionen. Dessutan er det viktig å hugse på at akademiske institusjonar har tradisjon for og eit ansvar for å vere ei uavhengig røyst i samfunnsdebatten.

UiA har i dag eit breitt spekter av regionale samarbeidsrelasjonar med næringslivet og andre aktørar i regionen. Nokre eksempel er:

- Offshoreindustrien (NODE-nettverket)
- IKT/IT-næringa (sterkt differensiert bransje)
- Energi- og materialsektoren (Eyde-nettverket, Agder Energi)

- Gryndarlaboratorium /internasjonaliseringslaboratorium (samarbeid med Sørlandets kompetansefond og Innovasjon Noreg)
- Programmet Verkemiddel for regional forskning, utvikling og innovasjon (VRI)
- Sørlandet Sjukehus HF og helsesektoren elles
- Skolesektoren (partnarskapsskolar)
- Sosialt arbeid og barnevern (Praxis Sør)
- Kunst og kultur (breitt spekter av ulike samarbeidsrelasjonar)

Det er eit potensiale for å vidareutvikle samarbeidet mellom UiA og regionen både operativt og strategisk. Men det er viktig å gjere dette på ein slik måte at det er god samanheng mellom dei strategiske samarbeidsrelasjonane, dei faglege nettverka og dei konkrete prosjekta. Strategiske ambisjonar må fyllast med innhald, og dei som deltar i det faglege samarbeidet, må vere kjent med dei strategiske diskusjonane. Og ikkje minst så må dei faglege resultata verke tilbake på dei strategiske diskusjonane.

Det er ein fordel både for universitetet og for regionen at det er ein god porsjon overlapp mellom UiA sine satsingar og regionale satsingar og behov. Men det er ikkje realistisk at universitetet kan dekkje alle kompetansebehov i regionen. For å vere konkurransedyktig og dermed vere til glede for regionen på lang sikt, må universitetet også tenkje utover dagens regionale behov. Dette kan verke opplagt, men det blir lett gløymt i det offentlege ordsiftet i regionale media. Det er viktigare for regionen at universitetet er nasjonalt og internasjonalt anerkjent og konkurransedyktig på utvalde område, enn at UiA dekkjer alle regionale behov.

VÅRMØTE

26. april 2007 – Gimle Gård

Sjefredaktør Jens Vetland:
Minnetale over Oddvar Munksgaard

Agderforskere før UiA:
Professor Rolf Thomas Nossun, Universitetet i Agder:
Ole-Johan Dahl – en informatikkpionér fra Agder

Hovedforedrag:
Førstelektor Jan Kristian Hognestad:
“Jeg hører det på tonefallet”. Om tonale forhold i norske dialekter med
særlig fokus på Agder.

Odvar
Winberg

Jens Vetland

Minnetale over Oddvar Munksgaard

Redaktør Oddvar Munksgaard, som også var en av stifterne av Agder Akademi, døde i januar 81 år gammel. Med Munksgaard er en legende i sørlandsk presse gått bort. Han var journalisten som stilte de gode spørsmål, som viste kvalitetssans i smått som stort, som var opptatt av kultur, og av de store utfordringer i folks liv og arbeid. Han hadde i sitt mer enn 50 årige liv som presse-mann, to arbeidsgivere. Christianssands Tidende fra 8. mai 1945, og Fædrelandsvennen fra 1959 til han ble pensjonert i 1992. Han var med på det meste, han redigerte utenriksstoffet i Fædrelandsvennen gjennom mer enn 10 år, han var litteraturkritiker og reportasjesjef før han i 1979 ble kultureddaktør. Han var ikke plaget av manglende vekttall fra universitetsstudier. For Munksgaard var det en plikt og en selvfølge å skaffe seg nye kunnskaper hver eneste dag, livet i gjennom. Han leste skjønnlitteratur, historie, filosofi, språk og han reiste for å skaffe seg den nødvendige innsikt gjennom selvsyn.

For å forstå denne spesielle skikkelsen i sørlandsk presse, vender vi tilbake til den vakre måned mai i 1945.

Den 8. mai 1945, en jubeldag i nyere norsk historie, oppsøkte den 19 år gamle Oddvar Munksgaard, redaktør Ole Dommerud i Christianssands Tidende med et ønske om å bli journalistelev i hans redaksjon. Dommerud trengte folk. Oppgavene sto i kø. Byens eldste avis som hadde vært borte fra gaten i tre-fire år, trengte nye medarbeidere. Redaktøren hadde ingen tid å miste. Redaksjonen skulle forsterkes, aller helst med unge medarbeidere som var mer opptatt av arbeidet enn av den lønnen Dommerud kunne tilby. Munksgaard ville mer enn gjerne være en del av det teamet som tok fatt på en ny og krevende arbeidsdag.

Han var gjennom hele sin oppvekst klar over hvilken oppgave han gikk til. Fra sin far, maskinsetter Peter Munksgaard i Fædrelandsvennen, visste han hvorledes en avisredaksjon fungerte. Oddvar ville bare innenfor. Og det så

raskt som overhodet mulig. Han hadde ingen utdanning i journalistikk. Han visste at faget måtte læres gjennom praksis. Dommerud ønsket Munksgaard og hans venn Finn Hanssen hjertelig velkommen i det gamle, slitte bladhuset i Bryggebakken. De fikk hver sin blokk og blyant, samtidig som de ble anvist skrivemaskiner, telefoner og arbeidsplasser i redaksjonen. Disse mai-dagene i 1945 sto for Oddvar Munksgaard som sentrale i hans lange journalistiske arbeidsdag. Allerede fra den spede begynnelse, preget Munksgaard sin avis. Først og fremst gjennom et sobert språk, og en utpreget evne til å få med de viktigste hendelsene i sine nyhetssaker og reportasjer.

Da Fædrelandsvennen etter år med betydelig vekst, skulle utvide sin redaksjon i 1959, sto Oddvar Munksgaards navn øverst på ønskelisten fra sjefredaktør og nyhetsledelse. Etter noen timers betenkning svarte han ja, og flyttet til Torvet og det gamle avishuset. Etter kort tid fikk han ansvaret for utenriksredaksjonen samtidig som han fortsatte sitt arbeid med kulturjournalistikk i avisens lørdagsbilag. Munksgaard reagerte på at utenrikssakene fra NTB/Reuters og Ass. Press, ikke gav leserne det beste bildet av utviklingen det siste døgnet. De fleste observasjonene i telegrammene var sett fra amerikansk og britisk side. Munksgaard som daglig leste bl.a. alle de store nordiske avisene, foreslo for ledelsen å kjøpe inn utenriksstoff fra svenske Dagens Nyheter og Expressen. Det førte til at utenrikredaksjonen faktisk skrev sine egne nyhetssaker, og krediterte NTB/Reuters, Ass. Press og Dagens Nyheter for leveransen. Kravet fra Munksgaard til kollegene, var at utenriksstoffet skulle være godt skrevet, vi skulle lytte til BBC og tyske nyhetssendinger hver morgen, mens vi arbeidet med sakene og sørget for å være skikkelig oppdatert helt fram til deadline.

Den måten å behandle telegramstoffet på, vakte betydelig oppsikt gjennom de første 60-årene. Like stor oppmerksomhet vakte Oddvars kommentar på siste side til de utenrikspolitiske begivenheter. Han var motstander av krigen i Vietnam, mens sjefredaktør Johs. Seland fulgte signalene fra Det hvite Hus, både under Kennedy og Johnsen, og Stortingets flertall. Det sier også noe om storheten i Selanders lederstil at han aksepterte de store kontrastene i utenriksdekning og kommentarer. Det sier noe om rausheten i den gamle Venstre-avisen, og om en sjef som var mer søkende enn skråsikker på egne meninger.

Et sentralt tema i redaksjonen, var det stoffområdet som Munksgaard gjorde til sitt eget, nemlig kulturjournalistikken, både i forhold til høyere utdanning, det gamle ønske om å utvikle landsdelens egenart, gjennom et stadig bedre og mer moderne undervisningstilbud. Oddvar var med i denne debatten gjennom avisens spalter, og han deltok med glede i det arbeidet som utviklet seg gjennom møter og nyetableringer som hadde et kulturelt rikere Agder som sin målsetning.

Vi som arbeidet sammen med Oddvar, glemmer aldri siste søndag i februar 1972. Vi redaksjonelle medarbeidere fikk melding hjem i de grå morgentimer om at avishuset sto i lys lue, at vi var sprengt i luften med dynamitt. I løpet av noen morgentimer, leide vi lokaler i Handelens Hus, byens interiørforretninger leverte det de hadde på lager av skrivebord og stoler. Ut over kvelden tok mandagsnummeret form. Vi visste at det ville komme ut, men ikke i detalj hvorledes. Byens trykkerier leide plass til våre grafikere og kollega Sørlandet sa seg villig til å trykke. Mandagsavisen var preget av en redaksjonell artikkel på første side: "Å nei, vi fortviler ikke" Den var skrevet med temperament, og vilje til å se fremover. Artikkelen var ikke signert, men det var Oddvar som sto bak hvert eneste ord. Noen tips fikk han underveis. Men perspektivene var hans egne, det var hans syn på avisens rolle som bindeleddet mellom mennesker, som var det sentrale budskap.

I årene som fulgte var han opptatt av både det utenrikspolitiske perspektiv og av utviklingen innen kulturjournalistikken. Han var stadig på reise, han var i Biafra i 1969, i 1970 årene var det i første rekke hjelpearbeidet i Bangladesh iregi av Kirkens Nødhjelp som hadde hans oppmerksomhet. Han var i landet flere ganger, og på hans initiativ ble det satt i gang en innsamling for å bygge et barnehospital i Rawalpindi-distriktet. Det kom inn over en million kroner i første fase, og atskillige hundre tusen i månedene som fulgte. Munksaard og hans kollega, fotograf Trygve Skramstad innkasserte den prestisjetunge Hirschfeldt-prisen for sitt arbeid.

Som kulturredaktør fra våren 1979 til han gikk av med pensjon, var det kultursidene som hadde all hans oppmerksomhet, og i tillegg avisens form og innhold. Som medlem av redaksjonsledelsen, stilte han krav til språklig orden, til stadig arbeidet med korrektur av alt stoffet som ble levert desken, og ikke minst til at kulturstoffet ble presentert på en skikkelig måte. Med sine krav kunne han være et evig urosenter, men også en inspirasjon for sine kolleger. Som journalist og siden som redaktør ville han noe med sin gjerning. Kultur var etter Oddvars mening grunnleggende for forholdet mellom mennesker, og for forståelsen av vår egen tid. Med sine holdninger og krav skapte han både debatt og forståelse for sitt historie og kultursyn. De som vil forvisse seg om det kan lese hans bøker "Smelt mitt frosne hjerte" og "Alltid på en lørdag. Både for å glede seg over hans språk og stil, og ikke minst den varme menneskelighet.

Oddvar arbeidet mer og raskere enn de fleste, i blant kunne han kanskje være for rask, men det samlede produktet av hans arbeid hadde en klar målsetning: Han ville gjøre Agder-regionen større og rikere. Derfor engasjerte han seg i byggende arbeid til fordel for kunnskapsutvikling og høyere utdanning.

Han visste i likhet med mange av sine kolleger hva det kostet å erverve seg ny viten og nye forutsetninger gjennom det daglige arbeid. Men han sluttet aldri å minne yngre kolleger med mange vekttall og gode eksamener om at journalistikken forutsetter at man daglig sørger for både å oppdatere seg og søke ny viten gjennom norsk og utenlandsk litteratur, avislesning, radiolytting. Og ved å reise for å oppleve levemåten i andre nasjoner og folkeslag. Det var etter Oddvars oppfatning en del av kulturdannelsen vi alle var dypt avhengige av for å forstå vår egen tid.

I januar gikk Oddvar Munksgaard ut av sin tid. Gjennom hele sitt voksne liv var det i familiens krets han hadde sitt trygge ankerfeste. Det hviler fred og vårens lys over Oddvars minne, journalisten, kultureddaktøren og forfatteren som satte spor etter seg i sørlandsk offentlighet og presse.

Rolf Tomas Nossum

Ole-Johan Dahl, en informatikk- pionér fra Agder

Ole-Johan Dahl var professor i informatikk ved Universitetet i Oslo. Han nøt stor anerkjennelse for sine bidrag til det nå fremherskende begrepsapparatet for modellering og programmering, og for de programmeringsspråkene han utviklet.

Han var min egen veileder, og jeg vil ikke foregi noen stor objektivitet i forhold til temaet. Jeg nøyer meg med å skissere et portrett av en kjær lærer og kollega.

Artikkelen er basert på et foredrag holdt i Agder Vitenskapsakademi 26/4 2007.

Livsløp

Ole-Johan Dahl ble født i Mandal 12. oktober 1931, i en familie der sjøfarts-tradisjoner og tilknytning til havet stod sterkt. Musikaliteten arvet han fra begge foreldrene, men farens ønske om å gjøre ham til sjømann ble ikke oppfylt. Hans intellektuelle evner, særlig for matematikk, trådte tidlig frem, og han gjorde det svært bra på skolen.

Han var en ytterst habil pianist, og kunne nok for den saks skyld ha blitt profesjonell musiker, men de intellektuelle interessene var sterkest.

Han studerte ved Universitetet i Oslo, der han ble cand.real. i numerisk matematikk i 1957.

Han ble ansatt ved Forsvarets Forskningsinstitutt allerede i studietiden, flyttet til Norsk Regnesentral i 1963, og ble kalt til Universitetet i Oslo i 1968. Han oppholdt seg dessuten i perioder ved universitetene i Stanford og Xi'an.

Han giftet seg i 1963 og slo seg ned i Asker.

Ole-Johan Dahl døde 29. juli 2002.

Forsvarets Forskningsinstitutt: Objekt-orientering

Han avtjente verneplikten ved Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI) på Kjeller, der han kom i kontakt med Jan Garwicks gruppe. Kristen Nygaard var også der, og Dahl og Nygaard startet et samarbeid som skulle vare livet ut, selv om de senere spesialiserte seg i ulike retninger.

For å illustrere hvilket stadium informatikkfaget befant seg på da Dahl og Nygaard innledet sitt samarbeid, kan vi forsøke med en analogi fra et annet område der komplekse systemer bygges på basis av enkle komponenter. La oss ta bilindustrien som eksempel:

En bil beherskes av føreren ved hjelp av standardiserte betjeningsorganer som tenningsbryter, pedaler, ratt osv, og ulike biler presenterer føreren for nært beslektede varianter av disse organene. Selv om hver enkelt bil består av elektroniske, hydrauliske og mekaniske komponenter, som trer i aksjon når en person fører en bil, befatter ikke føreren seg med bilens enkelte bestanddeler, men kun med det standardiserte betjeningsapparatet. Det er ikke nødvendig for bilføreren å ha noen inngående kunnskap om elektronikk, hydraulikk eller mekanikk for å kunne føre bilen.

Bildesignere har etter hvert samlet seg om abstraksjoner som skjuler irrelevante detaljer for bilføreren, samtidig som interaksjonen mellom bilens grunnkomponenter tydeliggjøres. Det er så å si laget et helt nytt begrepsapparat, som er hensiktsmessig både når biler skal bygges og når bilføring skal læres. Disse begrepene fantes ikke i utgangspunktet, men er utviklet over tid.

Noe slikt begrepsapparat for datamaskiner og deres programsystemer fantes heller ikke *à priori*, men det finnes nå! Dagens datamaskiner fremstår for brukerne gjennom et standardisert brukergrensesnitt, der vinduer, pekere, og samspill mellom programmer er begreper som går igjen med små variasjoner fra datamaskin til annen. Når datasystemer bygges, såvel som når de brukes, er et slikt standardisert begrepsapparat til stor nytte.

Det nå fremherskende begrepsapparatet for datasystemdesign kalles “objekt-orientering”, og det er dette Ole-Johan Dahl og Kristen Nygaard gav avgjørende bidrag til i sin forskning.

Norsk Regnesentral: Simula

I 1962 startet Norsk Regnesentral (NR) et prosjekt for å utvikle et språk for diskret simulering. Språket skulle hete Simula. Nygaard var da forskningsdirektør ved NR, og Dahl ble hentet inn fra FFI. Språkutviklingen skjedde i nært samarbeid mellom de to, mens selve implementasjonsarbeidet i hovedsak ble utført av Dahl.

Samarbeidet mellom Dahl og Nygaard var overmåte fruktbart, men selv om de to åpenbart var gode venner, kunne det for utenforstående fortone seg som om de kreative spenningene dem i mellom var store. Det går mange anekdoter om dette, for eksempel skal en besøkende på NR en dag bestyrtet ha kommet inn på direktørens kontor og fortalt at det var to menn som sloss i et av seminarrommene. Direktøren kunne da berolige med at dette var helt normalt, det var nemlig Dahl og Nygaard som diskuterte Simula der inne.

Prosedyrespråket Algol ble valgt som utgangspunkt for Simula, og nye språkelementer for diskret simulering ble utformet som tillegg til Algol. Prosjektets første del var finansiert av Univac, og første versjon av språket, Simula I, ble implementert på dette selskapets datamaskiner.

De viktigste nye språkelementene i Simula I er prosessdeklarasjoner med mekanismer for korutine-sekvensering, og eksplisitte pekere for å aksessere lokale prosessdata.

Simula vakte berettiget oppmerksomhet i akademiske kretser, og organisasjonen IFIP opprettet i 1967 en arbeidsgruppe for utvikling av en ny versjon av språket. NR finansierte dette arbeidet.

De viktigste nyskapningene i denne versjonen av språket, Simula 67, er hierarkisk kumulative klassedeklarasjoner og en mekanisme for sen semantisk binding av prosedyrenavn, såkalt “virtuelle” prosedyrer.

Simula ble nå implementert på en rekke datamaskiner, og tatt i bruk som simulerings- og undervisningsspråk ved universiteter i flere land. Utbredelsen av språket ble imidlertid bremsset av NRs prispolitikk, som siktet mot amor-

tisering av investert kapital innen 3-5 år. Dette fortoner seg i ettertid som uklokt, og hadde nok den utilsiktede virkningen at objekt-orienterte programmeringsspråk ikke vant frem så raskt som de ellers hadde kunnet.

Til sammenligning blir Java, som er dagens mest kjente objekt-orienterte programmeringsspråk, og som bærer i seg arven fra Simula, distribuert gratis av rettighetshaveren Sun Microsystems. Dette selskapets inntjening er utmerket, men ikke direkte knyttet til lisensiering av programvaren.

Universitetet i Oslo: Institutt for Informatikk

I 1968 tiltrådte Ole-Johan Dahl som professor ved Universitetet i Oslo (UiO). Professoratet var knyttet til Matematisk Institutt og fagfeltet numerisk analyse. I dag vil vi ikke si at Ole-Johan Dahls vitenskapelige produksjon tilhører dette feltet, men det er rimelig å tenke seg at fakultetet gjorde denne tilpasningen for å skape en inkubator der det unge informatikkfaget kunne vokse frem som universitetsstudium. Det var i alle fall nettopp det som skjedde: Ole-Johan Dahl la i flere år mesteparten av sin store arbeidskraft inn i oppbygningen av informatikkstudiet. Simula ble brukt i undervisningen, og det viste seg vel egnet også til pedagogiske formål.

Han skal ha sagt at han for sin del sluttet å arbeide med videre utvikling av Simula-språket etter at han tiltrådte ved UiO, og det er et faktum at Simula forble så godt som uforandret deretter. Han tok imidlertid senere opp denne tråden igjen, blant annet i prosjektet “ABEL” (Abstraction Building Educational Language).

Institutt for Informatikk ble dannet i 1977 som en fusjon mellom deler av Matematisk Institutt og deler av Fysisk Institutt. Dahl og Nygaard var sentrale i oppbyggingen av det nye instituttet, som snart vokste ut av lokalene i Fysikkbygningen og flyttet inn i et nytt Informatikkbygg i Gaustadbekkdalen. (Nå er også dette blitt for lite, og det bygges et til ved siden av.)

Instituttet nøt godt av Dahls store internasjonale nettverk, og det var (og er stadig) ofte gjesteforskere på besøk fra fagets fremste læresteder verden over. Uten forkleinelse for de mange andre, er det naturlig å peke på Donald Knuth, nå professor emeritus ved Stanford, som særlig innflytelsesrik. Han tilbrakte et sabbatsår ved UiO i 1972-73, og studenter som kom til Matematisk Institutt avdeling D på denne tiden, ble smittet av fagmiljøets begeistring over Knuths besøk. Både kompendiet fra forelesningsserien “Hard Problems” og den puslige lille boken “Surreal Numbers”, begge skrevet mens han var i Oslo, bød informatikkstudentene på mange gleder og en del hodebry. For øvrig har svært mange hatt stor nytte av matematikk-redigeringssystemet TEX, som Knuth utviklet.

Etter at han kom til UiO, dreide Ole-Johan Dahls forskning seg i hovedsak om formelle metoder for verifikasjon av programsystemers korrekthet. Han gav viktige bidrag til feltet, for eksempel når det gjelder formelt resonnement om programsponsekvenser. Det finnes imidlertid fortsatt ikke gode generelle teknikker for å garantere korrekthet av programvare, og Tony Hoare har i sine minneord over Ole-Johan Dahl betegnet dette som et forskningsprogram for det 21. århundre.

Ole-Johan Dahl veiledet et stort antall hovedfags- og doktorgradsstudenter i årenes løp. Om lag ti av disse har i sin tur blitt professorer i informatikk.

Æresbevisninger

Ole-Johan Dahl var innvalgt medlem av Det Norske Videnskaps-Akademi og av Academia Europaea. Han var Doctor Honoris Causa ved Universitetet i Lund (men så vidt vites hadde han aldri disputert for noen ordinær doktorgrad). Han var æresmedlem i “Object Management Group”, og fikk Rosings Hederspris i 1999 sammen med Kristen Nygaard. I 2000 ble Ole-Johan Dahl og Kristen Nygaard utnevnt til Kommandører av St.Olavs Orden. De to ble også tildelt Turing-prisen for 2001

“for ideas fundamental to the emergence of object-oriented programming, through their design of the programming languages Simula I and Simula 67.”

og fikk begge Von Neumann-medaljen i 2002

“for the introduction of the concepts underlying object-oriented programming through the design and implementation of Simula 67.”

Det nye informatikkbygget ved UiO, som er under oppføring i Gaustadbekkdalen, vil etter vedtak i fakultetsstyret få navnet “Ole-Johan Dahls hus”. Planlagt innflytting er primo 2010.

Dahls og Nygaards virke er hedret i navnet på forskningsinstituttet Simula, som ble opprettet på Fornebu i 2001 av staten, Sintef og NR. Dette instituttet ble i 2007 av tidsskriftet Journal of Systems and Software ble rangert som verdens tredje beste forskningsinstitutt i sitt felt. En av instituttets medarbeidere, Magne Jørgensen, ble samtidig rangert som den aller fremste forskeren i verden på dette feltet.

I 2003 opprettet Universität Klagenfurt en utstilling til minne om de tre informatikk-pionérene Ole-Johan Dahl, Edsger Wybe Dijkstra og Kristen Nygaard.

Det bør også nevnes at Ole-Johan Dahls navn siden 2004 er knyttet til “The AITO Dahl-Nygaard Prize” som deles ut årlig av “Association Internationale pour les Technologies Objets”. Statuttene fastsetter at prisen deles ut for vitenskapelig arbeid

“in the spirit of the pioneer conceptual and/or implementation work of Dahl and Nygaard which shaped our present view of programming and modeling, now known as Object-Orientation”

og på AITOs nettsted heter det videre at prisen er opprettet til minne om

“their scholarship and enthusiastic encouragement of young researchers”.

Forfatteren av disse linjer hadde selv gleden av Ole-Johan Dahls veiledning som student og ung forsker, og istemmer helhjertet i ovenstående. “Professor Dahls gate”, som korridoren vår het, var et fint sted å vokse opp, i akademisk forstand.

Kilder

- 1 The AITO Dahl-Nygaard Prize. Association Internationale pour les Technologies Objets, <http://www.aito.org/Dahl-Nygaard/>, avlest 7/11 2007
- 2 People Behind Informatics, in Memory of Ole-Johan Dahl, Edsger Wybe Dijkstra and Kristen Nygaard. Laszlo Böszörményi og Stefan Podlipnig, Universität Klagenfurt, 2003, jfr også <http://cs-exhibitions.uni-klu.ac.at/>, avlest 7/11 2007
- 3 Common Base Language. Ole-Johan Dahl, Bjørn Myhrhaug og Kristen Nygaard, Simula Information S-22, Norsk Regnesentral 1970
- 4 Norsk forsker til topps. Gunhild M. Haugnes, <http://www.aftenposten.no/jobb/article2021487.ece>, avlest 7/11 2007
- 5 In Memory of Ole-Johan Dahl and Kristen Nygaard. Bertrand Meyer, Journal of Object Technology, 1(4), 2002.
- 6 From Object-Orientation to Formal Methods: Essays in Memory of Ole-Johan Dahl. Olaf Owe, Stein Krogdahl og Tom Lyche (red), Springer-Verlag, LNCS vol 2635, 2004.
- 7 Ole-Johan Dahl. Olaf Owe og Ioana Prisacariu, <http://heim.ifi.uio.no/~olejohan/>, avlest 7/11 2007

Jan K. Hognestad

“Jeg hører det på tonefallet”

*Om tonale forhold i norske dialekter
med særlig fokus på Agder*

Innledning

Dialektforskning har i mer enn hundre år vært et hovedtema innenfor nordisk språkvitenskap. Langt framover på 1900-tallet var flertallet av forskningsarbeidene påvirket av det som gjerne kalles den *junggrammatiske* tradisjonen i språkforskningen. Som betegnelsen tilsier, var dette en retning som hadde sitt utspring i det tyske språkområdet, og den var utpreget historisk (diakront) orientert. Et sentralt anliggende var å påvise hvordan språk og dialekter i samtida hadde utviklet seg fra tidligere felles utgangspunkt. Det var særlig fonologisk og morfologisk utvikling som ble studert (språkutvikling på henholdsvis lyd- og ordnivå), og her antok junggrammatikerne at det var stor grad av lovmessighet i utviklingen. På samme måte som man i naturvitenskap studerte lovmessigheter i naturen, studerte lingvistene lovmessigheter i språket.

Denne historiserende tradisjonen sto også sterkt i Norge, noe som var helt naturlig, gitt den særegne norske språksituasjonen. Et svært vanlig emne for hovedoppgaver i norsk språkvitenskap var å lage en beskrivelse av en enkelt-dialekt, ofte kandidatens egen, der det var sentralt å påvise hvordan samtids-språket hadde utviklet seg fra det norrøne utgangspunktet. Selv om det var et poeng i seg selv å vise fram det vi kan kalle nå-stadiet i dialekten, var det nærmest en selvfølge også å sette det man fant, inn i et utviklingsperspektiv. Slik sett kan man si at de fleste norske dialektstudier i det 20. århundre i bunn og grunn var språkendringsstudier, der endringsprosessen som ble studert, var å finne i spennet mellom norrønt språk, slik det var overlevert gjennom skriftlige kilder, og talespråket i et bestemt område slik det framsto da forskeren gjorde feltarbeidet sitt.

På det fonologiske (eller mer presist: det *prosodiske*) området er *tonelags-systemet* (det velkjente fenomenet som demonstreres ved uttale av ordpar som ¹*bønder* og ²*bønner*) særegent for språk som norsk og svensk, og dialektforskerne har naturlig nok også beskjeftiget seg med å beskrive denne delen av språkstrukturen. Noen samlet faghistorie om norsk tonelagsforskning er ikke skrevet, men innledningen og artiklene i Jahr og Lorentz (1983) legger et godt grunnlag for å avlese de viktigste innfallsvinklene og problemstillingene som har vært aktuelle i forskningsmiljøene. Her utkrystalliserer det seg to tematiske tyngdepunkt. 1: nåtidige (synkrone) beskrivelser av tonelagsrealiseringer i gitte varianter av norsk og 2: mulige scenarier for tonogenese, altså hvordan tonelagssystemet en gang må ha oppstått i nordiske språk. Tema nummer 2 framstår som utpreget diakront, og hovedvekten ligger da på forholdet mellom et språksteg der man tenker seg at det ikke fantes noen tonelagsmotsetning i språkssystemet (og som ulike forskere plasserer noe ulikt i tid), og et språksteg der en slik motsetning tenkes å ha blitt etablert.

Med tema nummer 1 stiller det seg imidlertid annerledes. Her har språkforskerne i svært liten grad gjort forsøk på å relatere systemet i en gitt dialekt til den man finner i andre dialekter, eller å postulere en utviklingsgang som relaterer tonelagsrealiseringen på nå-stadiet til et definert prosodisk utgangspunkt. Overflatisk sett kan dette synes merkelig, for dermed skiller forskningstradisjonen for prosodiens vedkommende seg fra den sterkt historiserende dialektforskningen for øvrig. I tillegg har man hele tida vært oppmerksom på at det er stor prosodisk variasjon i norske dialekter. Ikke bare er østnorsk og vestnorsk prosodi grunnleggende ulik, men også innenfor disse to hovedområdene (særlig det vestnorske) er det til dels stor variasjon. Og dette er en variasjon som også ikke-fagfolk alltid har kunnet bruke for å bestemme hvor en samtalepartner har det språklige opphavet sitt. “Jeg hører det på tonefallet” er et hyppig forekommende svar fra ikke-lingvister på spørsmål om hvordan det er mulig å høre hvor en person kommer fra. Og der det er stor nåtidig variasjon i dialekter imellom, tyder alt på at omfattende endringsprosesser har vært i sving tidligere – prosesser som har skapt den påvisbare variasjonen.

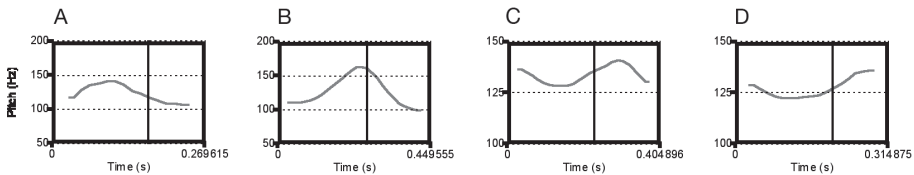
Dermed skulle man tro at det lå til rette for prosodiske studier etter samme mønster som i dialektforskningen for øvrig: nåtidig variasjon beskrevet og forklart ved å bli relatert til et før-stadium felles for alle variantene, og der man kunne tenke seg at enkelte nåtids-prosodier lå nærmere det antatte utgangspunktet enn andre. Også dette siste ville være helt parallelt med tradisjonen i den diakront orienterte dialektforskningstradisjonen, som også blinket ut enkelt-dialekter eller trekk i slike dialekter som mer arkaiske, altså nærmere

det norrøne utgangspunktet, enn andre. Men som sagt: Slikt finner man få spor av i faglitteraturen helt fram til 1990-tallet.

Likevel er denne mangelen i forskningstradisjonen lett å forklare. Dels er det selvsagt slik at dersom sammenlikningsgrunnlaget skal være det norrøne språket, kan vi bare i begrenset grad trekke slutninger om prosodiske forhold på grunnlag av skriftlige kilder. Dernest har forskningen inntil nylig rett og slett lidd under mangel på relevante data. Før datateknologien begynte å tilby analyseprogrammer som gjorde det lett å lage grafiske representasjoner av tonelagsmelodiene, var det simpelthen for komplisert å ta fatt på studier av denne delen av språkssystemet. Den forskningen det skal rapporteres om her, tar mål av seg til å bidra til å fylle dette åpenbare hullet i vår forståelse av språkstruktur og språkutvikling i Norden.

Forskning på tonelag i norske dialekter

I en serie arbeider (Hognestad 2001, 2006 [2004], 2007 og 2008) er det gjort et forsøk på å betrakte norske dialektprosodier på diakront grunnlag. Her skal noen hovedmomenter bare skisseres ganske kort.

FIGUR 1: Tonelag 1-melodier i fire norske dialekter

I figur 1 vises grafiske framstillinger (generert av analyseprogrammet PRAAT på grunnlag av lydopptak fra feltarbeid) av tonelag 1-realisering (som i ¹bønder) i fire norske dialekter. Det dreier seg om ord på to stavelser, og den loddrette streken i grafene markerer stavelsesskillet. Tidsdimensjonen er den horisontale, og selve den tonale melodien i ordet vises i det grafiske forløpet. Særlig verdt å merke seg er at samtlige melodier har en høytonetopp, og rekkefølgen er arrangert slik i figur 1 at denne toppen ligger lengre ute til høyre for hver dialekt-graf. Pilene er satt inn for å markere nettopp dette. De fire eksemplene kan assosieres med den prosodien man vil kjenne fra følgende dialekter: A: Bergen, B: Kristiansand, C: Stavanger, D: Oslo.

Rekkefølgen de fire grafene står i, er også av en annen grunn viktig å merke seg. I de nevnte forskningsarbeidene er det nemlig en påstand at A representerer det mest arkaiske stadiet, mens D er den tonelag 1-prosodien som har

gjennomgått den mest omfattende endringen. Slik sett representerer figur 1 en diakron endringsmodell, lest fra venstre mot høyre. Oppgaven blir i neste omgang å sannsynliggjøre at dette er den korrekte utviklingsbeskrivelsen, og ikke for eksempel omvendt, altså at A representerer den mest innoverte melodien. Argumentasjonen for den beskrivelsen som er valgt her, hviler på to hovedpremisser:

1. Internasjonal faglitteratur har lenge operert med begrepet *peak delay*, som betegner et fenomen der en høy tonetopp H som taleren “skyter ut” ved hjelp av stemmens grunnfrekvens, i løpende tale kan komme til å bli overflatelokalisert litt til høyre for det punktet der den fonologisk hører hjemme. Denne H-forsinkelsen kan i sin tur, dersom den opptrer tilstrekkelig hyppig, bli tolket som normalsituasjonen for en ny generasjon som lærer morsmålet sitt. I sin fonologi vil de følgelig få H-toner som standardmessig ligger lengre til høyre enn de gjorde hos generasjonene før. Så kan *peak delay* påny opptre som synkront overflatefenomen hos disse individene, og dermed er grunnlaget lagt for ytterligere høyreforskyvning av tonen i tidens og generasjonenes løp.
2. Hognestad (2001 og 2006 [2004]) sammenlikner resultater fra egen forskning med tidligere undersøkelser av prosodien i Stavanger bymål og påviser ulikheter mellom tre ulike instrumentalfonetiske undersøkelser gjennomført med rundt 40 års mellomrom. Det dreier seg om Selmer (1927), der det påvises prosodi av A-typen i tonelag 1, Fintoft (1970), der det er indikasjoner på at B-typen dominerer og Hognestad (2006), der de unge i dag realiserer tonelag 1 med melodi C. Denne utviklingen lar seg entydig beskrive dersom man antar at en suksessiv høyreforskyvning av H er motoren i utviklingen. Dette forutsetter selvsagt at forskningsresultatene i de ulike arbeidene, som er framkommet ved bruk av ulike instrumentelle analyseteknikker, er reelt sammenliknbare. Siden det ligger et mulig forbehold i dette, styrker det hypotesen ytterligere at Hognestad (2007 og 2008) påviser en endringsprosess etter nøyaktig de samme linjene i Flekkefjord bymål, og der er det samme forsker og samme analyseteknologi som har kunnet påvise forskjeller mellom intervjuobjekter født på 1920-tallet og folk født på 1980-tallet. Den eldre generasjonen har helt utvetydig melodi tilsvarende type A i tonelag 1, mens de unge like utvetydig har B.

Selv om all denne forskningen svært entydig peker i samme retning, er det selvsagt viktig å fortsette jakten etter mulige svakheter og feilkilder, særlig siden det i forskningsmiljøet fins en konkurrerende beskrivelse, primært repre-

sentert av Riad (1998 m.fl.). En mulig innvending er denne: De to dialektene som i de refererte arbeidene står svært sentralt, Stavanger og Flekkefjord, er begge *bymål*. Kan det tenkes at det vi ser, er særegne fenomener som snarere skyldes andre forhold enn de som er foreslått? Kan det for eksempel tenkes at disse dialektene har vært utsatt for påvirkning fra andre dialekter, sett i lys av at byer gjerne sammenfører folk med ulik språkbakgrunn, eller påvirkning fra andre språk, i egenskap av å være kystby-dialekter? I så fall kunne man for eksempel tenke seg at A-prosodien ikke nødvendigvis representerte arkaisk norsk prosodi, men snarere resultatet av språkkontakt med andre germanske språk, der høy tone på trykkstavelsen uansett er et gjennomgående trekk. Resultater av språkkontakt med språk som nedertysk og nederlandsk på det leksikalske området er grundig dokumentert i litteraturen. Og dessuten: Er det overhodet i byer at man skal lete etter potensielt arkaiske språktrekk? Den undersøkelsen som skal rapporteres fra i det følgende, har som mål å bidra til avklaring av forhold som disse.

Prosjektbeskrivelse

I den undersøkelsen som påviste A-prosodi hos eldre folk i Flekkefjord (Hognestad 2007) ble det brukt informanter som var født på 1920-tallet. En påstand i undersøkelsen var at disse informantene har en tonelagsrealisering som for det første er representativ for et større område enn Flekkefjord by (jfr. også Larsen 1970), og som for det andre representerer en alderdommelig prosodi også påvist andre steder på det vestnorske området. Den ser nå ut til å være gjenstand for endring, og for Flekkefjords vedkommende er denne endringen altså beskrevet i Hognestad 2008.

For å kvalitetssikre resultatene fra disse to arbeidene om Flekkefjord bymål, ville det være gunstig dersom det lot seg påvise at den antatt arkaiske prosodien også var å finne flere steder på Agder, og da i utpregede bygdemål. Problemet blir at de endringene som Hognestad (2008) rapporterer om, selvsagt også kan tenkes å ha skjedd andre steder i regionen enn i Flekkefjord. Skal man gå på jakt etter prosodien beskrevet i Hognestad 2007, ville det sikreste derfor være å bruke informanter rekruttert fra samme aldersgruppe som i den undersøkelsen og lage en større undersøkelse der flere Agder-dialekter var representert. En slik undersøkelse med feltarbeid, elektronisk databearbeiding og analyse ville være svært ressurs- og tidkrevende. Dessuten byr det erfaringsmessig ikke sjelden på problemer å rekruttere gode informanter i aldersklassen fra 70 år og oppover. Testoppsettet som skal beskrives i det følgende, må vurderes i lys av dette.

Metodiske forhold

På slutten av 1970-tallet ble det gjort lydopptak med en rekke personer på Agder til en serie radioprogram om talemål i regionen. Gjennom nettstedet *Dialektxperten* er dette lyd materialet nå gjort elektronisk tilgjengelig. Det dreier seg om opptak med personer født mellom 1920 og 1940, altså nettopp det alderssegmentet som var aktuelt i Hognestad 2007. Dersom A-prosodi i tonelag 1 er typisk for eldre Agder-mål, burde den forekomme i hvert fall hos noen av intervjuobjektene fra ulike bygder i disse programmene.

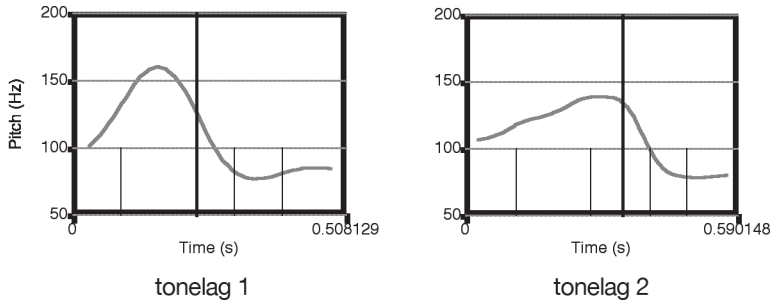
De metodiske problemene med å bruke dette materialet er i og for seg åpenbare. I Hognestad 2007 og 2008 blir det, i samsvar med nyere forsknings-tradisjon, brukt flere informanter av begge kjønn fra hver dialekt, og opptakene omfatter både strukturert lesing av testytringer, altså slik at samtlige informanter leverer prøver på eksakt det samme språkmaterialet, og løsere uformelle intervjuer med hver enkelt informant. Ved å bruke NRK-materialet vil både representativitet og sammenliknbarhet kunne tenkes å bli utilfredsstillende. Det foreligger nemlig bare opptak av én person fra hver dialekt, og det er ikke noe språklig fellesgoods som går igjen i samtlige opptak.

Det fins imidlertid også grunner til likevel å bruke dette ferdig digitaliserte materialet i en undersøkelse av prosodi på Agder. I tradisjonell norsk dialektologi var det lenge vanlig å bare bruke én enkelt informant når en dialekt skulle beskrives. Mye arbeid ble lagt i å kvalitetssikre denne informanten, som ble meget nøye utvalgt som typisk for hjemstedet sitt. Vedkommende skulle ha bodd der hele sitt liv, og folk med detaljkunnskap om lokalt språk gikk god for den språklige autentisiteten i hvert enkelt tilfelle. I denne sammenhengen er det ingen tvil om at autentisitet i utpreget grad var å forstå som det å ha opprettholdt tradisjonelle dialekttrekk i talen. Informantene som ble valgt ut, var rett og slett de som ble ansett for å ha beholdt mest av “det gamle” i det lokale språket. De nevnte NRK-opptakene er helt klart gjort innenfor denne feltarbeid-tradisjonen, og det er derfor grunn til å tro at den ene representanten for hver dialekt er maksimalt representativ på de nevnte kriteriene. Opptak med informanter som for 30 år siden ble ansett for å være språklige tradisjonsbærere i sine respektive språkmiljøer, er egentlig ganske ideelt som sammenlikningsgrunnlag når det, som her, dreier seg om å påvise mulige arkaismer i språkstrukturen.

Notasjon

Når dialekter skal sammenliknes, er det viktig å ha et notasjonsformat som gjør det enkelt å sammenlikne de strukturene som studeres. Her følger et

eksempel på grafisk framstilling av tonelagsmotsetningen i en dialekt og et notasjonsoppsett for denne prosodien.

FIGUR 2: Eksempel på tonelagsmotsetning, typisk for flere vestnorske dialekter. Ordene som uttales, er navnene ¹Wiland og ²Løvland. Den gjennomgående loddrette streken representerer stavelsesgrenser i disse tostavelsesordene, mens de halvtrukne strekene er grenser mellom enkeltlyder.

Denne lydlige virkeligheten, som ligger nær den som ble påvist hos eldre flekkefjæringer og som her kan gis merkelappen *eldre vestnorsk*, blir i neste omgang tilordnet denne notasjonen:

eldre vestnorsk	σ	σ
tonelag 1	H	L
tonelag 2	H	L

FIGUR 3: Formalisert notasjon av tonelagsrealiseringen i figur 2.

Denne figuren må kommenteres nærmere: Tegnet σ står for stavelse, slik at den loddrette linjen mellom de to σ -tegnene tilsvarer stavelsesgrensen i grafene. Den første av de to stavelsene bærer hovedtrykket i ordet, og trykkstavelser må i moderne norsk være prosodisk *tunge*. Det innebærer at de anses for å ha to metriske posisjoner, såkalte *moraer* (en tidlig og en sein), mens stavelser uten trykk kan være *lette* og bare ha en mora. Disse moraene er i neste omgang tilknytningspunkter for fonologiske toner, og i en trykkstavelse vil en tone følgelig kunne assosieres enten tidlig eller seint, til første eller til andre mora. Denne minimale forskjellen er karakteristisk for ulike norske dialekter, og selv om ikke-fagfolk sjelden vil ha noe bevisst forhold til hva hørbare tonale forskjeller består i, vil de tydelig kunne høre forskjell når en

sogning, som har tidlig-assosiert H-tone i tonelag 1, sier et ord som ¹bønder, og når en rogalending, som har sein H, sier det samme ordet. Folk med øre for språklig tonalitet vil faktisk kunne grovplassere en samtalepartners dialekt geografisk utelukkende på grunnlag av dette ene trekket, en konsistent ulikhet i lokalisering av en tonetopp på bare noen få millisekunder.

Så vil det ofte være slik at kontrasten mellom tonelag 1 og 2 (¹bønder og ²bønner) i en og samme dialekt konstitueres ved at H-tonen assosieres i trykkstavelsen i tonelag 1, men i en etterfølgende trykklett stavelse i tonelag 2. I figur 2 og 3 er imidlertid dette annerledes, og det er med på å gjøre disse eldre dialektene spesielt interessante. Her ser vi at H-tonen er lokalisert i trykkstavelsen i begge tonelag, tidlig i tonelag 1 og seint i tonelag 2. Den krysser altså ikke grensen til den trykklette stavelsen i tonelag 2, og hele tonelagskontrasten konstitueres av en H-forskyvning utelukkende innen rammen av hovedtrykkstavelsen. Selve prinsippet for tonelagskontrast er likevel det samme som vi finner i andre dialekter, nemlig en forskjøvet H-tone som hovedsignal for tonelag 2. Det særegne her, er at denne forskyvningen er så liten, bare en enkelt moraposisjon, og at stavelsgrensen altså ikke krysses av H i noe tonelag. Med terminologien fra figur 1 kan vi si at tonelag 1 har en A-melodi og tonelag 2 en B-melodi i disse dialektene.

Påstanden i Hognestad 2006, 2007 og 2008 er at denne minimale H-forskyvningen representerer et første stadium i tonelagsutviklingen. Det norrøne språket antas av de fleste forskere ikke å ha hatt tonelagsmotsetning. Likevel kan enstavelsesord og ord med flere stavelser hatt en overflateforskjell i H-lokalisering som på det norrøne språksteget ikke var system-relevant. Man fikk simpelthen seinere H-plassering i ord med mer segmental plass til disposisjon. Dette er i samsvar med det mest utbredte synet på tonogenese i norsk, presentert av Oftedal (1952). Seinere kan så denne såkalte *allofoniske* tonaliteten ha blitt en del av det fonologiske systemet, og dermed var tonelagene født. Etter en slik analyse vil et kjennetegn på arkaisk prosodi være H-toner som ligger langt til venstre i det relevante domenet. Den aller mest arkaiske situasjonen ville være maksimal venstreorientering av H i alle ord, hvilket selvsagt ville gi en språkvariant uten tonelagsmotsetning i det hele tatt, akkurat slik vi antar at det en gang var over hele det nordiske språkområdet.

Konsulterer vi tilgjengelig faglitteratur, vil vi se at systemet i figur 2 og 3 skiller seg fra mange av dem som fram til nå har blitt beskrevet i prosodiske studier fra det vestnorske området (Hognestad 1997, Abrahamsen 2003 m.fl.). Forskjellen er primært å finne i tonelag 2, der disse andre systemene har en H som har krysset stavelsgrensen. Men da er det viktig å være oppmerksom på at dette er undersøkelser som uten unntak baserer seg på opptak med

informanter som er langt yngre enn de som ble brukt i Hognestad 2007. Disse yngre individene har prosodiske systemer som skiller seg fra de eldre flekkefjæringenes, men som derimot har mye til felles med systemet som beskrives hos yngre flekkefjæringer i Hognestad 2008. Det systemet vises formalisert i figur 4.

yngre Flekkefjord	σ	σ
tonelag 1	H	L
tonelag 2	L	HL

FIGUR 4: Formalisert notasjon av prosodien hos unge flekkefjæringer

Her er tonelag 1 en B-melodi, mens tonelag 2 har gått i retning mot C. Utviklingen i Flekkefjord, avlesbar ved sammenlikning av notasjonen i figur 3 og 4, kan forklares som konsekvenser av *peak delay*. H-tonen har forskjøvet seg en moraposisjon mot høyre i begge tonelag, og det innebærer at den i tonelag 2 har krysset stavelsesgrensen. En sekundærkonsekvens blir da at en ny tone (den lave tonen L) kommer inn “fra venstre” og tar over funksjonen som tone på trykkstavelsen. At dette nettopp blir en lavtone, er i samsvar med det såkalte *obligatory contour principle*, et prinsipp for tonestruktur som synes å gjelde på tvers av språkgrenser (Kenstovicz 1994). Prinsippet sier at nabotoner alltid vil være av motsatt polaritet.

Et system som i figur 4, med strukturen HL i tonelag 1 og LHL i tonelag 2, tilsvarer det vi finner i store deler av det sørvestlige Norge i dag. Den refererte forskningen gir oss så et grunnlag for å anta at dette representerer en avledning fra et tidligere system, nemlig det som ble påvist hos folk i Flekkefjord som i dag er mellom 80 og 90 år gamle, og som ligger svært nær det som vises i figur 3.

Dermed er grunnen beredt for å undersøke hva som er å finne i de gamle NRK-opptakene. Dersom informantene ute på bygdene for 30 år siden hadde det samme prosodiske systemet i sin tale som deres jevnaldrende i Flekkefjord fremdeles har i dag, kan det tenkes at vi her har med et genuint reliktområde å gjøre, der arkaisk prosodi er bevart.

Resultater fra undersøkelsen av NRK-materialet

La oss først se på hvilke dialekter som har vært med i undersøkelsen:

FIGUR 5: Kart over Vest-Agder som viser gamle kommunegrenser.

NRK-serien som utgjør datagrunnlaget for denne undersøkelsen (Skjekkeland og Torp 1979), omfattet opptak fra en rekke av de gamle kommunene i Vest-Agder. Når det gjelder det særlig interessante området rundt Flekkefjord, foreligger det opptak med informanter fra Lista, Kvinesdal og Fjotland. Et par andre dialekter er tatt med som sammenlikningsgrunnlag, slik at denne undersøkelsen i alt omfatter folk fra de fem kommunene som er vist med innramming i figur 5.

Lista, Kvinesdal og Fjotland

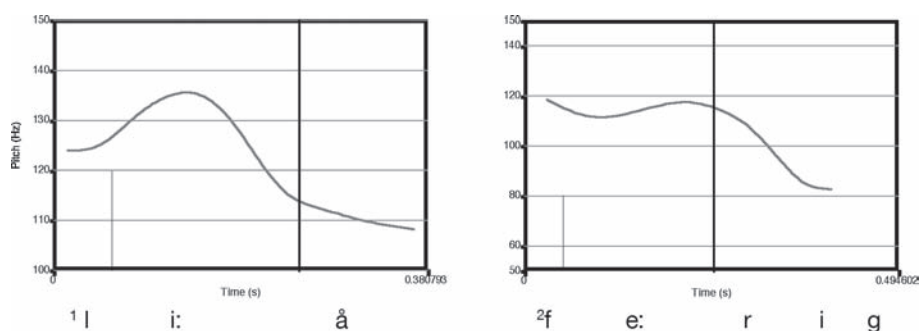
Et av de viktigste funnene i NRK-materialet er at informantene fra kommunene Lista, Kvinesdal og Fjotland i all hovedsak har samme tonelagsrealisering som de eldre flekkefjæringene, altså som i figur 3. Som det framgår av kartet i figur 5, er dette dialekter fra vestre del av Vest-Agder. Det faktum at prosodi av den eldre Flekkefjord-typen har vært å finne i hele dette området, kan sies å være en sterk indikasjon på at vi faktisk har med et tradisjonelt språktrekk i regionen å gjøre, slik påstanden i utgangspunktet var.

En mulig innvending må nevnes straks: Dersom den motsatte analysen ble lagt til grunn, altså at de eldre flekkefjæringene i realiteten demonstrerer en egen bymålsprosodi, kunne man da tenke seg at dette innoverte bymålstrekket så hadde spredd seg, og da nettopp til bygdemålene i nærliggende kommuner? Det er neppe særlig kontroversielt å hevde at en slik utvikling er usannsynlig. Det er svært lite trolig at de språklige tradisjonsbærerne fra ulike bygdesamfunn på Agder som brukes i NRK-serien, skulle ha latt seg påvirke tonalt av prosodien i Flekkefjord by. Det ville i så fall ha måttet bety at småbyen Flekkefjord hadde eksportert innoverte prosodiske språktrekk, for eksempel til Fjotland, kanskje så tidlig som på slutten av 1800-tallet, og at disse trekkene hadde blitt plukket opp av representanter for den tradisjonelle bondebefolkningen. Langt mer sannsynlig er det motsatte forholdet: at småbyen Flekkefjord ikke hadde noen egen bymålsintonasjon, kvalitativt ulik den som rådde i bygdene rundt, men tvert om hadde innbyggere med samme grunnleggende intonasjonsmønstre som bygdefolket. I migrasjonsperspektiv er det også rimelig å anta at selv om samfunnene på den aktuelle tida var ganske stabile, var det å flytte fra bygda til byen, tross alt vanligere enn å flytte fra byen til bygda. Småbyen Flekkefjord er derfor en vel så sannsynlig kandidat til å motta språklige impulser ved dialektkontakt som de spredt befolkede landdistriktene. Dette er også helt parallelt med det vi finner i andre norske lokalsamfunn der en liten by betjener et oppland av kommuner uten egne definerte bysentra.

I tillegg bør det også nok en gang minnes om at tonelagssystemer av den typen som diskuteres her, også er påvist andre steder på det vestnorske området, og også da både i by- og bygdesamfunn (Hognestad 2006 [2004]).

Det den forliggende undersøkelsen ikke kan svare på, er om det også i kommuner som Lista, Kvinesdal og Fjotland er slik at dagens unge har en prosodi tilsvarende sine jevnaldrende i dagens Flekkefjord, altså tilsvarende figur 4. Har de det, kan det tyde på at prosodien i hele området på brei basis har gått over fra en A/B-type til en B/C-type, som da blir standardmodellen for tonelag i sør-Rogaland og vest på Agder. Her må ytterligere undersøkelser foretas. Det som imidlertid synes klart, er at hypotesen om at A/B-prosodi representerer et eldre steg i utviklingen enn B/C-prosodi, er ytterligere styrket.

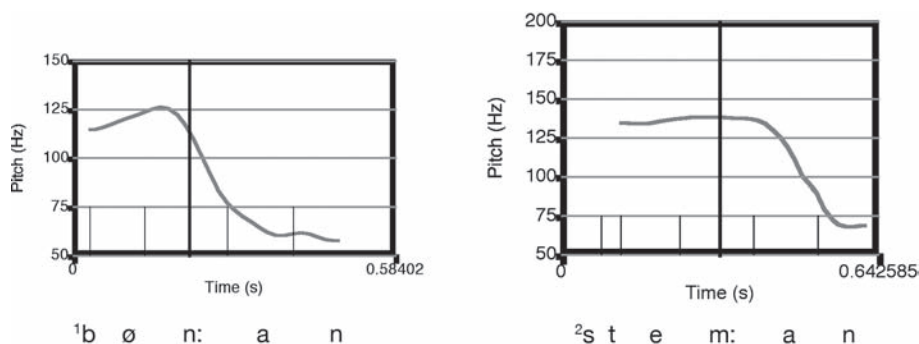
Her følger et sett grafer som viser tonelagsmotsetningen i eldre Fjotland-mål, som altså er kompatibel med notasjonen i figur 3:

FIGUR 6: Tonelag i Fjotland (*Han sad i Liå + (...skulle gjera det) ferig*)

Bjelland

Først ser vi på tonelagsmotsetningen hos informanten fra Bjelland, en kommune lenger øst:

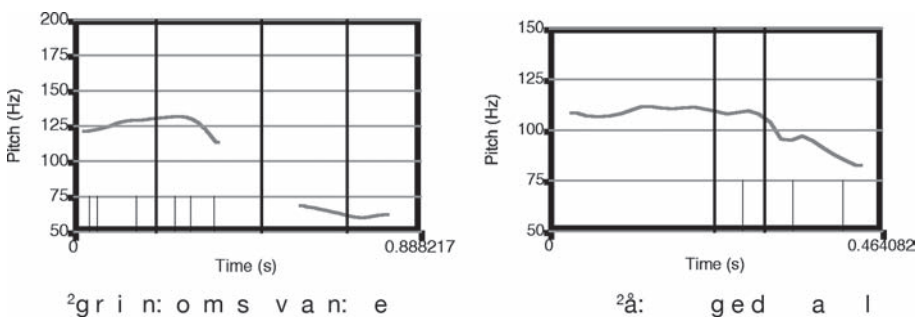

FIGUR 7: Tonelag i Bjelland: (*om hausten kjøpte han last av*) *bøndan + (det va han så bygde dei gamle) stemman*

Her er en sammenlikning med Fjotland i figur 6 interessant. Vi ser at tonelag 1 hos Bjelland-informanten har seint assosiert H-tonetopp i tonelag 1, mens Fjotland-informanten hadde tidlig H, som i Flekkefjord. Dersom dette er representativt, og vi antar en *peak delay*-basert utvikling som har forskjøvet H én moraposisjon innen trykkstavelsen hos Bjelland-informanten, gir det et resultat som ville ha ført til tonelagsnøytralisering i denne dialekten (og følgelig en kollaps i tonelagssystemet), gitt at intet samtidig skjedde i tonelag 2. Imidlertid ser vi at heller ikke tonelag 2 realiseres helt som i Fjotland. Også her synes H å være forskjøvet, men da på en slik måte at H ikke holder seg kun

til trykkstavelsen. Den begynner der, fortsetter et stykke ut i den påfølgende trykklette stavelsen og så realiseres fallet til L. I utgangspunktet bevares tone-lagskontrasten her, men figur 7 viser et system som synes å ta dårlig vare på den. Tonelag 1 har altså sein H i trykkstavelsen, og tonelag 2 assosierer ikke utvetydig H til neste mora på den andre siden av stavelsegrensens. Fremdeles begynner denne tonen så tidlig i forløpet at vi ikke kan finne grunnlag for å analysere inn en kontrastkonstituerende L initialt, jfr. grafen for *stemman*. Da blir de to essensielle H-tonene liggende så nær hverandre at faren for kollaps i løpende tale kunne synes overhengende. En avspilling av lydmaterialiet bak figur 7 der hver stavelse avspilles for seg, gir imidlertid en overbevisende auditiv demonstrasjon av hvordan kontrasten opprettholdes. De to trykkstavelsene framstår auditivt som ganske ekvivalente. Her er det med andre ord ikke slik at det er tonaliteten i trykkstavelsen som konstituerer tonelagsmotsetningen, slik det i faglitteraturen nærmest aksiomatisk antas at det er i norske tonelag. Det er når de trykklette stavelsene avspilles, at kontrasten kommer fram. Det at H-toppen vedvarer gjennom første del av den trykklette stavelsen i tonelag 2, gir prosodien i denne stavelsen en HL-effekt som gjør den klart annerledes enn i den tilsvarende tonelag 1-stavelsen, der den avsluttende L-tonen er det eneste signifikante bidraget til melodien i stavelse nummer to. Samtidig er det slik at når H samtidig begynner allerede på trykkstavelsen, får den samlet sett større durasjon enn den momentane H-toppen i tonelag 1.

Denne måten å konstituere tonelagskontrasten på, gjør det relevant å se på prosodien i lengre tonelag 2-domener fra Bjelland, altså domener med mer enn to stavelser. Her er to representative eksempler, som begge er lokale stedsnavn:

FIGUR 8: Tonelag 2 over flere stavelser i Bjelland: Grinnomsvannet + Ågedal

Det karakteristiske ved disse tonelag 2-realiseringene, både auditivt og grafisk, er også her det *H-plataet* som taleren etablerer gjennom trykkstavelsen

og store deler av den trykklette stavelsen. I *Grinnomsvannet* starter fallet like før avstemmingen for [s] (som også gir en assimilert avstemming av [v] i dette tilfellet, jfr. bruddet i grafen) . Vi kan dermed også konstatere at bitrykket på *vannet* ikke spiller inn og eventuelt kunne ses på som en utløsende faktor for platådannelsen. I *Ågedal* vedvarer platået gjennom begge de to første stavelsene, og fallet mot grensetonen L kommer først i stavelse nummer tre. En formalisert notasjon av tonaliteten i Bjelland kunne etter dette se slik ut, der den horisontale pila markerer H-platået:

	σ	σ
tonelag 1	H	L
tonelag 2	H	L

FIGUR 9: Formalisert notasjon av prosodien i Bjelland.

En beskrivelse av prosodien hos Bjelland-informanten kunne da være at tone-lagene ikke primært konstitueres ved kontrasterende kopling mellom generell prosodisk struktur og et distinkt tonalt H-punkt, slik vi har sett i de andre dialektene, men ved en kontrastering av en tonetopp og et toneplatå.

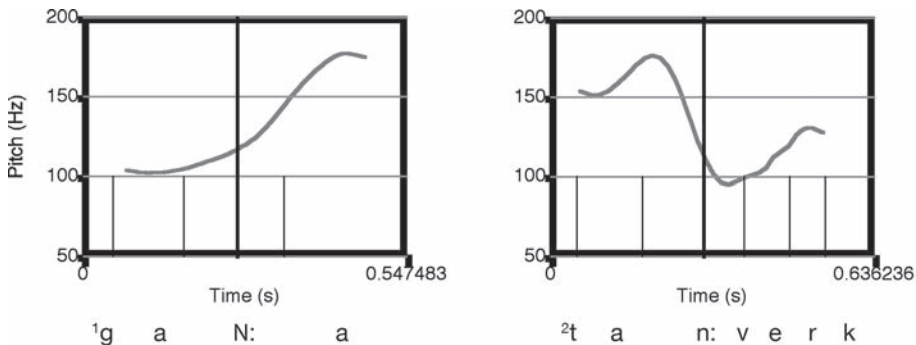
Her er to ytterligere kommentarer på sin plass: For det første kan det ikke presiseres ofte nok at denne undersøkelsen ikke gir noen muligheter til å skille individuelle preferanser fra systematiske dialektforskjeller, i og med at det bare foreligger en informant for hver dialekt. Det som imidlertid med sikkerhet kan sies, er at topp/platå-kontrasten er en faktisk forekommende måte å realisere den vestnorske tonelagskontrasten på. For det er nemlig ikke slik at forekomst av et høytoneplatå i tonelag 2 er begrenset bare til denne dialekten. Også i andre deler av materialet, ikke minst i eldre flekkefjordsk, er det eksempler på at især lange tonelag 2-domener realiseres med H-platå. Det særegne for Bjelland-informanten er at han gjennomfører platå-strategien så godt som fullstendig i tonelag 2, slik at den framstår som det langt tydeligste signalet på dette tonelaget.

En plausibel analyse kunne være at undersøkelsens Bjelland-data representerer et mulig mellomstadium mellom eldre Flekkefjord/Lista/Fjotland/Kvinesdal og yngre Flekkefjord (som altså er den eneste “yngre” varianten i dette utvalget). Hos Bjelland-informanten har H i tonelag 2 ennå ikke sluppet taket i trykkstavelsen, så å si, men er samtidig på vei mot høyre i domenet (en retningsangivelse som avspeiler det grafiske bildet snarere enn det lydlige). Nettopp dette er det som fører til platådannelsen. Hos dagens ungdom i Flek-

kefjord forekommer det intet H-platå i noen registreringer. Høytonen har hos dem, for å bli i metaforen, sluppet taket og re-lokalisert seg til den trykklette stavelsen, og bare dit. Og den endringen er så i neste omgang utgangspunktet for tonal L-innovasjon ved domenestart hos de unge, jfr. analysen i Hognestad 2008. Denne prosodien, her representert i figur 4, gir formodentlig en mer robust tonelagsrealisering enn de øvrige systemene, i og med at tonelag 2 nå får en ekstra tone, initial L som tonelag 1 ikke har, i tillegg til at H altså er utvetydig plassert i ulike stavelser i de to tonelagene. Tonelagskontrasten er dermed blitt det man i tonetypologien gjerne kaller *privativ*: HL versus LHL. Det er dette systemet som altså nå synes å etablere seg på brei basis i Rogaland og Vest-Agder.

På den andre sida av grensa: Birkenes

Tradisjonelt deles norske dialekter i to hovedgrupper når det gjelder intonasjon: det østnorske *lavtoneområdet* og det vest/nordnorske *høgtoneområdet*. Denne (kanskje noe uheldige) terminologien er valgt på grunnlag av særdrag ved tonelag 1-melodiene. Høytonedialektene har høy tone på trykkstavelsen i tonelag 1 (slik vi har sett i alle eksempler til nå), mens lavtonedialektene har lav tone. Sørgrensen mellom disse områdene går ute ved kysten gjennom Høvåg og videre innover i landet, slik at Aust-Agder-kommunen Birkenes ligger i lavtoneområdet. Fagtradisjonen har ikke pleid å relatere lav- og høytoneprosodi til hverandre, bare konstatert at vi har med to ulike prosodiske typer å gjøre. Innenfor rammen av dette arbeidet, der en suksessiv forskyvning av H-tonen framstår som en essensiell variabel i prosodiutviklingen på Agder, kan det imidlertid nettopp være interessant å sammenlikne de høytone-systemene vi har sett på til nå, med et lavtone-system. Her følger karakteristiske eksempler på tonelagsmotsetningen hos informanten fra Birkeland i Birkenes:

FIGUR 10: Tonelag i Birkenes: *ganga + tannverk*

Her er det primært to ting å merke seg. For det første ligger det en H-tone helt til høyre i begge tonelagsdomenene. Dette er for øvrig situasjonen i alle beskrevne varianter av østnorsk. Når det så gjelder tonelag 2, husker vi at når H hadde krysset stavelsesgrensen i yngre flekkefjordsk (og i andre nåtidsdialekter i Rogaland og Vest-Agder) ble det plass til (og behov for) en ny tone på trykkstavelsen. Dette framsto der som en nydannet lavtone L. I Birkenes vil en plausibel analyse være at når H i tonelag 2 har migrert ytterligere, altså helt til høyre domenekant, vil også L følge etter. I figur 10 er det lett å se at også L her har krysset stavelsesgrensen. Dermed oppstår den samme typen situasjon som vi så i yngre flekkefjordsk: Trykkstavelsen måtte ha en tone til erstatning for den som flyttet, og *the obligatory contour principle* predikerte at den nye tonen til venstre for migrert H i yngre Flekkefjord ble en L. Her i Birkenes er mekanismen akkurat den samme. Den nye tonen til venstre for migrert L blir oppskriftsmessig en tone av motsatt polaritet, altså en H. Det er den som nå, meget prominent, figurerer på trykkstavelsen. Så ser vi at også tonelag 1 i Birkenes oppfører seg oppskriftsmessig. Også her ligger H ytterst til høyre. Da blir den nye tonen som trekkes inn over trykkstavelsen, selvsagt en L. Her er formaliseringen:

	σ	σ
tonelag 1	L	H
tonelag 2	H	LH

FIGUR 11: Formalisert notasjon av tonelagene i Birkenes.

Sammenfatning

Først vises her en sammenstilling av de dialektprosodiene som har vært diskutert i dette arbeidet, pluss noen ytterligere systemer som kommenteres nedenfor:

DIALEKT		tonelag 1		tonelag 2	
		σ	σ	σ	σ
1	eldre Flekkefjord m.fl.	H	L	H	L
2	eldre Bjelland	H	L	H	L
3	yngre Flekkefjord m.fl.	H	L	L	H L
4	ikke belagt i dette arbeidet	H	L	L	H L
5	ikke belagt i dette arbeidet	L	H L	H	L
6	ikke belagt i dette arbeidet	L	H	H	L
7	Birkenes	L	H	H	L

FIGUR 12: Sammenstilling av formalisert prosodisk struktur i fire dialekter.

I figur 12 er organiseringen litt annerledes enn i de andre formaliseringstabellene. Her står tonelagene etter hverandre og ikke under hverandre. Dette er for å gjøre det lettere å sammenlikne strukturen i hvert tonelag for seg. Det som da springer en i øynene, er hvordan H-tonene som i tabellen er markert med uthevet skrift, posisjonerer seg ulikt i de ulike variantene. Hypotesen er altså at det er denne tonen (som for øvrig gjerne kalles *fokustonen*, siden det er den som ekspanderes i frekvens for å markere fokus i en ytring) som i utgangspunktet flytter, og som har dirigert utviklingen av samtlige dialektprosodier. At det nettopp er tonen med fokusfunksjon det er snakk om, synes dessuten å styrke hypotesen ytterligere. Fokusoppgaven gjør at den i større grad enn andre toner i domenet får en skjebne som grunnleggende labil og stadig skiftende i løpende tale. En svært høyfrekvent H kan produseres for å signalisere enfatisk fokus, en H som ligger litt lavere på frekvensskalaen signaliserer ordinært pragmatisk fokus, mens en utpreget lav H står i domener som ikke skal fokusmarkeres i det hele tatt. Alle disse manipulasjonene sannsynliggjør at nettopp denne labile tonen kan bli utsatt for endring i realisasjonen av *peak delay*-typen, slik det blir antatt her. Den posisjonen H har til enhver tid i en gitt dialekt, predikerer i neste omgang hvilke toner som ellers vil forekomme

i tonelagsdomenet, og hvor de vil stå. Slik sett er dette en hypotese med stor forklaringskraft, siden den ved hjelp av en enkelt mekanisme, som vi kan kalle H-migrering, kan gjøre rede for alle forhold, både system-internt i den enkelte dialekt og kryssdialektalt. I tillegg blir den en robust forklaringsmodell for prosodisk diakroni.

Nå er påstanden i dette arbeidet ikke nødvendigvis at H ligger lenger til høyre i domenene jo lenger øst på Agder vi kommer. Poenget er at vestre del av Vest-Agder inntil nylig har hatt et prosodisk system som her regnes som arkaisk, nemlig system 1 i figur 12, at Bjelland i system 2 viser oss pågående H-migrering i form av platådannelse i tonelag 2, og at ungdommene i Flekkefjord viser situasjonen når utviklingen har gått enda et stadium videre, der det presumptivt robuste system 3 synes å finnes i større deler av regionen i dag, også for eksempel i Sokndal i Rogaland. I Birkenes, system 7, finner vi så en posisjonering av fokus-H tilsvarende den vi finner generelt i østnorsk, altså helt til høyre i domenene. Påstanden her vil da kunne være at i østnorske dialekter startet H-migreringsprosessen på et mye tidligere stadium enn det som nå er påvist for eksempel i Flekkefjord, og følgelig er de tonale endringene også størst i øst, sammenliknet med et antatt felles utgangspunkt ekvivalent med eldre Flekkefjord-prosodi.

Også andre språkhistoriske forhold kan sies å styrke en slik analyse. Det østlige Norge og det vestlige Sverige utgjør til sammen et område som gjerne benevnes “det sentralskandinaviske innovasjonsområdet”, der mange dialekter har utviklet en rekke trekk som andre nordiske dialekter ikke har (tjukk l, jamvektsfenomener osv.). Ekstrem grad av H-migrering i prosodien, altså det som tradisjonelt kalles lavtoneprosodi etter de innoverte lavtonene på trykkstavelsene, kan da føyes til på lista over innoverte systemtrekk. Utenfor dette området finner vi så randsoner, i det vestlige Norge og østlige Sverige, der eldre språktrekk i prosodien er bevart.

I figur 12 er tre av radene kalt “ikke belagt i dette arbeidet”. Det dreier seg om sett av tonelagstrukturer som kan ses på som mellomstadier mellom yngre flekkefjordsk og situasjonen i østnorsk. Den overgripende hypotesen i dette arbeidet predikerer at dette kunne være faktisk forekommende strukturvarianter, altså at det burde finnes dialekter av type 4, der H-migreringen i tonelag 2 er kommet såpass langt at innover L begynner å følge etter ved å relokaliseres fra første til andre mora i trykkstavelsen, og dialekter av type 5, der H i tonelag 1 krysser stavesesgrensen og deler plass med L i den trykklette stavelsen, samtidig som en L blir ny tone på første mora i trykkstavelsen. I tonelag 2 er reposisjoneringen av L til andre mora blitt såpass uttalt at det er mulig å analysere startpunktet ned mot L som en ny oppskriftsmessig H in embryo. Ende-

lig har vi system 6, som er identisk med Birkenes bortsett fra innover H ved domenestart i tonelag 2, som her fremdeles ligger i startgropa, før den i neste omgang flytter til Birkenes-posisjonen på trykkstavelens andre mora.

Og ganske riktig: Slike dialekter fins. Egersund bymål, som er grundig behandlet i Hognestad 1997, har system 4-prosodi, mens yngre stavangerfolk, behandlet i Hognestad 2006 [2004] har system 5. System 6 blir gjerne ansett som den hyppigst forekommende prosodien i østnorsk (Kristoffersen 2000 m.fl.)

Dermed er situasjonen den at det vi grovt sett kan kalle Flekkefjord-området, er en av flere prosodiske lommer som ennå i dag kan framvise arkaisk norsk dialektprosodi av såkalt ikke-privativ type. NRK-materialet fra ulike bygdemål viste seg å inneholde eksempler på denne prosodien i rikt monn i den aktuelle generasjonen, men hos dagens ungdom er den borte i Flekkefjord, og kanskje i regionen ellers også. Både dialektene øst for system 1-området (i retning Kristiansand) og vest for system 1-området (i retning Stavanger) synes å ha vært tidligere ute med endringsprosesser av samme type som beskrevet i Flekkefjord og har derfor fått etablert prosodier med mer uttalte H-migreringer på et tidligere tidspunkt. Prosodien i Kristiansand bymål slik den er i dag, understøtter også en slik konklusjon, men den tas ikke nærmere opp til behandling her.

Sluttord

Som nevnt innledningsvis, er arbeider som dette å se på som bidrag til et hittil manglende kapittel i beskrivelsen av talespråkforhold i Norge. Emnet som her har vært behandlet, kan nok, som så mange forskningsemner, ses på utenfra som forholdsvis esoterisk. Da kan det være grunn til å minne om at de prosodiske trekkene i språket er blant de aller letteste å legge merke til, og som nevnt er det ofte nettopp de som ligger til grunn når lekfolk dialektbestemmer hverandre. Det er fascinerende at dialektforskjeller på millisekund-nivå (og som mange lingvister nok vil karakterisere som overflatiske ulikheter i dialektfonetikken snarere enn dyperegående system-ulikheter i fonologien) er så konsistente i menneskers løpende tale at de uten videre er konstituerende for folks dialektidentitet - og oppfatninger man har om slik identitet.

Videre er det interessant å se hvordan det virker som om de undersøkte språkssystemene synes å motsette seg kollaps i det prosodiske systemet i form av tonelagssammenfall. Fenomenet som her har fått navnet *peak delay*, er i utgangspunktet ikke noe konstruktivt bidrag til bygging av språkssystemer, snarere tvert om. Det er en av mange slitasjemekanismer som språk i bruk simpelthen ikke kan unngå å utsettes for. Slike fenomener fører ikke sjelden

til ulike typer sammenfall og bortfall av elementer i språkstrukturen, slik at gitte språkvarianter i dag mangler trekk som tidligere var der. I tillegg er tonelagssystemet på ingen måte en uomgjengelig nødvendig del av språkssystemet. Det fins varianter av norsk der tonelagsmotsetningen anses for å ha kollapset (områder rundt Bergen, se Hognestad 2007: 83-84) og varianter som anses for aldri å ha utviklet tonelag (dialekter i Troms og Finnmark). Disse dialektene klarer seg helt utmerket uten dette trekket, som dermed prinsipielt må ses på som en del av den såkalte *redundansen* i språkssystemene, trekk som ikke absolutt trengs, men som likevel er nyttige ved å bidra til ytterligere tydeliggjøring og entydiggjøring av språklige ytringer. Uansett hvilke endringstyper man ser for seg i prosodien, er det klart at flere av de sju systemene som formaliseres i figur 12, må ha vært utsatt for prosesser som i utgangspunktet ville sette tonelagskontrasten i fare dersom de bare rammet det ene tonelaget. Det vi imidlertid ser, er at når kontrasten i form av ulik H-posisjonering først er minimalt etablert, som i det antatt arkaiske system 1, søkes den opprettholdt. Det kan enten skje ved at den relative posisjoneringen mellom H-elementene holdes noenlunde konstant tonelagene i mellom, eller ved at utviklingen mot privativitet styrkes, altså at det ene tonelaget utvikler tonekomponenter som det andre ikke har.

I dag blir betydelig forskningsinnsats satt inn på det språkteknologiske området. Maskin-generert talesyntese gjør det mulig å gjengi skrift som tale med stadig større grad av presisjon. Videre kan det tenkes utviklet maskinell tolking av talesignaler som både skal muliggjøre at en dør blir åpnet når ulike personer ber den om å åpne seg, eller motsatt, at bare én persons instruksjoner skal etterkommes, og andre stemmers forsøk på å åpne døra, skal være programmert til å mislykkes. I alle disse sammenhengene står prosodien i talespråket sentralt. Maskiner må kunne håndtere den og “vite” hva de skal ta hensyn til, og hva de skal ignorere. Og når det er maskinen selv som skal tale, er det nettopp prosodiske ferdigheter som vil bidra til å gjøre talen naturlig og forståelig. På dette feltet samarbeidet lingvister i utstrakt grad med fagfolk på andre relevante områder.

Likevel vil det for språkvitenskapen alltid være språket selv, eller rettere sagt: språkssystemet sett på som kognitive strukturer i menneskehjernen, som står i sentrum. Det er slike strukturer som forsøkes modellert i arbeider som det foreliggende. Og da blir selv såpass teknisk betonte studier som det er rapportert om her, etter sin natur grunnleggende hjemmehørende innen humaniora. Også studium av det språklige mikrokosmos gir i siste instans bidrag til kunnskap om hva det er å være menneske.

En hjertelig takk går til Ernst Håkon Jahr, som velvillig gjennomgikk manuskriptet til denne artikkelen og bidro med verdifulle råd og forslag.

Litteratur

- Abrahamsen, Jardar Eggesbø 2003: *Ein vestnorsk intonasjonsfonologi*. Trondheim: NTNU. *Maal og minne*, 77-85.
- Fintoft, Knut 1970: *Acoustical Analysis and Perception of Tonemes in some Norwegian Dialects*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jahr, Ernst Håkon og Ove Lorentz 1983: *Prosodi/Prosody* Oslo: Novus.
- Hognestad, Jan K. 1997: *Tonemer i en høytomedialekt*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Hognestad, Jan K. 2006 [2004]: Tonal accents in Stavanger: from western towards eastern Norwegian prosody? Bruce, Gösta og Merle Horne (red.): *Nordic Prosody. Proceedings of the IXth Conference, Lund 2004*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 107-116.
- Hognestad, Jan K. 2007: Tonelag i Flekkefjord bymål. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 25, 57-88.
- Hognestad, Jan K. 2008: Prosodisk utvikling i en sørlandsdialekt. Gjensyn med Flekkefjord. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 26, 37-52.
- Kenstowicz, Michael 1994: *Phonology in Generative Grammar*. Cambridge, Mass: Blackwell.
- Kristoffersen, Gjert 2000: *The Phonology of Norwegian*. Oxford: Oxford University Press.
- Larsen, Erling Georg 1970: *Formverket i Flekkefjord bymål*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Oftedal, Magne 1952: On the origin of the Scandinavian tone distinction. *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskab* XVI, 201-225.
- Riad, Tomas 1998: Towards a Scandinavian accent typology. Kehrein, Wolfgang and Richard Wiese (red.), *Phonology and Morphology of the Germanic Languages*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 77-109.
- Riad, Thomas 1998b: The origin of Scandinavian tone accents. *Diachronica* XV:1, 63-98.
- Riad, Thomas 2000: The Rise and Fall of Scandinavian Accent. Thórhallsdóttir, Guðrún (red.): *The Nordic Languages and Modern Linguistics 10*. Reykjavik: Institute of Linguistics, University of Iceland, 15-33.
- Selmer, Ernst W. 1927: *Den musikalske aksent i Stavangermålet*. *Opuscula Phonetica*, Fasc. VII. Oslo: A.W.Brøgger.
- Skjekkeland, Martin og Arne Torp 1979: *Dialekter på Agder*. Serie av radio-programmer i NRK.

SOMMERMØTE

6. september 2007 – Gimle Gård

Tv-program fra september 1967 om Gimle Gård
bl.a. med intervju av gårdens siste eier, fru Titti Arenfeldt Omdal, som
forteller om sine vyer for Universitetet og bruk av Gimle Gård

Hovedforedrag

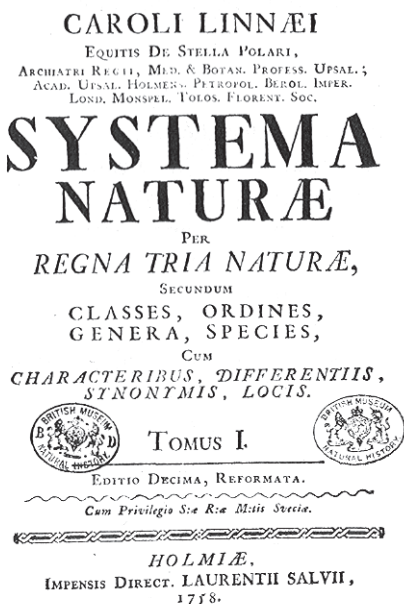
Som markering av Carl von Linné-jubileet 2007:

Professor Øystein Wiig, Universitetet i Oslo:

Grønlandshvalen – en truet kjempe i Arktis

Øystein Wiig

Grønlandshvalen – en truet kjempe i Arktis

Dette foredrag skal først og fremst dreie seg om grønlandshvalen – en truet kjempe i Arktis. Imidlertid er kveldens møte tilegnet Carl von Linné og 300-års jubileet for hans fødsel.

Carl Linnaeus ble født i 1707. Han var oppkalt etter den store linden hjemme på tunet. Faren var prest og foreldrene ønsket at også Carl skulle lese til prest. Carl var ikke spesielt flink på skolen og ville ikke bli prest. Han viste tidlig interesse for naturen og 20 år gammel reiste han til universitetet i Lund for å studere medisin som han gjennomførte. Deretter i 1735 reiste han til Nederland og tok sin doktorgrad i medisin på et studium av malaria. I 1738

reiste han så til Stockholm hvor han drev sin legepraksis. Tre år senere ble han utnevnt til professor i medisin i Uppsala.

I hele denne perioden arbeidet han med systematisering av naturen. Hans valgspråk var: Undre deg over alt, til og med det hverdagslige. Han var en gudfryktig mann og hadde aldri noen tanker om evolusjon i naturen. Gud var skaperen. Menneskets oppgave er å forstå naturen. Han hadde høye tanker om seg selv og mente Gud hadde valgt akkurat han til denne store oppgaven. Ofte ble det sagt: Gud skapte – Linné ordnet.

Linné regnes som den biologiske *taxonomiens* (= regler for ordning) far. Han lagde regler for ordning av naturen. Han innførte den binære nomenklatur hvor alle arter fikk et navn på latin bestående av to ord: slektsnavn og artsnavn. Et eksempel på dette er *Ursus arctos*. Det første er slektsnavnet og skrives med stor forbokstav mens det andre er artsnavnet. Navnsettingen er basert på en karakteristisk omtale av arten. *Ursus* betyr bjørn på latin og *arctos* betyr bjørn på gresk. Artene (species) ble samlet i slekter (genus). Således heter isbjørn *Ursus maritimus* (= den marine bjørn). Slekten ble samlet i *ordener* (Feræ = rovdyr) som ble samlet i *klasser* (Mammalia = pattedyr) som til slutt ble samlet i *rekker* (Animalia = dyr).

I 1753 beskrev Linné grunnlaget for den botaniske systematikken i verket *Species plantarum*. Den 10. utgaven av *Systema naturae* som kom i 1758 er grunnlaget for systematikken innen zoologi. I dag er over 1, 4 millioner arter beskrevet etter Linné sitt system. Fortsatt regner man med at mellom 5 og 50 millioner arter er uoppdaget og derved ubeskrevet.

En av artene Linné beskrev i 1758 var grønlandshvalen *Balaena mysticetus*. Navnet betyr hvalen/monsteret med hår/bart. Dette henspiller på de 3-4 m lange bardene som grønlandshvalen har i kjeften.

Grønlandshvalen er en av de største skapninger som noen gang har levd. Den kan bli opp til 20 meter lang, veie 100 tonn og bli over 200 år gammel. Det er en bardehval som lever av millimeter store krepsdyr som den siler ut av havet ved hjelp av bardene.

Grønlandshvalen er den dyreart som kanskje har betydd mest for den tidlige utvikling og aktivitet på Svalbard. Ved Svalbards oppdagelse i 1596 var grønlandshvalen et av karakterdyrene for området. Fjordene var fulle av dem. De utgjorde en stor resurs som var lett å fange og fikk navnet "retthval". Fangsten begynte i 1611 og i løpet av noen hundre år var arten nesten utryddet i området. Det samme skjedde i andre områder av Arktis.

Grønlandshvalen har en sirkumpolar utbredelse knyttet til den arktiske drivis. Den Internasjonale hvalfangstkommisjonen (IWC) har definert fem bestander av grønlandshval i Arktis. Spitsbergen bestanden er en av de fem

bestandene og fantes i området rundt Svalbard. Før hvalfangsten startet var det kanskje så mange som 100.000 individer i denne bestanden. Gjennom en alt for intens fangst ble de så å si utryddet. De siste 50 år er det observert noen få individer i området ved Svalbard. Et viktig spørsmål er om disse dyrene som nå observeres er restene etter den opprinnelige bestanden eller om de er streifyr fra andre områder av Arktis.

Innen genetikken har det de siste år utviklet seg en ny teknikk der man ekstraherer DNA fra gammelt materiale. Gjennom denne teknikk kan man studere tidligere tiders genetiske variasjon hos forskjellige arter av planter og dyr. Langs Svalbards kyster finnes det masse store hvalbein som har drevet på land i løpet av tusener av år. Prøver av disse hvalbeina har blitt samlet inn og datert for å studere landheving på Svalbard under og etter siste istid. Vi ønsket å ekstrahere DNA fra de gamle hvalbeina for å analysere bestandsforhold til grønlandshval i Arktis etter siste istid. Vi har også samlet materiale fra bein funnet på norskekysten. Spesielt var vi interessert i å analysere forhold knyttet til Spitsbergen bestanden som er viktig for å kunne vurdere bestandens mulighet til å ta seg opp igjen i våre dager etter at den ble regnet som utryddet.

Ved Naturhistorisk museum har vi ekstrahert og sekvensiert korte avsnitt av mitokondrielt DNA fra 248 beinprøver hvorav 195 er samlet på Svalbard og 53 er samlet på fastlandet. Femtini av prøvene ga ufullstendige eller ingen sekvenser og arten beina stammet fra kunne ikke identifiseres. Prøvene fra Svalbard var lettere å identifisere enn prøvene fra fastlandet. Dette skyldes antakelig at DNA i bein blir bedre konserveret i kalde områder (Svalbard) enn i relativt varmere områder (fastlandet). Av de resterende 189 prøvene ble 176 identifisert til grønlandshval. De andre artene som ble identifisert var nordkaper, blåhval, finnhval, knølhval, spermhval og nebbhval.

Vi har undersøkt om den genetiske variasjonen i Spitsbergen bestanden av grønlandshval har forandret seg etter siste istid. Vi fant ingen resultater som tydet på det. Den genetiske variasjon i prøver av hval som levde under og etter at den store fangsten pågikk var stor. Fangsten har tilsynelatende ikke ført til en genetisk flaskehals i bestanden. Vi har også sammenliknet den genetiske variasjonen til Spitsbergen bestanden med den genetiske variasjon som er påvist i bestanden av grønlandshval som i dag finnes i Beringstredet. Vi fant ingen forskjell. Dette tyder på at det over tid har vært utveksling av genetisk materiale mellom hval i Beringstredet og hval ved Svalbard. På denne bakgrunn trekker vi i tvil den oppdeling av grønlandshval i fem bestander som Den internasjonale hvalfangstkommisjonen har vedtatt. Vi tror at grønlandshvalene vandrer mellom områdene i større grad enn tidligere antatt og at grønlandshval fra andre områder igjen kan komme til Svalbardområdet.

De siste ti-år er det observert noen få grønlandshval ved Svalbard. Vi ønsket å få genetiske prøver av disse for å sammenlikne de med tidligere tiders prøver. I april 2006 ble det gjennomført et 14 dagers tokt til Framstredet mellom Svalbard og Grønland med forskningsfartøyet "Lance" (Norsk Polarinstitutt) for å lete etter grønlandshval. Dette var den første ekspedisjon som har vært utrustet for å lete etter grønlandshval etter at fangsten stoppet. Vi fant hval langs iskanten på 80° N som ble identifisert som grønlandshval. Vi avsøkte et stort område langs iskanten nord for 80° N og fant hval kun i et begrenset område. Anslagsvis så vi 15-20 hval men vi vet ikke om det var forskjellige individer. Ca 10 hval ble observert samtidig.

Hudprøver ble samlet ved hjelp av armbrøst. Vi skjøt en pil med en hul kniv med innvendige mothaker i enden inn i skinnet på hvalen og fikk på denne måten ut små hudprøver. Vi fikk prøver av syv hval i Framstredet. Uheldigvis viste det seg at seks av prøvene som ble tatt samme dag var fra samme individet. På bakgrunn av to individer kan vi ikke si noe om hvor disse kommer fra. Vi planlegger nå nye ekspedisjoner til Framstredet for å få mer informasjon om denne utryddingstruede kjempen i Arktis.

ÅRSMØTE

27. oktober 2007

Klubben selskapslokaler, Kristiansand

Referat fra årsmøtet 27.10.2007

Utdeling av priser

Årsmøteforedrag

Preses, professor Ernst Håkon Jahr, UiA:
Fra Seminaret på Holt til Universitetet i Agder

Rektor, professor Torunn Lauvdal, UiA:
Universitetets framtid: Internasjonalisering, akademisk kvalitet
og modernisering

Professor Joachim Dorfmueller, Westfälische Wilhelms-Universität, Münster:
Edvard Grieg Research in Germany 1993-2007

Takketale på vegne av de nye medlemmene:
Professor Knut Dahl-Jørgensen, UiO

Takketaler av prisvinnerne:
Professor Roy T. Eriksen, UiA
Professor Stephen Seiler, UiA

Professor Kjell Arne Ingebrigtsen, NTNU:
Hilsen fra Norges Tekniske Vitenskapsakademi

Stortingsrepresentant Åse Gunhild Woie Duesund:
Hilsen fra Agderbenken på Stortinget

Referat fra årsmøtet 27.10.07 i Agder Vitenskapsakademi

Årsmøtet ble holdt i møterommet i Klubben Selskapslokaler, Vestre Strandgate 8, Kristiansand, lørdag 27. oktober 2007 fra kl 17, med årsfest etterpå i festivitetslokalene samme sted til kl 24.

Preses, professor Ernst Håkon Jahr, ønsket velkommen og ledet årsmøtet.

SAK 1: INNKALLING OG DAGSORDEN

Innkalling med forslag til dagsorden ble lagt fram for godkjenning. Innkalling ble sendt ut per e-post 24.9.07, med invitasjon til årsfest, og ble fulgt opp med dagsorden utdelt i møtet.

Vedtak: Innkalling og dagsorden godkjennes.

SAK 2: PRESES ØNSKER NYE MEDLEMMER VELKOMMEN

Tyve nye medlemmer ble ønsket velkommen, og preses overrakte medlemsdiplomet til de av disse som var til stede. De øvrige vil motta sine, enten direkte eller per post, evt ved en særskilt markering ved senere besøk. Av de nye medlemmene er ti fra Agder, fem fra Norge ellers og fem utenlandske. Samlet medlemstall i akademiet per 27.10.07 er 166.

Nye medlemmer:

Kjell Bjorvatn, Knut Dahl-Jørgensen, Anne Berit Fuglestad, Hallvard Hage-
lia, Ferenc Kiefer, Finn Kjærdsam, Aslaug Kristiansen, Gjert Kristoffersen,
LeRon Shults, Ole-Morten Midtgård, Ole Riis, Stephen Seiler, Honorata
Helena Shaw, Liliana Sikorska, Arnljot Strømme Svendsen, Sigbjørn Sødal,
Olle Søderhamn, Jahn Holljen Thon, Renate Tobies, Bernt Øksendal.

Professor Knut Dahl-Jørgensen takket på vegne av de nye medlemmene.

SAK 3: STATUTTENDRING

Det forelå forslag fra styret til årsmøtet om at årsmøtet heretter skal arrangeres på nærmeste fredag i forhold til akademiets stiftelsesdag 27. oktober. Forslaget, som ble sendt ut til medlemmene med mer enn tre ukers varsel etter statuttene, ble vedtatt uten dissens.

SAK 4: STYRETS ÅRSMELDING FOR 2006

Årsmelding, behandlet av styret i møte 6.9.07, var lagt ut til møtet, og ble presentert av sekretæren.

Vedtak: Årsmeldingen godkjennes som akademiets årsmelding.

SAK 5: AGDER VITENSKAPSAKADEMIS ÅRBOK FOR 2006

Thor Einar Hanisch (red.) la fram årboka, som for 2006 er på 138 sider, og i likhet med de fire tidligere, gitt ut på Høyskoleforlaget. Årboka vil bli distribuert til akademiets medlemmer.

SAK 6: REGNSKAP FOR 2006

Revidert regnskap, behandlet av styret i møte 6.9.07, var lagt ut til møtet og presentert av sekretæren.

Vedtak: Regnskapet godkjennes. Styret meddeles ansvarsfrihet.

SAK 7: VALG

Valgt fram til årsmøtet 24.10.08:

Direktør Thor Einar Hanisch som akademisekretær.

Statsautorisert revisor Torkel Hurvenes som revisor.

Styre og valgkomite var ikke på valg.

Styre fram til årsmøtet 24.10.08: preses Ernst Håkon Jahr, visepreses Svein Gunnar Gundersen og medlemmene Tore Austad, Olav Skjevesland og Leiv Storesletten.

Personlige vararepresentanter:

Marit Aamodt Nielsen for Ernst Håkon Jahr

Christian Fredrik Lindboe for Svein Gunnar Gundersen

Per Kjetil Farstad for Tore Austad

Gunvor Lande for Olav Skjevesland

Morten Tveitereid for Leiv Storesletten.

Valgkomite fram til årsmøtet 24.10.08: Maria Luiza Cestari, Roy T. Eriksen, Jose J. Gonzalez og Gunhild Hagestad.

SAK 8: TILDELING AV PRISER

Prisene som Agder Vitenskapsakademi administrerer og deler ut på vegne av Sørlandets Kompetansefond, ble delt ut for fjerde gang, og begivenheten ble markert av preses. Akademiets styre har oppnevnt en sakkyndig komite for hver av de to priser, og preses siterte fra komiteenes innstillinger under tildelingen.

Prisvinnere ble:

Professor Roy T. Eriksen, Sørlandets kompetansefonds forskningspris.
Professor Stephen Seiler, Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris.

Prisvinnerne takket for prisene.

ÅRSMØTEFOREDRAG

To foredrag som særlig fokuserte på utviklingen fram mot universitetet:
Preses Ernst Håkon Jahr: "Fra Seminaret på Holt til Universitetet i Agder."

Rektor Torunn Lauvdal, Universitetet i Agder: "Universitetets framtid: internasjonalisering, akademisk kvalitet og modernisering".

Ett foredrag markerte Grieg-året 2007:

Professor Joachim Dorfmueller, Münster: "Nyere tysk Grieg-forskning."
Han la spesiell vekt på betydningen av samarbeidet mellom norske og tyske forskere.

ÅRSFESTEN

Etter årsmøtet var det årsfest for medlemmer og gjester fra inn- og utland i Klubbens store sal.

Under årsfesten hilste professor Jacek Fisiak fra det polske vitenskapsakademiet og inviterte til nærmere samarbeid.

Vise-president i Norges Tekniske Vitenskapsakademi, professor Kjell Arne Ingebrigtsen, Trondheim, hilste fra NTVA og inviterte til samarbeid om konkrete prosjekter innen teknologi.

Preses i Vitenskapsakademiet i Stavanger, professor Per Amund Amundsen, hilste fra søsterakademiet i nabobyen i vest og vektla samarbeidet mellom Høgskolen i Agder og Høgskolen i Stavanger fram mot universitetsstatus for begge.

Fra Stortinget og Agderbenken hilste stortingsrepresentant for Aust-Agder Åse Gunhild Woie Duesund, og Agders politidistriktsjef Bjørn Hareide hilste som representant for Staten. Både Duesund og Hareide gratulerte med og gledet seg over at universitetsstatus er nådd, og Hareide så fram til at også Bodø kommer etter. Han oppfordret Universitetet i Agder og Agder Vitenskapsakademi til å støtte Bodø i arbeidet.

Under middagen var det også et kunstnerisk innslag. Professor Joachim Dorf-müller på flygel og tenoren Volker Spiekermann spilte og sang stykker av Edvard Grieg.

Preses, professor Ernst Håkon Jahr, takket hjertelig for foredragene, musikken og hilsningene.

*Agder Vitenskapsakademi 18.01.2008
Thor Einar Hanisch (ref.)*

Utdeling av priser for 2007

Preses, professor Ernst Håkon Jahr, stod for utdeling av Sørlandets kompetansefonds priser for forskning og formidling. Han refererte fra juryenes begrunnelser for tildelingene:

Sørlandets Kompetansefonds Forskningspris

Sørlandets kompetansefonds forskningspris 2007 går til professor Roy T. Eriksen, Universitetet i Agder, for hans omfattende forskningsinnsats i renessansens litteratur, kunst og kultur. I dette feltet har han publisert to internasjonalt anerkjente monografier, *“The Forme of Faustus Fortunes”: A Study of the Tragedie of Doctor Faustus (1616)*, Atlantic Highlands, N.J., and Solum forlag, Oslo 1987, og *The Building of the Text: Alberti to Shakespeare and Milton*, University Park, PA, Penn State Press, 2001, samt et stort antall artikler i internasjonale vitenskapelige tidsskrifter. Han har også vært redaktør for en rekke antologier og stått for oversettelser av litterære tekster.

Eriksens hovedkompetanse ligger innenfor engelsk renessanselitteratur, men han har utvidet sitt fagfelt til i like stor grad å omfatte italiensk renessanselitteratur, kunst- og arkitekturhistorie. Det er i dette interdisiplinære feltet han har gjort seg sterkest gjeldende i de senere år.

Juryen vil også fremheve professor Eriksens dyktighet, iderikdom og driv som initiator av store forskningsprosjekter, hvor stipendiater fra både litteraturvitenskap og kunsthistorie har vært engasjert. Han står bak prosjektene *Textual Worlds: Renaissance Dramatic Discourse* og *From Renovatio to Reform: The Visual Arts and the Rise of the Papal Capital*. Etter at han ble ansatt på Høgskolen i Agder i 2003, har han med samme engasjement og energi satt i gang *Tolerance and the City; Human Interaction in Social and Urban Space*.

Sørlandets Kompetansefonds Populærvitenskapelige Pris

Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris 2007 går til professor Stephen Seiler ved Universitetet i Agder. Seiler er idrettsfysiolog og har en omfattende vitenskapelig produksjon. En betydelig del av hans arbeider er allment tilgjengelig via hans hjemmeside home.uia.no/stephens som han har bygd opp i løpet av en 10-årsperiode. Tema har et spesielt fokus på vitenskapelige metoder brukt på trening og idrettsprestasjoner og idrettsmedisinske

emner, spesielt ved utholdenhetsidretter. Samlet framstår hjemmesiden som en nyttig portal både for andre forskere og et bredere publikum. I løpet av en 10-månedersperiode ble det registrert ikke mindre enn 550 000 besøkende (hits).

I en tid da de tradisjonelle akademiske kriterier for publisering på mange måter har fått en befestet, kanskje til og med styrket, posisjon i akademiske miljøer, er det desto mer prisverdig og viktig at noen ser og utnytter det potensialet som ny teknologi representerer for å formidle egen og andres forskning til et bredere publikum. Formidling via Internet representerer i prinsippet en framtidsrettet mulighet for demokratisering av tilgangen til forskningsbasert kunnskap, men forutsetningen er at aktive forskere faktisk utnytter denne muligheten. Seiler er et strålende eksempel på en forsker som har gjort akkurat det, og han var forholdsvis tidlig ute med å ta i bruk denne nye formidlingskanalen. Hans samlede bidrag er vurdert ut fra komiteens forståelse av kriteriene for prisen.

Juryer

Sørlandets Kompetansefonds Forskningspris:

Finn Benestad, Jose J. Gonzalez, Svein Gunnar Gundersen, Gunhild Hagestad
og Unni Langås (koordinator)

Sørlandets Kompetansefonds Populærvitenskapelige Pris:

Trygve Breiteig (koordinator), May-Brith Ohman Nielsen, Martin Skjekkeland, Anne Marie Støkken og Morten Tveitereid

Ernst Håkon Jahr

Fra Seminaret på Holt til Universitetet i Agder

*Årsmøteforedrag, Agder Vitenskapsakademi
27. oktober 2007*

Den 1. september i år var Universitetet i Agder en realitet. Arbeidet for et Sørlands-universitet hadde da pågått i nesten 50 år. Siden biskop Johan Ernst Gunnerus foreslo et norsk universitet etablert i Kristiansand i 1771, hadde det gått 236 år. Universiteter kommer ikke raskt. Alle norske universiteter så langt har hatt ei forberedelsestid på 40-60 år:

UiO: 1771 – 1811 = 40 år

UiB: 1907 (første undervisn. på univ.nivå) – 1948 = 41 år

NTNU: 1911 (etabl. av NTH) – 1968 = 57 år

UiT: 1918 (første forslag om univ. i Tromsø) – 1968 = 50 år

UiS: 1960 – 2005 = 45 år

UiA: 1960 – 2007 = 47 år

Som vi ser, har det i en norsk sammenheng ikke tatt noen uvanlig lang tid å få UiA på plass. Likevel har mange på Sørlandet følt det som en lang prosess, med mange frustrasjoner underveis.

En av grunnene til at det tar tid, er at motkreftene alltid vil være mange mot et nytt universitet. Det er en viktig lærdom av historien. Da Paris-universitet blei etablert i siste halvdel av 1100-tallet, blei det – etter sigende – protestert heftig fra Universitetet i Bologna. Argumentet var visst at det ikke gikk an å ha et universitet så lang nord. Mye seinere var Københavns universitet imot etableringa av Det Kongelige Frederiks Universitet i Kristiania i 1811. Om det da også blei argumentert med at Kristiania lå for langt mot nord, vet jeg ikke.

Men i si tid fortsatte Universitetet i Oslo denne “tradisjonen”, og var imot et nytt universitet i Bergen etter krigen. Seinere mente “ingen” i akademien i Norge at det var mulig med et universitet i Tromsø i 1968, osv. Dette er kjent, og dette er holdninger hos etablerte institusjoner, som vi også har fått erfare til fulle.

Seminaret på Holt

Universitetet i Agder har en akademisk historie som går tilbake til Christiansands Stifts Seminarium på Holt ved Tvedestrand i Aust-Agder. Det ble etablert i 1839.

Den eneste seremonielle markering av Universitetet i Agders første dag, lørdag 1. september 2007, foregikk nettopp på Holt prestegård, der lærerseminaret drev sin virksomhet fra 1839 til 1877 – da skolen ble flytta til Kristiansand, og med tida blei til Kristiansand lærerhøgskole (KLH). Seminarsalen i andreetasjen i prestegården på Holt – som er bevart slik den var da lærerstudentene satt der på sine pulter og higa etter kunnskap – var fylt til siste plass da Historielaget for Dypvåg, Holt og Tvedestrand arrangerte en markering av UiA, på dag én for universitetet.

Ved denne markeringa representerte undertegnede UiA, utdanningsdirektør Karen Junker hilste fra fylkesmennene i Vest- og Aust-Agder, leder av Agderbenken Åse Gunhild Woie Duesund hilste fra Stortinget, ordfører Svein Harberg (Grimstad) og varaordfører Siri Bertelsen (Tvedestrand) representerte og hilste fra kommunene på Agder. (Som vedlegg etter dette årsmøteforedraget er den talen jeg holdt ved denne markeringa på Holt.)

Tre perioder fra Holt til UiA

Universitetets djupeste røtter går således tilbake til 1839 og Seminaret på Holt. Slik jeg ser det, kan vi dele utviklinga derfra inn i tre prinsipielt forskjellige perioder i utviklinga fram mot UiA:

1. 1839–1960 Perioden fra Seminaret på Holt opprettes til rektor Halvor Vegard Hauge lanserer ideen om et Sørlands-universitet.
2. 1960–2001 Perioden med ønsket om og arbeid for et universitet, men uten at en visste hvordan dette burde eller kunne gjøres.
3. 2001–2007 Perioden med universitetsbygging etter en fast plan og med et gitt kriteriesett som skulle oppfylles.

Første periode: 1839–1960

I periode 1 var spørsmålet om et universitet på Agder ikke framme, såvidt jeg vet. I denne perioden blei imidlertid en til av de institusjonene etablert, som i 1994 skulle komme til å gå inn i Høgskolen i Agder (HiA), nemlig Sykepleierutdanninga i Arendal, som starta i 1920, og som seinere blei Aust-Agder sykepleierhøgskole. I 1923 blei dessuten Statens gartnerskole etablert på Dømmesmoen i Grimstad. I 1991 gikk denne skolen inn i daværende Agder ingeniør- og distrikthøgskole (AID, etablert i Grimstad 1967 som Sørlandets Tekniske Skole, fra 1977 som AID), og fulgte dermed med AID inn i HiA i 1994. Det var slik Dømmesmoen blei et av HiAs, og nå UiAs virksomhetssteder i Aust-Agder. Her kan jeg også nevne at i 1990 blei Agder maritime høgskole (i Arendal) lagt inn under AID.

Andre periode: 1960–2001

Periode 2 dekker de åra da Sørlands-universitetet blei satt på programmet, men da ingen visste hvordan en skulle eller burde gå fram for på beste måte å arbeide for et slikt mål. Det begynte i 1960, da dr. philos. Halvor Vegard Hauge kom som rektor til Kristiansand Katedralskole. Hauge foreslo samme år at en skulle sette seg som mål å få et universitet på Sørlandet. Da Hauge kom, fant han samlingene i den gamle institusjonen Kristiansand Museum (fra 1828) fullstendig nedpakka og stua vekk. Hauge, som må ha visst hvor viktig en slik institusjon kan være i organisering av forskning og akademisk virksomhet – det var f.eks. tydelig i Bergen, Trondheim og Tromsø –, gikk straks i gang med å bygge opp igjen Kristiansand Museum. Som rektor ved Katedralskolen var han nemlig automatisk formann i museets styre. Seinere brukte han Agder Akademi som en annen platform i universitetsarbeidet, da han blei valgt til akademiets første preses på stiftelsesmøtet 27. oktober 1962. Museet og Akademiet blei de to viktigste institusjonene som universitetsarbeidet hvilte på i de første åra, fram til etableringa av Agder Distrikthøgskole i 1969. Det var gjennom Museet og Akademiet det blei tatt initiativ til å få etablert Universitetskomiteen for Sørlandet (oppnevnt 1963). Universitetsundervisningen i Kristiansand (UVIK) 1962-1979 var en annen og svært original side ved Hauges strategi for å arbeide for en universitetsetablering. I realiteten var UVIK en filial under Universitetet i Oslo. Hauges tanke var nok at denne filialen etter hvert skulle vokse seg så stor at den med tida kunne frigjøre seg fra UiO, og så etableres som eget universitet.

Verken arbeidet til Universitetskomiteen for Sørlandet eller Universitetsundervisningen i Kristiansand viste seg imidlertid å lede fram mot et universi-

tet på Sørlandet. Likevel, disse tiltaka var uten tvil viktige for det vedtaket de sentrale myndighetene gjorde om å etablere distriktshøgskoler samtidig både i Kristiansand og i Stavanger. Først var det nemlig snakk om enten Stavanger eller Kristiansand. I 1969 blei distriktshøgskoler oppretta i begge byene. Samtidig som disse byene fikk hver sin distriktshøgskole, fikk Tromsø universitet. I konkurransen mellom Kristiansand, Stavanger og Tromsø om å bli den neste universitetsbyen, hadde Tromsø trukket det lengste strået.

Arbeidet for et sørlandsuniversitet blei nå i praksis lagt til side i flere år, selv om Hauge – og andre med han – aldri gav opp den opprinnelige ideen, at Sørlandet skulle få sitt universitet. Det fantes imidlertid fortsatt ingen oppskrift på hvordan en skulle gå fram for å få det til. Det blei gjort en stor innsats med å utvikle ADH til en seriøs akademisk institusjon, og distriktshøgskolen markerte seg etter hvert som et mini-universitet, uten at dét likevel på noen måte blei anerkjent nasjonalt. Volumet både når det gjaldt studenter og forskning var klart for lite til at en egentlig kunne bygge et universitet på det. Først med Gudmund Hernes' høgskolereform i 1994 fikk universitetsarbeidet nye muligheter, først og fremst fordi volumet som HiA nå fikk, blei stort nok til at det kunne være realisme i planene. Ved denne reforma blei som kjent seks daværende høgskoler i Vest- og Aust-Agder (KLH, ADH, Agder musikkonservatorium, Vest-Agder sykepleierhøgskole, AID og Aust-Agder sykepleierhøgskole) fusjonert inn i den nye Høgskolen i Agder (HiA). Forskningsmessig var likevel HiA fra 1994 langt fra sterk, og antall professorer kunne telles på ei hand. Men styret for høgskolen vedtok allerede i 1995 en strategiplan som pekte fram mot universitetsstatus. Likevel var ikke situasjonen nå prinsipielt annerledes enn den var i 1960, da rektor Hauge tok opp tanken for fullt: Det fantes fortsatt ingen oppskrift på hvordan en skulle gå fram.

Noe en da grep til, var å omtale det universitetet en ønska, som et “annerledes” universitet, i og med at myndighetene gang på gang slo fast at det bare skulle være fire “vanlige” universiteter i Norge. Med Gudmund Hernes som minister virka det nokså problematisk å finne en politisk veg fram mot målet. Hernes var prinsipielt motstander av nye universiteter. Det å snakke om et “annerledes” universitet, ulikt dem en allerede hadde, kunne dermed kanskje være en farbar veg å gå.

Det blei imidlertid en kraftfull politiker fra Kristiansand og Vest-Agder som kom til å løse opp den fastlåste nasjonale situasjonen en hadde fått i universitets- og høgskolesektoren. Det var Jon Lilletun. Som kirke- og undervisningsminister i Bondevik I-regjeringa satte han 1998 ned det såkalte Mjøsutvalget, kalt så etter lederen for utvalget, professor Ole Mjøs fra Universitetet i Tromsø. Utvalget skulle gå gjennom alle aktuelle spørsmål innen høggre

utdanning etter 2000, og det tok dermed også opp spørsmålet om eventuelle nye universiteter. Her var det viktig at Universitets- og høgskolelova fra 1995, den første felles lova for sektoren, slo fast at også statlige høgskoler skulle kunne ha doktorgradsprogram dersom de var faglig kvalifiserte til det og hadde den nødvendige kompetansen. Det var også uhyre viktig at daværende rektor ved HiA, Knut Brautaset, blei med i Mjøs-utvalget. Det var særlig han som der dreiv fram spørsmålet om nye universiteter. Til slutt var forslaget her et av de veldig få i innstillinga som hele utvalget fant å kunne stille seg bak. Nesten på alle andre punkt hadde innstillinga forslag som hadde et flertall og et mindretall i utvalget bak seg. Rektor Brautasetts innsats i Mjøs-utvalget kan vanskelig verdsettes høyt nok i denne sammenheng.

Med innstillinga fra Mjøs-utvalget 2000 kom også et framlegg til kriteriesett som definerte hva som skulle til for at en institusjon innen høgre utdanning skulle kunne anses som et universitet i Norge. Dersom dette nå blei fulgt opp av myndighetene, ville vi endelig ha fått en oppskrift på hva som skulle til, hva som blei krevd, for at en høgskole skulle kunne bli universitet. Viktigst i kriteriesettet var, som alle vet, kravet om fem mastergrads- og fire doktorgradsprogrammer.

Men motkreftene var mange. Ledelsen ved de fire “gamle” universitetene var oppskriftsmessig imot, det samme var departementet. Forsøk på å unngå den utviklinga Mjøs-utvalget hadde lagt opp til, blei starta umiddelbart. Det viktigste strategiske grepet som motkreftene først satsa på, var å forsøke å utvanne universitetsbegrepet. Skulle det bli flere universiteter, var det om å gjøre at en slik overgang ikke fikk noen betydning. Ett forslag var derfor at alle høgskoler som ville det, kunne kalle seg universitet. I Stortingsmelding 27 (2001) gikk regjeringa, nå Stoltenberg I med Trond Giske som minister etter Jon Lilletun, likevel ikke så langt. Det er likevel neppe noen særlig tvil om at forslaget i stortingsmeldinga om at det skulle være nok med bare én doktorgradsrett for universitetsstatus, tok sikte på å ufarliggjøre Mjøs-utvalgets forslag. Dersom Stortinget hadde slutta seg til departementet og regjeringa her, ville vi nemlig neppe ha klart å forhindre at det blei et tydelig og klart formelt skille mellom gamle og eventuelt nye universiteter, ei inndeling i A- og B-universiteter. Sammen med Høgskolen i Stavanger (HiS) og Høgskolen i Bodø (HiBo) gikk ledelsen ved HiA – i august 2000 hadde jeg overtatt som rektor, mens Tor A. Agedal naturligvis fortsatte som direktør – prinsipielt imot forslaget om at én doktorgrad skulle kunne gi universitetsstatus. Vi arbeida særlig inn mot Stortinget for vårt syn, for vi slapp sjelden til i hovedstadspressa. Steinar Stjernø (da rektor ved Høgskolen i Oslo) og professor Rune Slagstad syntes derimot å ha klippekort på innlegg for sitt syn i Dagbladet og andre

steder, nemlig at det ikke burde bli flere universiteter i Norge. Det var, ifølge dem, nok med de fire vi alt hadde. Deres syn syntes i stor grad å være bestemt av fagporteføljen ved Høgskolen i Oslo. HiO var – og er – en rein profesjonshøgskole. Til forskjell fra HiO hadde både HiA, HiS og HiBo disiplinstudier i tillegg til profesjonsstudiene, og det var spesielt i spenningsfeltet mellom disse ulike studiene at universitetsambisjonene særlig pressa seg fram. Dette var tydeligvis ukjente perspektiver ved HiO, og både Stjernø og Slagstad tolka tilsynelatende verden utelukkende ut fra det de kjente i Oslo.

Men heldigvis vant vi fram i Stortinget. I juni 2001 blei det samme kriteriesettet vedtatt som det Mjøs-utvalget hadde foreslått, og som vi hadde støtta og argumentert for i hele prosessen etterpå. Vedtaket i Stortinget var enstemmig, som framlegget hadde vært det i Mjøs-utvalget. Dermed var det satt foreløpig bom for forsøket på å lage en klar og formell forskjell mellom de etablerte og eventuelt nye universiteter. Et universitet er et universitet, som det blei sagt i Stortinget.

Men departementet lot seg lite påvirke i sitt syn av Mjøs-utvalgets og Stortingets enstemmige syn og vedtak her. Seinere blei det flere ganger gjort forsøk, med ulike metoder og argumenter, på å undergrave status og grunnlag for de kommende nye universitetene. Hver gang det blei lagt fram en lov eller en stortingsmelding som angikk universitets- og høgskolesektoren, forsøkte departementet å sprengte en kile inn. Men Stortinget har avvist dette enstemmig hver eneste gang, sist i debatten om forskningsmeldinga fra Bondevik II-regjeringa. (Se min artikkel: “Stortinget avviste nok en gang at ‘Noen universiteter er likere’.” *Forskerforum* 2005, nr. 7, september, s. 31–32.)

Jeg har brukt såpass mye tid og plass på dette med det formelle forholdet mellom de etablerte og de nye universitetene fordi det hadde vært så lett for ledelsen og styret ved høgskolen å trå feil her. Når departement og regjering lokker med at én doktorgradsrett er nok for å få universitetsstatus, kan en lett bli frista til å godta det. Hadde vi imidlertid gjort det den gangen i 2001, ville nok HiA ha fått et slags universitetsnavn allerede høsten 2001, men da ville det betydd noe langt mindre enn det gjør nå, fordi det da ville vært en så tydelig og klar forskjell mellom de etablerte og de nye universitetene. Det kommer f.eks. tydelig til uttrykk i et av lovforslaga som departementet prøvde seg med til Stortinget: Så og så bestemmelse skulle gjelde for universiteter etablert før den og den datoen (dvs. de fire “gamle”), en annen bestemmelse skulle gjelde for universiteter etablert etter den samme datoen (altså nye universiteter). Det ville blitt en formell forskjell, ei inndeling i A og B. Vi må være svært glade for at Stortinget i disse avgjørende spørsmåla hørte på våre argumenter, og

dermed avviste de forsøk departementet gjorde på å undergrave statusen til nye universiteter som fullverdige og formelt på linje med de “gamle”.

Tredje periode: 2001–2007

Den 3. perioden i utviklinga fra Holt til UiA blir dermed de åra da HiA arbeida med å innfri de kriteriene Stortinget hadde vedtatt i juni 2001 for et universitet i Norge. I hovedsak er det de stortingsgitte kriteriene som fortsatt ligger fast, men det er også lagt til diverse tidkrevende tilleggskrav etterpå, til dels mot våre kraftige protester.

Ett av disse krava er at vi måtte ha på plass et kvalitetssikringssystem før vi kunne søke om universitetsstatus. Det har ikke Stortinget bestemt. Men da Nasjonalt organ for kvalitet i utdanninga, NOKUT, blei oppretta 1. januar 2003, blei dette kravet formulert og slått fast. Stortinget hadde riktignok vedtatt at en institusjon, universitet eller høgskole, skulle ha et godkjent kvalitetssikringssystem. Men det var ikke sagt at en høgskole måtte ha det på plass før den kunne søke om universitetsstatus. Her gikk da Høgskolen i Stavanger på en smell, men jeg syns egentlig ikke det var deres feil. De søkte om universitetsstatus da de hadde oppfylt kriteriesettet som Stortinget hadde bestemt. Men de hadde ikke et godkjent kvalitetssikringssystem, og dermed fikk de beskjed fra NOKUT om at det måtte på plass før universitetssøknaden kunne behandles. Heldigvis gikk det greit for dem både med kvalitetssikringssystemet og den siste universitetsvurderinga, og Høgskolen i Stavanger blei Universitetet i Stavanger 1. januar 2005.

Et annet krav som NOKUT har lagt til det opprinnelige kriteriesettet fra Stortinget, er at en høgskole som søker om å bli universitet, må kunne vise til kandidatproduksjon i sine doktorgradsprogrammer, altså at det skal være ferdig uteksaminerte doktorgradskandidater. Dette ekstrakravet, som ikke fins i Stortingets kriteriesett, forsinka oss her på Agder med iallfall et år.

HiA brukte altså to og et halv år mer enn Stavanger på å komme i mål. For det fikk vi i ledelsen mye pepper i avisa Fædrelandsvennen. Slik vi så det, viste avisa gang på gang fullstendig manglende forståelse for hva slags problemer som måtte løses, de snubletråder som blei lagt for oss, den motstand og de bevisste forhalinger av tida vi stadig stod overfor. Det var i det hele tatt overraskende å se hvordan Fædrelandsvennen istedenfor å støtte opp om HiAs arbeid fram mot universitetsstatus, slik Stavanger Aftenblad gjorde i forhold til HiS, hele tida bidrog til å legitimere de motkreftene vi sloss mot. Ved årsskiftet 2006/07 stod det å lese i Fædrelandsvennen at det ikke var noen grunn til å tro at universitetet ville komme i 2007. Avisen tok feil her, som i så mye annet som gjaldt HiA. Universitetet kom i 2007.

Den tredje og siste perioden i utviklinga fra Holt til UiA falt i sin helhet i min rektorperiode. Da jeg tiltrådte som rektor i 2000, anså jeg det som helt avgjørende for ei vellykka universitetsbygging å ha et prinsipielt tosidig perspektiv på utviklinga av høgskolen: Først, som det primære, stod heving av den faglige og vitenskapelige kompetansen i hele høgskolen. Samtidig i tid, men logisk ordna etter den generelle kompetansehevinga, kom oppfylling av de kriteriene for universitetsstatus som var vedtatt av Stortinget i 2001. Men universitetsbygging blir ikke vellykka ved “smart” kriterietilpasning. For å få et universitet som kunne hevde seg i konkurransen når universitetsstatusen kom, var heving av kompetansen på alle fakulteter og fagområder absolutt nødvendig. Ved det unngikk vi å utvikle det som er blitt kalt “stankelbein-universitet”. Det er et universitet som er bygd i høyden utelukkende på de fire områdene som skal gi doktorgrad, men som har latt de øvrige fagområder forbli der de er kompetansemessig, og som dessuten har overført ressurser og fokus bare til de fire utvalgte områdene. Det er det jeg tidligere har kalt “kriterietilpasning”. Enkelte utafra har gjennom åra antydning eller kommet med direkte påstander om at også HiA gjorde det på den måten. Det er ikke rett. Tvert imot har vi lagt avgjørende vekt på ikke å undergrave grunn- og profesjonsutdanningene. Vi har hele tida understreka at et godt resultat er langt å foretrekke framfor et raskt. Det er i høy grad på sin plass her å understreke at uten den økonomiske støtte vi fikk fra Sørlandets Kompetansefond og også fra Aust-Agder utviklings- og kompetansefond, ville prosessen fram mot universitetsstatus tatt mye lenger tid. Jeg mener vi lyktes godt i å balansere generell kompetanseheving med framdriften i å tilfredsstille universitetskriteriene. Det vises bl.a. ved at det ikke har vært noen opposisjon internt mot universitetsarbeidet.

De fire doktorgradsområdene viste seg, naturligvis, vanskeligst av alle kriterier å oppfylle. Men i 2005 hadde vi endelig en enstemmig anbefaling fra den sakkyndige komiteen i det fjerde og siste programmet: internasjonal organisasjon og ledelse. Det programmet satt uten tvil lengst inne, fra tidligere hadde vi fått akkreditert programmene i nordisk, matematikkdiraktikk, og i mobil kommunikasjon og sikkerhet.

De kriteriene for universitetsopptrykk som Stortinget vedtok i 2001, hadde vi således oppfylt i 2005. Søknaden om universitetsakkreditering blei følgelig sendt da. Søknadsbehandlinga i NOKUT gikk frustrerende seint, og likna mest av alt en kriminalroman. Dét skal jeg la ligge her, og isteden henvise til ei seinere framstilling. Men så langsomt gikk det, at vi hadde fått på plass også det femte doktorgradsprogrammet – i religion, etikk og samfunn – før NOKUT fikk gjort seg ferdig.

Men, så, endelig, på NOKUTs styremøte 19. juni 2007 blei Høgskolen i Agder faglig akkreditert som universitet. Søknaden til departementet om universitetsstatus – vedlagt den faglige akkrediteringa fra NOKUT – blei sendt i posten dagen etter. Departementet lovte oss rask behandling, og skuffa oss ikke. Saka passerte Kongen i statsråd 10. august, og 1. september blei satt som dato for overgangen. Den 1. august overtok Torunn Lauvdal som rektor. Rectorskiftet blei markert 31. august på akademisk årsfest. Da holdt jeg min siste tale som rektor, med universitetskjedet på. Jeg satte stor pris på å kunne avslutte rektorperioden min på den måten.

Dagen etter, 1. september, blei så universitetet første dag markert i seminarsalen på Holt prestegård, der det hele starta i 1839. Ringen var slutta. En ny periode kunne begynne.

Fra Holt seminar til Universitetet i Agder – historisk årstallsutvikling

- 1839 Christianssands Stifts Seminarium etableres på Holt prestegård ved Tvedestrand
- 1877 Seminaret flytter til Kristiansand – utvikles til Kristiansand Lærerhøgskole KLH
- 1920 Sykepleierutdanning starter i Arendal
- 1960 Rektor Halvor Vegard Hauge lanserer ideen om et universitet på Sørlandet
- 1962–1979 “Universitetsundervisningen i Kristiansand” UVIK, en filial av UiO
- 1962 Agder Akademi stiftes
- 1963 “Universitetskomiteen for Sørlandet” dannes
- 1965 Agder musikkonservatorium AMK starter ved Kristiansand musikk-skole
- 1966 “Komiteen for Økonomisk College i Kristiansand”
- 1967 Sørlandets tekniske skole SØTS, seinere Agder ingeniør- og distrikthøgskole AID, etableres i Grimstad
- 1969 Agder distriktshøgskole ADH etableres i Kristiansand
- 1976 Vest-Agder Sykepleierskole VASH, seinere Kristiansand sykepleierhøgskole KSH, etableres i Kristiansand
- 1994 Seks høgskoler på Agder slås sammen: Høgskolen i Agder HiA etableres med virksomhet i Kristiansand, Grimstad og Arendal. Knut Brautaset velges til rektor
- 1995 Regjeringsvedtak om ny HiA-campus på Gimlemoen i Kristiansand

- 1998 Regjeringa med statsråd Jon Lilletun oppnevner Mjøsutvalget til å utrede høgre utdanning etter år 2000
- 2000 Mjøsutvalget tilrår enstemmig at høgskoler skal kunne kvalifisere seg til universitetsstatus.
Ernst Håkon Jahr tar over som rektor
- 2001 Stortinget vedtar enstemmig kriteriene for universitetsopprykk.
Ny campus åpnes på Gimlemoen
- 2002 Agder Akademi re-etableres som Agder Vitenskapsakademi AVA
- 2005 Universitetssøknaden sendes
- 2006 Avtale med Ugland Eiendom AS om bygging av ny campus i Grimstad med åpning i 2010
- 2007 HiA akkrediteres som universitet.
Torunn Lauvdal tar over som rektor.
Kongen i statsråd vedtar at HiA blir Universitetet i Agder fra 1. september.

Rektor fram til 1. august og preses i Agder Vitenskapsakademi, professor Ernst Håkon Jahr, taler i seminarsalen på Holt prestegård 1. september 2007 på Universitetet i Agders første dag. Foto: Inger Jahr

Vedlegg: Tale på Holt prestegård, lørdag 1. september 2007

Ernst Håkon Jahr

Tale på Holt prestegård, lørdag 1. september 2007

Universitetet i Agder – markering i seminarsalen på Holt prestegård på UiAs dag én

Kjære alle sammen, gratulerer med dagen!

På Sørlandet er det nå stor glede over universitetet. I dag, som vi markerer Universitetet i Agders første dag, kjennes det rett å gjøre det nettopp her på Holt prestegård, der det hele begynte i 1839 med sokneprest Andreas Faye som bestyrer. Seminaret dreiv sin virksomhet her på Holt fram til 1877, da det blei flytta til Kristiansand. På de åra seminaret var her, blei mellom 400 og 500 elever uteksaminerte, men det var også mange som var her som hospitanter. Hvor mange de var, veit vi ikke, det fins ingen oversikt over dem. Men de må også ha vært mange. Til sammen betydde seminaret her umåtelig mye for utviklinga av skolen i regionen. Flere av dem som gikk her og blei uteksaminert fra seminaret, utmerka seg seinere på mange felt, ikke bare lokalt, men også sentralt i det norske samfunnet. Av de aller fremste var kanskje særlig Andreas Feragen, Arne Garborg og Jørgen Løvland.

Denne universitetsmarkeringa her i seminarsalen er visst den eneste på hele Agder i dag, og på sett og vis syns jeg det er helt riktig. Universitetet i Agders vogge stod her. Derfor er vi her i dag.

Landsdelen har arbeidd for universitetet siden tidlig på 1960-tallet, da Kristiansand Museum og Agder Akademi etablerte en universitetskomite for Sørlandet. Arbeidet resulterte foreløpig i etableringa av Agder Distriktshøgskole (ADH) i 1969.

Da statsråd Gudmund Hernes gjennomførte sin omfattende høgskolereform i 1994, blei seks høgskoler på Agder slått sammen. Dermed fikk den nye

Høgskolen i Agder (HiA) den faglige styrken og det volumet studentmessig som var nødvendig for å ta opp igjen arbeidet for ei universitetsutvikling.

Med Mjøs-utvalet, som var oppnevnt av statsråd Jon Lilletun, blei det åpna politisk for at statlige høgskoler kunne oppnå universitetsstatus, og Stortinget vedtok i 2001 hvilke krav som skulle stilles.

Av de høgskolene som i 1994 gikk inn i Høgskolen i Agder, var Kristiansand Lærerhøgskole (KLH) den eldste, utvikla fra stiftsseminaret her på Holt. Den nest eldste var sykepleierhøgskolen i Arendal (fra 1920), de to yngste var ADH (fra 1969) og sykepleierhøgskolen i Kristiansand (fra 1976).

Høsten 2000 tiltrådte jeg som rektor ved en høgskole som siden 1994 hadde utvikla seg fra 6 temmelig ulike høgskoler – gjennom en omstridt fusjonsprosess – til å bli en velfungerende institusjon med klare universitetsambisjoner og med økende vektlegging av vitenskapelig virksomhet og akademisk utvikling.

I 2000 åpna høgskolen samtidig det første akkrediterte doktorgradsprogrammet, i nordisk språkvitenskap og nordisk litteraturvitenskap. I tillegg hadde vi søkt om doktorgradsrett i matematikk med matematikkdiraktikk. Men vi hadde bare to egne hovedfag, i nordisk og i matematikkdiraktikk, dessuten to midlertidige mastergradsstudier, og så hadde vi sivilingeniørutdanning. Det var det vi hadde av høgre grads studier høsten 2000.

I dag er situasjonen en helt annen. Vi har fem akkrediterte forskerutdanninger med doktorgradsrett og nærmere 20 mastergradsstudier. Siviløkonomutdanninga er blitt femårig. I 2000 hadde vi ca. 30 professorer. I dag har vi 74 professorer i hovedstilling, og mange i professor-II-stilling, dessuten 176 førsteamanuenser og førstelektorer. Studentallet har økt med ca. 2000, fra om lag 6500 til ca. 8500.

Alt dette representerer en formidabel akademisk vekst. Uten den økonomiske støtten vi har fått fra Sørlandets kompetansefond i Vest-Agder og Utviklings- og kompetansefondet i Aust-Agder ville vi neppe ha klart denne kompetanseøkninga. Politisk har samarbeidet med Agderrådets universitetskomite vært viktig.

Ved Høgskolen i Agder har vi hatt som målsetting at universitetsutviklinga ikke skulle undergrave grunnutdanningene og profesjonsutdanningene, slik mange påstår og hevder måtte bli resultatet. Jeg tror vi har greidd å unngå det. Førsteprioritet har i hele rektortida mi vært utvikling og heving av forskningskompetansen i alle fagmiljøa på høgskolen, ikke bare på de områda der vi har utvikla master- og doktorutdanningene.

Dette har nok medført at vi har brukt noe lenger tid på å nå fram til universitetet enn om vi bare hadde konsentrert oss om universitetskrava. Vi har

bevisst ikke drevet “kriterietilpasning”. Men jeg tror det er mer bærekraft i den utviklinga vi har valgt. Slik jeg har sett det, har det vært bedre med et godt resultat enn et raskt.

Et universitet er en motor i kunnskapssamfunnet. Vårt universitet skal bidra til å profilere Agder og Sørlandet som en landsdel der forskningsbasert kunnskap og kritisk tenkning løftes fram. Utdannelse og dannelse, landsdelsrelevant forskning og kritisk blikk og deltakelse i samfunnsdebatten, det er det det spørres om – akademisk kvalitet, ikke noe annet. Universitetet skal utdanne kandidater som landsdelen trenger, og skal drive forskning med utgangspunkt i problemstillinger i landsdelen.

Dannelsesaspektet, det at universitetet skal bidra både til studentenes og samfunnets dannelse, er det viktig å holde fast ved. Det var ikke minst viktig også ved det som i si tid blei formidla ved Holt seminar. Utdannelse er noe en kan avslutte, dannelse blir en aldri ferdig med. Riktignok har vi nå “livslang læring”, men likevel er det slik at utdannelse kan være et middel til å nå et mål. Den kan derfor både brukes eller misbrukes alt etter hvilket mål en har, men slik er det ikke med dannelse. Dannelse kan ikke misbrukes. Derfor er dannelsesaspektet ved vår virksomhet så viktig, og må ikke glemmes.

Den visjonen jeg har for Universitetet i Agder er at studenter og ansatte skal stimulere og utforske landsdelen, fremme nye ideer og bidra i den nasjonale og internasjonale kunnskapsutviklinga. Jeg kan sammenfatte det i en setning slik: Studenter og ansatte ved Universitet i Agder skal bidra lokalt, nasjonalt og internasjonalt ved å fremme og utforske landsdelen og gjennom utvikling av nye ideer og bærende kunnskap. Ledelsen og administrasjonen har som sin viktigste oppgave å bidra til et godt rammeverk rundt studentenes læring og de vitenskapelig ansattes forskertrang, undervisningsglede og formidlingsiver.

Den akademiske virksomheten som i dag, lørdag 1. september 2007, er blitt til Universitetet i Agder, begynte her i prestegården på Holt i 1839. Det er viktig å ha kunnskap og bevissthet om universitetets røtter. De djupeste røttene går hit. Det blir understreka på Kampus Kristiansand på Gimlemoen ved at vi der finner både Andreas Feragens hus, Jørgen Løvlands hus og Arne Garborgs auditorium. Dessuten henger portretta av alle seminarets bestyrere fra Andreas Faye og framover på rektors kontor.

Igjen: Gratulerer med dagen alle sammen, med den første dagen i Universitetet i Agders historie!

Torunn Lauvdal

Universitetets framtid: Internasjonalisering, akademisk kvalitet og modernisering

*Årsmøteforedrag, Agder Vitenskapsakademi
27. oktober 2007*

Identitet

Som universitet må vi finne og tydeliggjøre vår egenart, vi må finne og tydeliggjøre vår identitet. Identitet handler jo om hvordan vi forstår oss selv, og hvordan vi blir forstått av omgivelsene.

En dimensjon ved identitet handler om kontinuitet, en tilnærmet konstans. Til tross for stadig endring, oppløsning og tilblivelse, er det noe som bevares og forblir seg selv, tross endringer. På mange måter er vi fortsatt HiA. Men identitet er også noe relasjonelt og foranderlig. Det relasjonelle ligger i at vi blir forstått og forstår oss selv ut fra kategorier. Derfor vil UiA slettes ikke være det samme som HiA. Til nå har andre sett på oss, og vi har sett på oss sjøl, som en høyskole som ønsket å bli universitet. Nå er vi et universitet. Det gjør noe med vår identitet som institusjon, som universitetsansatte, studenter og som region. Nå handler det om kategorien universitet. Og her går vi inn i en tung tradisjon, og mange forestillinger knyttet til denne.

Min kollega ved Universitetet i Bergen, rektor Sigmund Grønmo trekker frem fem særtrekk ved et universitet¹

Grunnforskning og forskerutdanning

Universitetene har ansvar for den vitenskaplige utvikling av fag og disipliner

1 Sigmund Grønmo: Foredrag i Det Norske Vitenskapsakademi 10.februar 2005

Forskning kombineres med utdanning, forskningsbasert undervisning
 Den faglige virksomhet skal være fri og kritisk
 Organisering og ledelse er forankret i fagmiljøene

Dette er tradisjonelle, grunnleggende dimensjoner. Men er et universitet derfor noe entydig? Nei, et universitet er ikke et universitet, der finnes et mangfold der ute. Også hvis vi ser på de norske. De har ulik historie og har utviklet seg forskjellig. Clark Kerr,² den legendariske presidenten ved University of California, lanserte begrepet “multiversity”, nettopp for å peke på hvor sammensatt et universitet er, og hvor mange oppgaver det har. Han setter fokus på mangfoldigheten, og arresterer dem som snakker som om de tusener av universiteter der ute er en enhetlig masse.

Hvor står vi så i dag, og hvor går vi videre?

I valg av strategi må vi først erkjenne at vi befinner oss i et spenningsfelt på mange kryssende akser.

Et viktig spørsmål er: skal vi ha en *tydelig* identitet eller la de hundre blomster blomstre?

Skal vi prioritere noe og prioritere bort noe annet? Skal vi spisse eller satse på bredde?

Uansett:

Vi må være ærlige, ikke minst overfor oss selv, og erkjenne våre utfordringer. For det er klart vi har utfordringer. Det er alltid lett å peke på manglende ressurser. Men for oss er det faktisk helt grunnleggende. I dag har vi ressurser som en høyskole. Det vil si at våre vitenskaplig ansatte har halvparten så mye tid til forskning som deres kolleger ved de gamle universitetene. Det blir uholdbart i lengden. Vi skal fortsette den faglige oppbyggingen. Da trenger vi forskningstid. Vi skal rekruttere nye folk med høy kompetanse. Da trenger vi å være attraktive. Det er vi ikke hvis vi ikke kan tilby dem like vilkår. Gode forskere vil ha tid til forskning. Vi må derfor arbeide for å få større grunnbevilgning til forskning, samtidig som vi må bli like flinke som de andre universitetene til å hente inn ekstern finansiering.

Spiss eller bredde?

På dette spørsmålet vil jeg svare “Ja, takk, begge deler!” Vi er en institusjon med mange bachelor- og profesjonsutdanninger. Det skal vi fortsatt være. Selv

2 Clark Kerr: The Uses of the University. Fifth edition. Cambridge 2001

om vi nok i dag bør se på vår studieportefølje. Som Ernst Håkon Jahr alltid har lagt vekt på: Vi tenker pyramider, med gode, brede utdanninger i basis, og så spesialisering frem mot forskerutdanning.

Slik det er i dag, og vil være i lang tid fremover, vil de faglige spissene våre være der hvor doktorgradsprogrammene er. Egentlig er det omvendt: Der hvor vi har solide fagmiljøer med toppfolk, der bygger vi forskerutdanning. Noen synes å tro at vi etablerer forskerutdanninger for å bygge opp forskningsmiljøene, at stipendiatene får ansvar for oppbyggingen. Det ville være absurd. Stipendiatene skal ha et godt fagmiljø rundt seg.

I dag har vi fem doktorgradsutdanninger. Styret har åpnet for flere nye. Vi har tre på trappene, i rytmisk musikk, statsvitenskap og informasjonssystemer, og flere som ligger litt frem i tid. Vi satser på at vi skal ha 11 programmer frem mot 2015. På ett område, mekatronikk, ønsker vi å forsere utviklingen av fagmiljøet og bygge dr.gradsprogram så snart miljøet er solid nok. Bakgrunnen er at dette er et meget aktuelt område for store deler av industrien på Agder, og her kan vi utvikle forskningen for og sammen med dem.

Dette er et eksempel på at der vil være noen få områder hvor vi satser spesielt, hvor vi setter inn noen ekstra ressurser. Målet må være å løfte frem noen som vi ser har mulighet for i neste omgang å få status som sentra for fremragende forskning.

Bredden i FoU kan knyttes til type FoU, helt fra grunnforskning til utviklingsarbeid. Vi har mange profesjonsutdanninger, praksisnær forskning og utviklingsarbeid er også en del av vår virksomhet. Spenningen som ligger i denne bredden, må vi leve med.

Men en ting kan vi ikke kompromisse på: Kvalitet. Kvalitet i forskning, kvalitet i utviklingsarbeid. Vi må fremelske det gode håndverk.

Region-samarbeid og internasjonalisering

Å samarbeide med regionen er en del av de nye universitetenes mandat. Men det betyr ikke at vi skal være et regionalt universitet. Vi er en nasjonal institusjon. Samarbeid med privat og offentlig sektor i regionen handler både om forskning og undervisning. Tradisjonelt har dette vært oppfattet som en enveiskommunikasjon; formidling av kunnskap fra universitetene til omgivelsene. Kunnskapsutviklingen i samfunnet har ført til at andre regionale aktører og universitetene i dag er mer likeverdige partnere.

Internasjonalisering

Forskning er per definisjon internasjonal. Kunnskap kjenner ingen landegrenser.

Når det gjelder utdanning, husker jeg godt hvordan globaliserings-teoriene slo inn i utdanningsforskningen på nittitallet. Noen spådde at nasjonalstatens tid i forhold til utdanning snart ville være over. Fokus ville ligge på det regionale og det overnasjonale nivået, kommunikasjons-teknologien ville vokse frem, og utdanning ville bli en individualisert konsum-vare i et globalt marked, delvis gjort tilgjengelig gjennom nettet. Andre pekte på at etter hvert som kapital, varer og ideer ble mer globale, var folk og kompetanse av de få nasjonale ressurser som fortsatt ville være relativt rotfaste. Derfor måtte regjeringer se utdanning som et av de mest effektive instrument for nasjonal politikk.

Begge deler har mye for seg. Nå har jo ikke globaliseringen slått så sterkt inn i norsk utdanning som disse teoriene varslet. Men de er en sentral dimensjon ved vår virkelighet, og en dimensjon som vil gjøre seg mer gjeldende.

UiA har en lang tradisjon for internasjonalt samarbeid. Den skal vi videreføre og forsterke. Jeg mener det er det området vi skal bli mest tydelige på, det skal være vår viktigste strategi. Vi skal legge vekt på

- å være vendt mot Europa (allianser)
- Nord-Sør dimensjonen (utviklingssamarbeid)
- samarbeid mot Asia, med Kina som hovedsamarbeidspartner
- rekruttere medarbeidere internasjonalt

Modernisering

Modernisering av universitetet vil selvfølgelig være en konstant prosess. Men de første årene bør vi legge spesielt fokus på teknologiutviklingen – “digitaliseringen”- og dens betydning både for fagutvikling, undervisning og forskningsorganiseringen. Kommunikasjons-teknologien er ikke bare aktuell for teknologene. Den griper sterkt inn i samfunns-vitenskapene, kunst, humaniora, helse/medisin, for å nevne noen. Et viktig spørsmål er også hva den betyr for elevenes læringsstrategier og våre undervisningsformer.

Rekruttering

En dimensjon ved moderniseringen er rekruttering. Det er en viktig dimensjon. Demografien på universitetet tilsier at den blir særdeles viktig i de årene som kommer. Det er en utfordring, men mest av alt en mulighet til faglig

fornyelse. Vi ønsker å satse mye på våre doktorgradsprogrammer og på stipendiater. Det er viktig å ta godt vare på dem, slik at vi kan rekruttere dem inn i neste omgang.

Hva skal vi ikke være?

Der er en tendens til at universiteter mer og mer skal være markedsaktører, ligne konserner.

Den utviklingen kan dras ut i det ekstreme, det ser vi mye eksempler på internasjonalt. Ditt skal vi ikke. Vi skal konkurrere, vi skal samarbeide med bedrifter osv, men vi skal ikke bli lik dem.

Min rektor-strategi skal ikke være en ovenfra og ned strategi. God fagutvikling og forskning må komme fra fagmiljøene. Men rektoratets oppgave er å løfte fram det gode og og satse på det.

Joachim Dorf Müller

Edvard Grieg research in Germany 1993–2007

Ladies and gentlemen, kjære venner i Agder Vitenskapsakademi.

It is – as in October last year – a great honour for me to participate in this års-møte and speak to you and to play for you on the grand piano. However, before I begin with my talk on the recognition of Grieg at the University of Münster I would like to congratulate you on becoming the University of Agder! It was a very long journey for you due to the competition between you and Stavanger. But finally you were successful! Well done! And best wishes!

I hope you will now forgive me for indulging in a small game with letters and numbers. I remember that exactly half a century ago this year I visited UIA! You don't believe it? In fact, there's only a small difference between your abbreviation UiA and the abbreviation of the class UIA which was in those days the last one before the "Abitur". You will know that in the old German high school system the classes weren't numbered like today, i.e. 5 to 13. We named the nine classes Sexta, Quinta, Quarta, Unter- and Obertertia, Unter- and Obersekunda and finally Unter- and Oberprima. The last but one class was Unterprima, abbreviated to U with the Roman number I, pronounced not "ju: ai", but "ju: wän". I attended a so-called "Aufbaugymnasium", written with a capital A. Thus in the "Volksschule" I attended in Saxony, East Germany, the name of my class was abbreviated to UIA... Almost the same as the abbreviation UiA for "Universitetet i Agder"... Just a small game with letters and numbers. Sorry about that!

Well! Let me speak now about a special musical subject which results from the Grieg year which we have been celebrating now for nearly ten months. Edvard Grieg, by 1900 suffering increasingly from chronic disease, died on the fourth of September, 1907, in Bergen, where he had been born 64 years before. This happened just on the point of his leaving for England where he had planned to give concerts as a pianist. We remember: Soon after his death the urn with his ashes in was placed in a rock-hewn recess near his "Trolldhau-

gen”, where he had lived with his wife Nina since 1885. Thousands of tourists every year pass through this place, and I think most of you have done it at some time, too.

So because of the centenary of Grieg’s death this year, I came to the decision to speak to you about Grieg research in Germany. But not in the whole of Germany – that would be quite impossible within the short time I have. That would actually be a topic for a doctoral thesis or more, perhaps for a “Habilitationsschrift”. I hope that this topic will be dealt with in the future. What I can do today is to speak only about a small chapter of Grieg research at the University of Münster, beginning in the 1980s and with the focus on the years after 1993, when we celebrated the 150th birthday of Edvard Grieg all over in the world. So my theme is limited:

Grieg studies at the University of Münster

Or: Memories especially of the years 1993-2007

1993 was the year in which, at my university, the Westfälische Wilhelms-Universität Münster, a very new Grieg tradition began. In that year I was invited by my dear friends Finn Benestad, a member of this Academy, and Dag Schjelderup-Ebbe to come to the International Grieg Symposium, which took place in Bergen from the 9th to the 12th of June, only some days before the 150th anniversary of Grieg’s birth on the 14th of June 1843. We had known each other for many years: Finn and I since the beginning of the 1980s, Dag and I right from November 1964 when I, inspired by the Norwegian operatic baritone Helge Birkeland, began to write my doctoral thesis on the piano music of Fartein Valen, Harald Sæverud and Klaus Egge, successors to Edvard Grieg. At that time it was highly unusual to deal with Norwegian music in German Institutes for Musicology. As I remember, my professor Heinrich Hüschen wanted me to write on musical theories of the Middle Ages because I had studied classical languages to become a Latin teacher at a gymnasium (which I indeed was later on for nearly 11 years). My professor was not happy with a Norwegian theme, but finally he gave his OK – and I was very happy.

So in the following years I was in Norway many times, on concert tours up to Trondheim and Tromsø (this is the third time that I have been in your country this year!), and wandered through the magnificent and varied scenery of Telemark, Jotunheimen and Nordre Grong. So I got to know Norwegian culture, landscape and folk music intensively, especially the music of Grieg, which I had played on the piano from the age of 10. And I read books about Grieg. I read the first German book about his life and music, published in 1908, one year after his death, by Peters, Grieg’s general publisher, as a Nor-

wegian-German co-production. The title was *Edvard Grieg. Biographie und Würdigung seiner Werke*. The authors were the Norwegian composer Gerhard Schjelderup, who described Grieg's life in a detailed and accurate way, and his German friend Walter Niemann, in those times a well-esteemed composer, who was the first German musicologist to produce a serious introduction to Grieg's compositions. And then I read the next reliable biography of Grieg written by Karl Gustav Fellerer, one of my academic teachers at the University of Köln. His book was published in 1942, one year before Grieg's first centenary, by the publishers Athenaeon of Potsdam near Berlin.

These two books were all I found about my favourite composer Edvard Grieg. I almost became the translator of the wonderful Grieg biography *Edvard Grieg – mennesket og kunstneren*, written by my above mentioned friends Finn Benestad and Dag Schjelderup-Ebbe. In 1984 they visited me in my house in Wuppertal to speak to me about a German edition of their book. I translated the first four chapters, but in the end I was not accepted as the translator because of my West German nationality. But I really should not forget to speak very highly of the excellent Grieg book (Reclam, Leipzig 1990) which my colleague and friend Prof. Dr. Hella Brock wrote in the 1980s before the "Wende". But besides reading books about Grieg, I played more and more piano music by him, especially his Lyric Pieces, and his sonata; I played his chamber music with friends, and many of his Lieder with singers – Grieg became, apart from Bach, Mozart, Beethoven, Chopin, Debussy and Gershwin, one of my favourite piano composers whose works I played in concerts in Germany and in many foreign countries.

So in 1992 it was indeed no surprise that I decided to prepare many concert programs with music by Grieg and in particular an Edvard Grieg Festival at the University of Münster. As far as I know it was the first Grieg Festival ever organized, at least in West Germany. Since 1985 I had been a pianist, organist and lecturer on cruises with the shipping company Hapag-Lloyd, and I was once more invited to go on a 14-day Grieg cruise in July 1993 on the "MS Hanseatic" from Hamburg to the North Cape and back to the Grieg town of Bergen. My special task was to speak about Grieg and to play his music on the grand piano on board (but only up to wind force 7), in cathedrals such as Trondheim and Tromsø and – an absolute high point – on Grieg's Steinway grand piano in Trolldhaugen.

I signed the contract with Hapag-Lloyd, but some days later I was invited by Finn Benestad to take part in the International Grieg Symposium in Bergen between the 9th and the 12th of June. This invitation was indeed a great honour – but I couldn't get another week off during that summer semester. So I asked

my colleague and friend Prof. Dr. Ekkehard Kreft whether he would be interested in flying to Bergen to speak on a Grieg topic. He accepted at once, flew to Bergen and spoke about “Grieg als Wegbereiter der Musik des 20. Jahrhunderts” (‘Grieg as a trail-blazer in 20th century music’), a topic which I wanted him to speak about some days later in the Town Hall of Münster at my First University Edvard Grieg Festival. This lasted from the 16th to the 29th of Grieg’s birth month of June, and I was very happy that I was able to succeed in inviting Per M. Ølberg, the Royal Norwegian Ambassador to Bonn, to be the patron of this Festival.

Half a year later, in November 1993, Ekkehard Kreft and I had a private meeting, at the end of which I proposed the foundation of a “Deutsche Edvard Grieg-Gesellschaft” – and almost in the same breath my friend proposed the establishment of a “Grieg-Forschungsstelle der Universität Münster”. This was the beginning of a comprehensive and extensive Grieg tradition at our University. In the following year we had much to do: We had to consult lawyers about the statutes of the Grieg society, appoint members, visit the Royal Norwegian Embassy in Bonn, make applications for the Forschungsstelle, and much more.

Finally on the 16th of January 1995 we reached our first goal: We founded the Deutsche Edvard-Grieg-Gesellschaft in the concert room of the Immanuelskirche in Wuppertal, as part of a Grieg event under the auspices of the Royal Norwegian Ambassador, His Excellency Kjell Eliassen. And the second goal we reached five months later, on the 11th of May 1995: the Edvard Grieg-Forschungsstelle was inaugurated as part of another Grieg event in the Aula of the University of Münster. We, Ekkehard Kreft and I, spoke at both events about the importance of Edvard Grieg for music history generally, about the special aims of the Gesellschaft and Forschungsstelle, about the necessity for the greater diffusion of the music of Grieg, and for extensive research through the founding of the Germany-wide Grieg-Gesellschaft. Ekkehard placed emphasis on his and my annoyance about the occasional misunderstanding of Grieg - and not only in Germany - as a so-called “Kleinmeister” or “miniaturist”. We agreed with the thesis of Finn and Dag that Edvard Grieg, as one of the greatest Romantic composers, “put Norway on the musical map of the world”, and that he created music which was a forerunner of French impressionism, and which seems as fresh today as at any time in history, admired by generations of musicians and music lovers in Norway, in Europe and all over the world.

During the following years we succeeded more and more in achieving our goals. My part was to organize the University Grieg Festivals every year from

May to July, with myself taking part as pianist, organist and lecturer. With my students and colleagues I presented music by Edvard Grieg, and also by several other Norwegian and non-Norwegian composers, especially those from the Romantic era. We played nearly all of what Grieg had written for piano for two and four hands, especially all 66 lyric pieces, the Norwegian dances, and transcriptions of songs. And we performed at our University concerts all his compositions for violin and violoncello, and for chamber ensemble; and all his choral music, as well as many of the songs for voice and piano sung in German and in Norwegian.

And some forgotten compositions had their first performance for more than a hundred and forty years: the organ and piano compositions which Grieg had written between 1859 and 1862 as a student in the masterclasses of Ernst Friedrich Richter and Moritz Hauptmann in Leipzig. In 1998 I studied these early compositions together with my colleague Prof. Dr. Patrick Dinslage in the Grieg Archive in Bergen, when we had – thanks once more to Finn and Dag! – a sabbatical in 1998. And last but not least the totally forgotten Karl-Hals Cantata for mixed voices, solo baritone and piano which had its first ever German performance in the Aula of the University of Münster. In many of these concerts we related Grieg's music to contemporary music based on themes of Grieg by young composers encouraged by myself. To sum up: Never before were so many compositions by Grieg performed at a German music festival, not to mention the fact that we had never before in Germany held Grieg Festivals in Germany.

In addition to all of this, my friend Ekkehard wanted to further develop the Edvard-Grieg-Forschungsstelle with a library and recording collection, and to organize as soon as possible the first Edvard-Grieg-Congress. This was indeed not easy because he didn't receive any financial help from our university. But besides the Deutsche Edvard-Grieg-Gesellschaft he found sponsors such as the publishers Peters, the Royal Norwegian Embassy in Bonn, the Society of Friends of the University of Münster, and some private individuals. And he arranged the First Edvard Grieg Congress for the weekend of 11th to 12th May, 1995, in the Knight's Room of the Burgsteinfurt Castle near Münster, kindly opened for us without any charge by Oscar Prinz zu Bentheim. The day before the accolade of Dr. Honoris Causa was awarded to Finn Benestad and Dag Schjelderup-Ebbe because of their outstanding merits as Grieg researchers. We heard ten papers and three concerts in Burgsteinfurt.

Three other Grieg congresses followed at regular intervals of two years under the leadership of Ekkehard Kreft:

From the 5th to the 7th of June 1998, the *Second* Edvard Grieg Congress took place in the Musikakademie Weichs'scher Hof in Arnsberg/Westphalia. Over its three days we heard 14 papers and three concerts, among which the most important was the complete performance of Grieg's *Peer Gynt* under the direction of Ulrich Grosser.

Then the *Third* Edvard Grieg Congress followed from the 1st to the 4th of June, 2000 in the Sparkasse (Savings Bank) in Lengerich 35 km north of Münster. It lasted for four days and brought us 14 papers and three concerts. Ekkehard Kreft led this Congress as the new President of the International Edvard Grieg Society, having been elected to the post for the next two years some days before in Bergen during the International Grieg Conference.

The *Fourth* Edvard Grieg Congress in 2002 was at the same time an International Edvard Grieg Congress. This congress lasted four days between the 13th and the 16th of June, 2002, in the famous historic Town Hall of Münster. During these days no less than 21 papers were given by colleagues, mostly from Germany and Norway, but also from Denmark, Great Britain, the Netherlands and the USA. And every evening there was a concert; the most outstanding was the concert by the Domkantorei Bergen under the direction of Magnar Mangersnes. Of great interest in those days was the exhibition "Edvard Grieg – Kunst und Identität" ('Art and Identity') in the Citizens' Hall (Bürgerhalle) of Münster.

This was the last Grieg Congress under the leadership of Ekkehard Kreft. He retired in July 2004, a fortnight after his 65th birthday, and he stood down at a special ceremony in the Münster University Aula, where he spoke on "Edvard Grieg as music dramatist". Unfortunately, because of university statutes he was not permitted to continue managing the Grieg Forschungsstelle, which was transferred to the University of Arts, Berlin. In 2004 the tradition of hosting the Forschungsstelle moved to this university under the leadership of Prof. Dr. Patrick Dinslage, a well-known expert on Grieg's life and music generally. However, the tradition of organising Grieg Congresses was transferred to Prof. Dr. Hella Brock in Leipzig, where the registered association "Edvard Grieg-Gedenk-und-Begegnungsstätte" was founded in 1998.

Let me come to the end by summing up some details concerning 15 years of Grieg research in Münster:

With respect to the university Grieg Festivals, partly in cooperation with the Musikhochschule Münster and the Institute for Nordic Philology, and the Grieg memorial concerts in September: We held 76 concerts, with special mention going to the two "Griegmarathons" where all 66 Lyric Pieces (3 ½ hours) and almost all piano compositions by Grieg were performed. There

were premieres by contemporary composers who wrote music *in memoriam* Edvard Grieg, and we had – incredible, but true – premieres of works by Edvard Grieg himself. Some concerts were recorded with the intention of producing CDs and Videos.

As to the Grieg-Forschungsstelle and the Grieg Congresses: We heard altogether 74 papers, among them 18 with very new information about Grieg's life and 24 with very new analytical details. Forty-one lecturers came to Münster from 7 countries, among them 23 from Germany and 11 from Norway, representing 10 universities and 6 music academies. And the five congress reports contain exactly 972 pages. In addition to that, Ekkehard Kreft had three presentations on Grieg themes.

Altogether – I think – a useful contribution to the recognition of Grieg in our time. Thank you very much! Mange tusen takk!

*Professor Joachim Dorfmueller, Westfälische
Wilhelms-Universität Münster*

Knut Dahl-Jørgensen

Takketale på vegne av de nye medlemmene

Ærede Preses, kjære akademikolleger.

Det er en stor ære og glede på vegne av oss alle å få takke for innvoteringen i Agder Vitenskapsakademi. Det er spesielt ærefult å bli medlem i dette store året for Akademiet, ved opprettelsen av Universitetet i Agder. Dette året er en milepæl i Akademiets historie.

Akademiet skal være et forum for diskusjon og skal bidra i videreutviklingen av det vitenskapelige miljøet i hele Agder. Flere av oss nye medlemmer kommer utenfra og kan ta med impulser fra våre miljø. Mange av oss har vide internasjonale nettverk innenfor våre fagfelt. Forskningens internasjonale forankring er helt grunnleggende. I dette nettverket spirer ideene, og man kan få prøvet sine ideer i kappestrid med dyktige kolleger. I dette nettverket får man raskt vite hva som skjer, og man blir inspirert til å gå nye veier. Slik blir det kvalitet og nyskapning.

Tverrfaglighet blir stadig viktigere i forskningsmiljøene, og dere har fått nye medlemmer fra et bredt spektrum av fagmiljøer.

Vi som nye medlemmer håper vi kan bidra med oss selv og med våre nettverk.

For meg personlig har dette vært en spesiell ære og glede. De akademiske spirer ble lagt ved gamle Kristiansand Katedralskole ved Torvet og det ærverdige Gymnasiesamfundet Idun. Agder Distriktshøyskole startet omtrent da. Det er flott å se utviklingen som har skjedd i Agder gjennom 40 år.

Hjertelig takk for at vi har fått ta plass i Agder Vitenskapsakademi i dag!

Roy T. Eriksen

Takketale ved tildelingen av Sørlandets kompetansefonds forskningspris for 2007

Preses, representanter for Stat og lokale myndigheter, akademimedlemmer, mine Damer og Herrer!

Det er med stor glede og takknemlighet at jeg mottar nyheten om at jeg er funnet verdig til Agder Akademis forskningspris for 2007.

Jeg er virkelig rørt over denne æresbevisningen som så overraskende er blitt meg til del. Profilen på min forskning – europeiske renessansestudier – er slik at jeg slett ikke kunne forvente at den vil vekke interesse blant kollegaer i andre og svært forskjellige fagfelt. Det er derfor spesielt overraskende at dette er første gang jeg får slik oppmerksomhet i Norge. Jeg har mottatt priser og premier for mine bøker og prosjekter utenlands, men ingen av mine tidligere arbeidsteder i Oslo, Bergen eller Tromsø har noen gang vist meg en slik ære.

Denne overraskende og generøse tildeling er imidlertid helt i tråd med den strålende mottakelse jeg fra første stund fikk ved vårt Universitet og av sentrale institusjoner som Stiftelsen Cultiva og Sørlandets Kompetansefond. Fra dag én ble jeg inkludert i kollegiet og fikk tidlig erfare at en rekke kollegaer var åpne for samarbeid om forsknings- og utviklingsprosjekter. Slik ble det mulig ikke bare å opprettholde min forskning, men også øke og utvide den på Gimlemoen. Mine nye kollegaer på Agder og deres samarbeidsvilje overgår langt hva jeg har erfart i et langt akademisk liv ved landets andre universiteter.

Det er derfor med bevegelse at jeg takker Agder Vitenskapsakademi for forskningsprisen i 2007.

Stephen Seiler

Takketale ved tildelingen av Sørlandets kompetansefonds populærvitenskapelige pris for 2007

I thank the members of the Agder Academy for this prize. I am particularly honored for two reasons: 1) it is an award from a critical body of scientific peers, and 2) I have always believed that popular science writing is immensely important and powerful at both the individual and cultural level. Many times, I have reflected on the fact that my popular science contributions have had much greater “impact factor” than my peer reviewed scientific journal articles!

Popularization of science, by scientists, is IMPORTANT! Cultural movements like the international reaction to global warming, greater understanding of the role of genetics in behavior and health, or even our place in the universe as a species, would not happen if scientists were not willing, and able, to bring passion and the art of storytelling to their writing endeavors. Personally, I have always found *fact* more fascinating than *fiction*. So my literary heroes, I must confess, are not the likes of Hemingway, or Ibsen, or even Rowling. They are popular science writing *SCIENTISTS*, like the late Nobel Prize winning theoretical physicist Richard Feynman, cognitive biologist Steven Pinker, and evolutionary biologist Richard Dawkins.

Professionally, I have grown up in the most exciting period in the history of humans communicating with each other. The World Wide Web emerged while I was still a doctoral student at the University of Texas in the early 1990s. Today, I can barely remember life before the internet! I developed a webpage building on some of my core interests in exercise physiology as an experiment to better understand the workings of the internet and internet publishing. It

was also a way to pass the time my first months in Norway, since I had no job! I had no idea what I was doing! At the time, the idea of hyper linking and providing various levels of information depth, controlled by the reader, was new and fascinating to me. The experiment worked beyond my wildest expectations. I remember being thrilled when 20 people had looked at my website besides me! Now, just since 2005 the webpage has been read over 1.5 million times by people from more than 80 different countries. Articles have been translated to half a dozen different languages, used by numerous college teachers and other course instructors, republished in numerous magazines and newsletters, and even directly stolen and submitted to magazines under other names. The stealing has angered me, but I decided to take it as a misguided form of positive feedback.

What are NOT visible from my website are the thousands of reader emails I have responded to over the years. Answering these has taken time away from academic research, but there have been some unexpected payoffs. One, I have learned a great deal about what people understand and don't understand about exercise, performance, and health. This has made me a better teacher. Second, my experience has been that by managing to write with both passion for the scientific story, and respect for the scientific method, I have also made numerous academic contacts around the world. These have enriched my career and increased my professional productivity! That little webpage has resulted in everything from being interviewed by *SCIENCE*, *SCIENTIFIC AMERICAN* and the *WALL STREET JOURNAL*, to collaboration on research publications, to recruiting international exchange students to University of Agder. I have learned that good science and good popular science writing can go hand in hand in the career of an academic.

So, thank you very much to the Agder Academy for this prize. I am very surprised and honored. But, I confess, my most important reward for my efforts in popular science publishing is repeated every time some reader from around the world sends me an email and just writes "Thank you for sharing what you know in an understandable way." It does not get any better than that!

Kjell Arne Ingebrigtsen

Hilsen fra Norges Tekniske Vitenskapsakademi

Preses, medlemmer og venner av Agder Vitenskapsakademi, Gratulerer med dagen, og gratulerer med universitetet!

Agder Vitenskapsakademis betydning i den 40 år lange prosess frem mot universitet er ikke lett å spore i de offisielle dokumenter som foreligger. Det er heller ikke lett å forstå at Akademiet ved sin beskjedne økonomiske kraft kan ha hatt noen betydning. Når jeg likevel er trygg på at Akademiet har bidratt både i prosessen og til å skape troverdighet rundt prosjektet så er det ut fra kjennskap til akademiers virke som i alminnelighet skjer gjennom frivillig arbeide. Sentrale personer bak universitetssaken finner vi også som sentrale personer i Akademiets virke. Derfor kan Akademiet med rette ta en del av æren for universitets etableringen.

Samtidig representerer universitetet en utfordring for Akademiet. Universitetet vil vokse til å bli en arena for formidling av vitenskap som i omfang går langt utenpå det som Akademiet makter. Akademiets oppgave blir derfor å trekke frem og sette fokus på det enestående som rager over det øvrige både i kvalitet og i betydning. Derved kan Akademiet også hjelpe universitetet i å fremme vitenskaplig kvalitet og i samvirket med det samfunn som begge er en del av.

Norges Tekniske Vitenskapsakademis virke har sitt utgangspunkt i de tekniske vitenskaper. Det er et landsdekkende akademi med regulær virksomhet i 4 byer. Dette akademiet har en tradisjon i å samarbeide med andre akademi og organisasjoner fra sak til sak, og det er naturlig å invitere til slikt samarbeide også med Agder vitenskapsakademi når det er saker av felles interesse.

På vegne av Norges Tekniske Vitenskapsakademi vil jeg til sist ønske tillykke med akademiarbeidet videre i den nye universitetsregionen Agder.

Kjell Arne Ingebrigtsen, Visepresident NTVA.

Åse Gunhild Woie Duesund

Hilsen fra Agderbenken på Stortinget

Kjære alle sammen.

På vegne av Agderbenken på Stortinget vil jeg gjerne hilse dere og gratulere med nytt universitet. Det betyr mye for hele landsdelen – og især for Agder Vitenskapsakademi.

Vitenskap og universitet henger nøye sammen – og jeg tror dere begge vil ha nytte av hverandre.

Drømmer og visjoner er viktige for å nå mål en har satt seg. Det flotteste er jo når drømmene går i oppfyllelse!

Jeg synes det er ganske fantastisk at biskop Johan Ernst Gunnerus alt på 1700 tallet drømte om at Norge skulle ha eget universitet – og det skulle ligge i Kristiansand!

Da jeg kom inn på Stortinget for over 10 år siden var det ikke alle stortingsrepresentanter som bar på biskopens drøm. Men en av oss var i særklasse, Jon Lilletun, som kanskje hadde minst akademisk utdanning, var den som ivret mest for at flest mulig i vår landsdel skulle få mulighet til å ta en akademisk utdannelse.

Som utdanningsminister fikk han mulighet til å legge til rette for oppstarten til det som i dag er blitt en realitet.

På Stortinget er vi etter hvert blitt samstemte og har kjempet for at målet skulle nås.

Jeg vil benytte anledningen til å takke de to siste rektorene, Knut Brautaset og Ernst Håkon Jahr for å ha holdt oss på Stortinget informert om utviklingen underveis, og gitt oss gode argumenter på hvorfor nettopp HiA burde oppgraderes.

I disse elleville fotballtider skjønner de fleste hvor viktig det er å spille i øverste divisjon. Nå har vel ikke Branns supportere rykte på seg for å ha lav

selvtillit, – men et universitet gir høyere status, høyere selvbevissthet, og en blir regnet med på en helt annen måte. Jeg er stolt av dette opprykket.

Så sier jeg som i reklamefilmen: “– Fordi jeg/vi fortjener det.”

Det er en fantastisk innsats som først og fremst universitetet selv har lagt ned, for å utvikle seg til det som det er blitt i dag.

Fra å ha to hovedfag i år 2000 i nordisk og matematikkdiraktikk, har universitetet i dag fem akkrediterte forskerutdanninger med doktorgradsrett og over 15 mastergradsstudier. I 2000 var det ca. 30 professorer. I dag er det 74 professorer i hovedstillinger og mange professor II stillinger. I tillegg ca.180 førsteamanuenser og førstelektorer. Det sier litt om slitet for å få drømmer til å bli sanne.

Jeg kan love at Agderbenken skal stå på for at budsjettet skal bli så bra som mulig, og at fordelingen av stipendiater og utstyrsmidler skal bli bedre i fremtiden. Det var en stor skuffelse at bare 7 stipendiater av 350 ble tildelt universitet i Agder i år. Kanskje den nye forsknings og høyere utdanningsministeren, som kommer fra Rogaland, kan ha større forståelse for situasjonen til de nyeste universitetene. Det er mitt håp. Jeg traff henne på torsdag og er ikke mindre optimist etter det møtet!

Som medlem av Europarådet ble jeg svært skuffet over at ikke Europarådets senter som skal ha fokus på menneskerettigheter og interreligiøs dialog, ble lagt til Arkivet i Kristiansand. Det kunne ha blitt en god samarbeidspartner for det nye universitetet og Vitenskapsakademiet.

I Europarådet sitter jeg i kultur- og utdanningskomiteen. Et av temaene som har blitt drøftet det siste året, er akademisk frihet. Vi har møtt ansatte og studenter ved universiteter som har manglet dette.

I Norge har vel ikke situasjonen vært håpløs, men jeg er glad for å kunne meddele at akkurat i disse dager har vi til behandling en odelstingsproposisjon som vil lovfeste et vern av den individuelle akademiske friheten.

Det betyr at de ansatte har rett til å velge emne og metode for sin forskning eller sitt utviklingsarbeid, faglig eller kunstnerisk.

Jeg vil anbefale at en har stor åpenhet om resultater fra forskning. Det er i institusjonens interesse og det tjener til folkeopplysning. Kunsten er å formidle og forenkle dette på en måte slik at vi alle forstår det.

Jeg startet min hilsen med biskop Gunnerus’ drøm om et universitet på Sørlandet. Dette ønsket kom bl.a. fordi ingen steder var nærmere Danmark.

Mitt ønske er at denne kontakten med utlandet videreutvikler seg. Det gir nye impulser og inspirasjon.

Det betyr ikke at kontakten med det lokale næringsliv skal bli mindre. Samspillet mellom forskning, utdanning og næringsliv har vært noe av det unike ved oppbygging av det nye universitetet.

Ta vare på det! Det må videreutvikles. Universitetet har en viktig rolle for hele landsdelen. Jeg er stolt og lettet over at vi nå er i mål. Det betyr ikke at det er tid til “hvileskjær” for oss på Agderbenken som skal være støttespillere, – og de av dere som har en mer aktiv rolle. Igjen: gratulerer, jeg gleder meg til fortsettelsen!

Arne Olav Øyhus

Om tildelingen av Nobels fredspris til FNs klimapanel, IPCC og Al Gore

Innledning

La meg begynne dette foredraget med å sitere fra Nobelkomiteens begrunnelse for tildelingen av Nobels fredspris for 2007:

“Den Norske Nobelkomite har bestemt at Nobels fredspris for 2007 skal delast, i to like store delar, mellom **Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC)** og **Albert Arnold (Al) Gore jr.** for deira innsats for å skape og spreie større kunnskap om menneskeskapte klimaendringar og for å leggje grunnlag for dei tiltaka som krevst for å motverke desse endringane.

Varsla om endringar i det framtidige klimaet på jorda må takast med største alvor, og føre-var prinsippet må stå sentralt. Omfattande klimaendringar kan kome til å endre og truge livsvilkåra for mykje av menneskeslekta. Dei vil kunne medverke til store folkeflyttingar og auka konkurranse om ressursane på jorda. Endringane vil leggje særleg store børar på dei mest sårbare av statane i verda. Faren for valdelege konfliktrar og krigar i og mellom statar vil kunne auke.

Ved å gje Nobels fredspris for 2007 til IPCC og Al Gore ynskjer Den Norske Nobelkomite å medverke til eit sterkare fokus på dei prosessar og vedtak som synest naudsynte for å sikre det framtidige klimaet på jorda og med det redusere trugsmålet mot tryggleiken til menneska. Det krevst handling no, før klimaendringane kjem ut av menneskeleg kontroll”.

Jeg vil i denne sammenhengen ikke gå i nærmere detalj angående fredsprisvinnerne. Dekningen av dem har allerede vært omfattende i de fleste

nasjonale og internasjonale media, og mer vil komme når prisen skal deles ut i desember. Jeg vil heller diskutere om det kan være riktig å gi fredsprisen til en person og til en organisasjon som har klima, og ikke fred som sine arbeidsfelt. Nobelkomiteen antyder at det er en sammenheng mellom klima og fred, eller rettere sagt at endringer i klima, direkte eller indirekte, kan føre til økning i vold, konflikter og krig. Det er dette jeg gjerne vil gå litt i dybden i her.

Klimaendringer som et sikkerhetsproblem

La meg starte med å referere fra en amerikansk studierapport: "Climate change acts as a threat multiplier for instability in some of the most volatile regions of the world. Projected climate change will seriously exacerbate already marginal living standards in many Asian, African and Middle East nations, causing widespread political instability and the likelihood of failed states... ...Projected climate change will add to tensions even in stable regions of the world".

Hovedtesen i studien er at endringer i klima vil forårsake politisk ustabilitet og kriger med globale ringvirkninger. Studien peker altså på en klar kobling mellom klimaendringer, fattigdom og konflikt.

Rapporten jeg har referert fra har tittelen: *National Security and the Threat of Climate Change* (2007), og er utgitt av den uavhengige forskningsstiftelsen CNA Corporation. For meg er det mest interessante med rapporten ikke dens innhold, men hvem som står bak den, nemlig elleve tidligere amerikanske militære toppsjef, generaler og admiraler, med General Gordon R. Sullivan, tidligere Chief of Staff, U.S. Army, i spissen. Det at en gruppe høytstående amerikanske generaler og admiraler taler sin egen president midt i mot ved å insistere på at USA nå må ta fattigdoms- og miljøtrusselen på største alvor, blant annet ved å varsku om den faren som fattigdom og klimaproblemer kan utsette oss alle for, sier ikke så rent lite om hvordan klimaspørsmål har vidt-rekkende konsekvenser.

Temaet klima og konflikt har, imidlertid, også vært behandlet på et enda mer overordnet, globalt plan. Den 17. april 2007 diskuterte og behandlet FNs Sikkerhetsråd klimaendringer nettopp som et sikkerhetsspørsmål.

Internasjonal forskning på forholdet klima og menneskelig sikkerhet

Som vitenskapsfolk, eller folk med vitenskapsinteresse, kan vi ikke uten videre la oss dupere verken av Nobelkomiteen, FNs sikkerhetsråd, eller en gruppe amerikanske generaler og admiraler i en så viktig sak som dette. Som rasjonelt tenkende mennesker, baserer vi oss grunnleggende sett kun på fors-

kningsbasert kunnskap. Derfor spør vi oss selv: Hvor står den internasjonale forskningen i spørsmålet som dreier seg om forholdet mellom klimaendringer og konflikt? Per dags dato er ikke dette et bredt og omfattende forskningsfelt, men det er særlig en forskningsdisiplin som har tatt feltet på stort alvor, nemlig det internasjonale fredsforskningsmiljøet. Jeg vil spesielt trekke frem det norske Fredsforsknings-instituttet, PRIO, som en del av forskningsfronten.

La meg prøve å sammenfatte en del forskningsresultater fra dette miljøet.¹

Angående problematikken omkring klimaendringer og konflikt, legger fredsforskningen spesiell vekt på betydningen av forholdet mellom ressursknapphet og konflikt. Forskerne som er opptatt av dette forholdet, de såkalte “ny-malthusianerne”, fokuserer i særlig grad på to samvirkende prosesser som forventes å produsere ressursknapphet.

For det første, økende temperaturer, unormale nedbørsmønstre og ekstremvær forventes å forverre de ressursødelegglesesprosessene som allerede kan observeres. For det andre, et økende havnivå vil, sammen med mer ekstremvær, tvinge mange millioner mennesker på flukt. Disse migrantene vil føre til sterkere press på ressursene dit de kommer til, og dermed til økende konkurranse om ressursene. Dette vil, med stor sannsynlighet, føre til voldelige konflikter.

Forskerne peker på at staten og statsmakten spiller en sentral og avgjørende rolle i forholdet med klimaendringer, ressursknapphet og konflikt. Tesen er den at klimaendringer vil redusere statens muligheter til å avhjelpe de problemer som forverrede økologiske forhold medfører. Av dette følger at sannsynligheten er størst for at det er det som kalles “svake” stater som vil bli mest utsatt for sivile konflikter. Dette fordi de har minst ressurser å stille opp med for å redusere de negative virkningene av miljøendringene. Svekkelse av staten blir sett på som et intermediær faktor mellom ressursknapphet og voldelig konflikt.

1 Det meste av stoffet har jeg hentet fra følgende artikler:

- Myers, N. (1990): The Global Environment: The Future Depends Upon It, *Challenge*, Vol. 33, No. 1
- Barnett, J. (2003): Security and climate change, *Global Environmental Change*, Vol. 13, No. 1, pp. 7-17
- Nordås, R. & N.P. Gleditsch (2007): Climate change and conflict, *Political Geography*, Vol. 26, No.6, pp. 627-638
- Raleigh, C. & H. Urdal (2007): Climate change, environmental degradation and armed conflicts, *Political Geography*, Vol. 26, No. 6, pp. 674-694
- Barnett, J. & W.N. Adger (2007): Climate change, human security and violent conflict, *Political Geography*, Vol. 26, No. 6, pp. 639-655

Av spesiell betydning i denne sammenheng står spørsmålet om statens rolle og funksjon i forhold til den menneskelige sikkerhet eller trygghet. Det å forstå hvordan klimaendringer kan øke faren for voldelige konflikter, innebærer grunnleggende sett at vi må forstå hvordan klimaendringer kan svekke statens kapasitet til å dekke befolkningens muligheter og behov, altså svekke dens muligheter til å sørge for befolkningens sikkerhet.

Slik situasjonen er i dag, har mange nasjoner i den såkalte Tredje Verden mislykkes i å skape en bærekraftig utvikling. Klimaendringer med påfølgende miljøforverring, endog katastrofer, bidrar til ytterligere å svekke den sosiale sikkerheten, både på individ, lokalt, nasjonalt og internasjonalt nivå.

Svekkelsen av den sosiale sikkerheten på det internasjonale nivået, henger nøye sammen med globaliseringen. Det viktigste trekket ved globaliseringen er at den fører til at de økonomiske og økologiske båndene mellom nasjonene blir flere, tettere og sterkere. Nasjonene blir rett og slett mer og mer avhengig av hverandre. Når det globale miljøet i dag derfor blir forringet i en utstrekning som innebærer store økonomiske og sosiale omkostninger, kan dette meget lett føre til en geopolitisk ustabilitet som i høyeste grad vil true den internasjonale sikkerhetssituasjonen. De rike landene vil uvilkaarlig bli påvirket av miljøforverring i den fattige del av verden, fordi fattigdomssituasjonen vil bli ytterligere forverret, ikke bare kvalitativt, men også kvantitativt. De fattigere vil bli fattigere, og de vil bli flere. I mange land i Sentral og Sør-Amerika er de økologiske forverringene tydelige. I store deler av Asia og Karibia fører avskogning og andre miljøproblemer til stadig flere og verre katastrofer. Mange mener at Midt-Østen står foran en meget alvorlig vannkrise, og at kampen om vannet vil forsterke alle de andre krisene. Det finnes i dag muslimske ledere som kaller Israel-Palestina konflikten for "alle krigers mor". Hva vil skje i dette området om klimaendringene fører til enda sterkere vannmangel, og en enda hardere konflikt om vannet? I Egypt, Sudan og Etiopia øker disputtene over rettighetene til Nilvannet. Hva vil skje i Kina, India, Afghanistan, Mongolia, Nepal, Pakistan, Bangladesh hvis snøsmeltningen i Himalaya fortsetter i samme tempo? Og her snakker vi altså om over halvparten av jordas befolkning. Det må være klart at klimaendringer som fører til økt økologisk sårbarhet i disse utsatte områdene, vil måtte få globale implikasjoner.

Fredsforskningen tyder på at jo sterkere klimaendringene vil bli, jo mer dramatiske vil miljøkonsekvensene bli, og jo mer alvorlig vil dette påvirke, i en negativ retning, den totale sosiale og økonomiske situasjonen, fra det lokale til det globale planet.

På den annen side; om vi klarer å bremse klimaendringene, så øker også mulighetene til å bremse forverringene i det globale miljøet. Dermed kan vi, forhåpentligvis, bremse de sosiale og økonomiske forverringene som tvinger folk til å ta valg som de ellers kanskje ikke hadde tatt, og som er bakgrunnen for så mange konflikter og kriger. Det grunnleggende premiss for en fredeligere verden ser derfor ut til å være en bærekraftig utvikling som vil gavne oss alle, men først og fremst de svakeste og de fattigste, nettopp de som er mest direkte avhengige av naturressurser og miljø, og dermed mest sårbare for klimaendringer.

Konklusjon

Mens vi alle ønsker oss et klima som fostrer fred og fordragelighet, er vi – høyst sannsynlig – inne i en prosess der endringer i klima vil føre til en økende grad av usikkerhet, ustabilitet, vold, konflikt og krig. Allerede på NATOs toppmøte i mai 1989 ble det “utvidede sikkerhetsbegrepet” vedtatt. Dette begrepet pekte på at miljøproblemer, ressurskonflikter og store økonomiske ulikheter på det globale plan er viktige påvirkningsfaktorer for den globale sikkerheten (St. meld. Nr. 51, 1991-92). Dette begrepet har, etter min oppfatning, fått økt aktualitet, da det synes udiskutabelt at klimaendringene – som påvirker de økologiske, økonomiske og sosiale forholdene i vår verden, og dermed også i høyeste grad den globale sikkerhetssituasjonen – har forverret seg betydelig siden 1989.

På bakgrunn av dette kan vi slutte at tildelingen av Nobels fredspris for 2007 til FNs klimapanel, IPCC, og klimapredikanten Al Gore i høyeste grad er berettiget, og vi kan bare gratulere!

Kjell Arne Grøttum

Nobelprisen i fysiologi eller medisin 2007 til Mario R. Capecchi, Oliver Smithies og Martin J. Evans

Kjære møtedeltakere i Vitenskapsakademiets møte om prisvinnere 2007:

“Principles for introducing specific gene modifications in mice by the use of embryonic stem cells”.

Prisvinnere:

Mario R.Capecchi, f. 1937 i Italia, doktorgrad i Biofysikk 1967 ved Harvard university, Professor i Human Genetikk og Biologi, Utah university, Salt Lake City, USA.

Sir Martin J.Evans, f. 1941 i Storbritannia, doktorgrad i Anatomi og Embryologi i 1969 ved London university, Director School of Biosciences, professor i Human Genetikk, Cardiff university, UK.

Oliver Smithies, f. 1925 i Storbritannia, doktorgrad i Biokjemi 1951 ved Oxford university, Professor i Patologi og Laboratoriemedisin, North Carolina university, Chapel Hill, USA.

De tre forskerne får Nobelprisen for sine banebrytende oppdagelser innen stamcelleforskning ved at de har utviklet metoder for genmodifisering på mus ved påvisning av prinsipper for hvordan presise genetiske endringer, mutasjoner, kan lages i mus. Dette blir nå anvendt innen meget store deler av biomedisinsk forskning. Det dreier seg om områder for utvikling av dypere forståelse av den menneskelige organismes utvikling og dens mange forskjellige fysiologiske mekanismer, og til å kaste lys over vanskelige spørsmål om hvorfor ellers friske mennesker rammes av sykdommer.

Medisinsk forskning har i alle år basert seg på det system av postulater som Claude Bernard utviklet i 1865 – postulat 1 med en observasjon av et biologisk fenomen, postulat 2 med å utvikle en hypotese og dernest deduksjoner om mulige forklaringer på fenomenet som er observert, og endelig postulat 4 som er eksperimentet. For å ta et eksempel på dette. Robert Koch publiserte i 1884 en artikkel “Die Aetiologie der Tuberkulose” etter at han hadde observert tuberkelbaciller, fremmet hypotesen om at denne var årsaken til sykdommen tuberkulose hos menneske og kunne påvise bakterien hos syke mennesker med denne sykdommen. Genteknologien har gjennom nobelpristagernes innsats, gjort det mulig å gjennomføre grunnleggende eksperimentelle studier på vanskelige og viktige hypoteser, og dette dominerer nå den biomedisinske forskningen.

Utgangspunktet her er gener som styrer utvikling og funksjoner i biologiske organismer. Disse er samlet i kromosomer hvor alt arvemateriale er samlet og består av DNA som Watson og Crick fikk Nobelprisen i 1962 for å ha påvist.

Stamcellen er det andre utgangspunktet for årets Nobelprisvinnere. Stamcellen er en celle som er i stand til omfattende nydannelser, proliferasjon av nye stamceller, men også av mer differensierte og utviklede celler. Somatiske stamceller er nødvendige for nydannelse av vev i den voksne organisme. Stamceller i benmargen kan danne nye stamceller, men også differensierte celler som røde blodlegemer, forskjellige typer hvite blodceller og blodplater. Stamceller fra benmarg og blod kan transplanteres til pasienter med akutt leukemi, og på den måten kan ny benmarg etableres og nye blodceller nydannes. Denne typen stamceller kan imidlertid bare utvikle nye celler av type som er forutbestemt, og ikke celler i andre organer som lever, nyre osv.

Martin J. Evans identifiserte og isolerte stamceller fra tidlige fostere, såkalte embryonale stamceller. Disse kan danne alle varianter av differensierte og utviklede celler. Evans genmodifiserte de embryonale stamcellene gjennom spesielle metoder, dette var en vanskelig prosess som pågikk over en årrekke, bl.a. med bruk av virus som transportør av genvarianter.

Det tredje utgangspunktet er fenomenet homolog rekombinasjon som betyr utveksling av genetiske elementer innen genomet som sikrer genetisk variasjon, og som ga Joshua Lederberg Nobelprisen i 1958 da han påviste dette i bakterier.

Kromosomer foreligger i par – en fra mor og en fra far. Genomet hos mennesker og mus inneholder 22 400 gener. Utveksling av DNA-deler mellom kromosomparene øker den genetiske variasjonen i populasjonen, og den

såkalte rekombinasjon som Capecchi og Smithies møysommelig metodeutviklet, har muliggjort de store nyvinningene i genteknologien.

Den såkalte “knock-out” genteknologien gjør det mulig å koble ut enkelte spesifikke gener, og studere det som da skjer. “Knock-in” metode er også utviklet slik at en kan sette inn normalt fungerende gener der gener er defekte eller manglende. Mer enn 10 000 musegener er nå “knocked-out”. Genteknologien har muliggjort utvikling av mer enn 50 musmodeller på kjente sykdommer hos menneske innen hjerte-karsykdomsområdet, nevrodegenerative sykdommer, diabetes og kreft.

Det er grunnlag for fantastiske visjoner om hva framtida kan by på ut fra genteknologiens nye muligheter, men vi må holde fast på at i det vesentlige dreier det seg foreløpig om musmodeller! Forskning på humane stamceller er i vår lovgivning sterkt begrenset, og vi har en lovgivning som er strengere enn i mange andre land. President Bush har nedlagt veto to ganger i USA mot lovendringer som ville åpne for mer avansert stamcelleforskning. For kort tid siden publiserte imidlertid en japansk og en amerikansk forskningsgruppe at de har klart å skape celler som fungerer som embryonale stamceller fra menneskelige hudceller, uten å bruke kloningsteknikk og uten bruk av embryoer. Hvis disse stamcellene viser seg å inneha kvalitetene til de embryonale stamcellene som nobelpristagerne utviklet, vil det kunne bli mulig å unngå viktige etiske betenkeligheter i stamcelleforskningen.

Illustrasjon av Kromosom Gen DNA, se side 177.

Unni Langås

Nobelprisen i litteratur til Doris Lessing

I år gikk Nobelprisen i litteratur til en forfatter som er godt kjent i Norge, i hvert fall for de som har levd noen år. Doris Lessing har gitt ut over 50 bøker, og en lang rekke av dem er oversatt til norsk. Når mange ble overrasket over denne tildelingen, skyldes det at hun ikke er like i vinden nå som hun var for tjuetretti år siden. Allerede på 70-tallet ble hun hyppig nevnt som en Nobelpris-kandidat, og hun er nå med sine 88 år en *grand old lady* på den internasjonale litterære scene. Selv om Nobelkomiteen var sent ute med denne tildelingen, så vil jeg si “bedre sent enn aldri”, for Doris Lessings forfatterskap fortjener at unge lesere i dag blir oppmerksomme på hennes vitale forfatterskap.

Doris Lessing ble født 22. oktober 1919 i Iran av britiske foreldre. Hennes far bestyrte en bank, men ble lei av forretningslivet, og familien flyttet til Rhodesia – nå Zimbabwe – og ble farmere i 1924. Her gikk Doris på en kostskole til hun var 14 år. “Det verste,” skriver hun i selvbiografien sin, “det verste av det jeg kan huske – er da jeg ble sendt på kostskole før jeg var syv. Jeg visste alt om den stengte døras mekanisme, gjenkjente den ikke bare ved et eller annet høyt, utvendig smell, med ved det som foregikk inni meg” (*Under huden*, 1995, s. 403). Etter skolen tok hun jobb som sykepleier før hun vendte tilbake til farmen. Hun fikk altså lite skolegang, men brukte mye tid på å lese. Hun skrev også manus til to romaner, som hun selv makulerte. Så flyttet hun til nærmeste by, som var Salisbury, hvor hun tok arbeid som telefonoperatør. Der fant hun sin første mann, Wisdom Taylor, som hun fikk to barn med, John og Jean. Men ekteskapet gikk i oppløsning, og hun giftet seg på nytt med den tysk-jødiske mannen Gottfried Lessing, som hun fikk sønnen Peter med. De ble også skilt, og i 1949 reiste hun til England under navnet Doris Lessing med et romanmanuskript i kofferten.

I selvbiografien sin skriver Lessing om hvordan disse årene i Afrika preget henne for livet: “For noen uker siden – 1992 – var jeg i bushen i nærheten av

der jeg vokste opp, og alt var dryppende, sildrende vått, for det hadde regnet, og igjen var det som om jeg aldri hadde vært borte, det var her jeg hørte til” (111). Men hun understreker også nødvendigheten av å komme bort og formulerer følgende barndomserindring: “Jeg kommer gående opp fra bushen hvor jeg har vært alene, og stopper da jeg ser foreldrene mine sitte i hver sin stol foran huset. Av en eller annen grunn, kanskje noe jeg har tenkt på i bushen, ser jeg dem meget klart, men fra et barns synspunkt, to gamle mennesker, grå og trette... Der sitter de, sammen, sitter fast sammen, holdt der av fattigdom og – mye verre – av hemmelige, forbudte behov fra dypet av deres to så forskjellige livshistorier. På meg virker de patetiske, ikke til å holde ut; det jeg ikke orker, er hjelpeløsheten deres. Jeg står der, et sint, nådeløst, trassig barn, og sier til meg selv: jeg skal ikke. Jeg skal ikke. Jeg skal ikke bli sånn” (118).

Manuskriptet hun tok med seg fra Rhodesia til England, var *The Grass is Singing*, debutromanen som kom ut i 1950. Den ble en umiddelbar suksess og regnes som en av de fremste romanene overhodet der forholdet mellom de hvite og de svarte i et kolonialisert land blir beskrevet. Romanen handler om den hvite kvinnen Mary, som vokser opp på en fattig farm og reiser til byen for å ta seg arbeid. Her lever hun et nokså overflatisk liv som sekretær, men føler seg presset av venner og kolleger til å gifte seg. Hun velger nærmest tilfeldig å gifte seg med Dick Turner, en hardt arbeidende, fattig og sta farmer som setter i gang en rekke mislykkede prosjekter og som til slutt blir overtalt av den mer vellykkede naboen Charlie Slatte, til å gi opp farmen og overdra den til ham.

Mary prøver til å begynne med halvhjertet å gjøre nytte for seg, men glir mer og mer inn i en tilstand av apati og tiltaksløshet. Hennes manglende evne til å fungere som forventet i forhold til de svarte tjenerne bidrar også til at hun føler seg stadig mer ensom og avmektig. Når hun lar hushjelpen Moses få en uhørt psykisk og fysisk makt over seg, blir Charlie Slatte overbevist om at hun er sinnssyk, og han sørger for at Dick og Mary reiser på ferie. Men før de kommer av sted, oppdager den unge engelskmannen Tony, som skal drive farmen på vegne av Charlie Slatte, at Moses har en stilling i huset som er helt uakseptabel. Tony blir vitne til at Moses kler på Mary. Han sender ham vekk, hvorpå Moses vender tilbake og dreper henne. Romanen åpner med at drapet har skjedd, og dette er et fortelleteknisk grep som gjør at leseren blir i stand til å fortolke hver minste detalj i historien som et frampek mot katastrofen.

Handlingen i romanen utspiller seg på bakgrunn av en kultur der forholdet mellom kvinne og mann, hvit og svart, er regulert av sterke normer. De hvite farmerne sliter for å få et tilstrekkelig utkomme av jorda de driver, og de er sterkt utsatt for skiftende klimatiske forhold og svingende priser. Noen

gjør det bra, og noen gjør det dårlig. Charlie Slatter og Dick Turner er rake motsetninger i så måte. Men begge er avhengige av de svarte landarbeiderne, som læres opp til underdanighet og til å snakke og oppføre seg på måter som er bestemt av de hvite. Underteksten her er realpolitisk, idet det rasistiske hierarkiet kan begynne å vakle så snart normer og konvensjoner som ikke er støttet opp av et fysisk maktapparat, blir endret. Det er dette Charlie Slatter og politimannen i åpningskapitlet sikter til når de forsøker å dekke over det de anser som ekteparet Turners pinlige hjelpeløshet. Dick og Mary er et par som ikke har den styrken til selvoppholdelse som et apartheidregime krever av sine representanter, og derfor går de under. Romanen er skrevet i en realistisk, usentimental og uironisk stil som får leseren til å sympatisere med både de rasistiske hvite som blir ofre for sin egen kultur, og for de svarte som tvinges inn i underdanighet og vold.

I perioden 1952 til 1969 skrev Doris Lessing en fembinds serie med tittelen *The Children of Violence*, også kjent som romanene om Martha Quest. Bøkene er en skildring av en kvinnes sosialisering og kamp for en selvstendig tilværelse, samtidig som de gir en bred framstilling av hovedtendenser i den vestlige verdens utvikling i dette århundret. Hovedpersonen Martha Quest er “det søkende mennesket”, på leting både utover i samfunnet og innover i menneskesinnet. Slutten av det siste bindet i serien, som beskriver forholdene ved Marthas død i en verden ødelagt av atomkrig, viser Lessings engasjement for atomspørsmålet, og peker også framover mot de mer science fiction-aktige bøkene hun har skrevet senere.

Under annen verdenskrig ble Doris Lessing overbevist marxist og aktiv venstresosialist. Hun var også en periode medlem av det britiske kommunistpartiet (1952-55), men meldte seg ut på grunn av økende desillusjon med stalinismen. Disse erfaringene reflekteres i tobindsverket *Den gyldne notatbok I-II* (1962), som kanskje er den mest innflytelsesrike av Doris Lessings bøker. Bøkene fikk et stort nedslagsfelt internasjonalt, og også i Norge, da de kom ut på norsk midt i den nye kvinnebevegelsens mest aktive periode på 70-tallet og i FNs kvinneår, 1975.

Selv om *Den gyldne notatbok* kom ut flere år før den nye kvinnebevegelsen begynte å røre på seg, tar den opp mange av de sentrale spørsmålene i kvinnekampen: ekteskapet som institusjon, forholdet mellom seksuell frigjøring og frihet generelt, og forholdet mellom kvinneverolle og kunstnerrolle. At Lessing selv ikke alltid har vært like glad for denne opphøyelsen til kvinnesaksprofet, rokker ikke ved hennes grunnleggende betydning for kvinnebevegelsen, men viser at for henne er kvinnesak en del av et større problemkompleks.

I *Den gyldne notatbok* samles mange av de viktigste temaene i forfatter-skapet: kjønnskamp og klassekamp, politikk og psykiatri, Afrika og Europa. Hovedpersonen Anna Wulf går gjennom en krise. Etter å ha blitt forlatt av sin mangeårige elsker, føler hun seg utsatt og ute av balanse. Hun oppdager stadig nye sider av sin avhengighet til menn, en erkjennelse som kaster et ironisk lys over hennes forsøk på å leve som fri kvinne. For å få orden på følelsene sine, skriver hun fire forskjellige dagbøker. Hun vil analysere de ulike sidene ved livet sitt – de personlige, de politiske og de kunstneriske. Til slutt prøver hun å finne en helhet i den gylne notatboka.

Gjennom denne spesielle formen har Doris Lessing prøvd å finne et kunstnerisk uttrykk for de mange sidene ved en personlighet og de ulike livene som må leves samtidig. En av dagbøkene forteller om Annas opplevelser i Sentral-Afrika under krigen, der britiske RAF-soldater ble utstasjonert for å få flygeropplæring. Dette er en historie hvor konflikter mellom kjønn, klasse og rase blir særlig tydelig, samtidig som minnene fra denne tida blir en del av den Anna som prøver å takle livet sitt her og nå.

Selv skriver Doris Lessing i et forord fra 1972 at hun med dette verket prøvde å skildre sin tids intellektuelle og moralske klima. En gjenlesning av bøkene kan kanskje skape inntrykk av at nettopp dette gjør dem datert: De handler om problemer og konflikter som er tydelig historisk betinget, og som for en del av dem i alle fall, ikke virker særlig aktuelle lenger. Men dette mener jeg er romanens styrke snarere enn dens svakhet, for ethvert litterært forsøk på å sublimere historiske erfaringer til universelle og uangripelige estetiske kategorier, er en kunstnerisk feilslutning. Det er nettopp fordi hun beskriver og konkretiserer livet i en helt bestemt historisk situasjon, med dens politiske ideologier og strukturer, at Doris Lessings roman er både engasjerende og aktuell.

Dette kan gjerne stå som en konklusjon fra min side angående hele forfatterskapet – eller i alle fall de bøkene som jeg har lest. Et samlet inntrykk er at Doris Lessings stil er å framstille personer så konkret at de blir levende representanter for sin tids overgripende konflikter. Hun er en epiker som tillater seg den nærgående og grundige skildring av hverdagslige temaer for på denne måten å få et fortolkende grep om menneskelige erfaringer innenfor en sammensatt sosial kontekst.

Etter foredraget leste Annabelle Despard fra innledningen til Lessings debutroman *The Grass is Singing*.

Pressmeddelande: Nobelpriset i kemi 2007

10. oktober 2007

Kungl. Vetenskapsakademien har beslutat utdela Nobelpriset i kemi år 2007 till Gerhard Ertl ved Fritz-Haber-Institut der Max-Planck-Gesellschaft, Berlin, Tyskland "för hans studier av kemiska processer på fasta ytor".

Modern ytkemi – bränsleceller, konstgödsel och avgasrening

Årets kemipris belönar grundläggande arbeten inom ytkemin. Denna vetenskap är viktig för den kemiska industrin och kan hjälpa oss förstå så skilda förlopp som varför järn rostar, hur bränsleceller fungerar och hur bilens katalysator arbetar. Ytkemiska katalysatorer är avgörande i många industriella processer, bland annat framställning av konstgödsel. Ytkemi kan till och med förklara ozonlagrets nedbrytning, eftersom avgörande steg i reaktionen sker just på ytan av små iskristaller i stratosfären. Halvledarindustrin är ytterligare ett område som är beroende av ytkemisk kunskap.

Den moderna ytkemin började växa fram som vetenskap under 1960-talet just tack vare de tekniker som utvecklades inom halvledarindustrin. Gerhard Ertl var en av de första att se potentialen i de nya teknikerna. Han har steg för steg byggt upp en metodologi för ytkemi genom att visa hur olika experimentella tekniker kan användas för att ge en komplett bild av en ytreaktion. Denna vetenskap kräver avancerad teknisk utrustning för högvakuum, eftersom man vill kunna iaktta hur enskilda lager av atomer och molekyler beter sig på en extremt ren yta av exempelvis metall. Då måste man kunna kontrollera exakt vilka ämnen som släpps in i systemet. En förorening riskerar förstöra hela mätningen. För att få en komplett bild av en reaktion krävs därför både noggrannhet och en kombination av många olika experimentella tekniker.

Gerhard Ertl har bildat skola genom att visa hur man får tillförlitliga resultat inom detta svåra forskningsfält. Hans insikter har lagt en vetenskaplig

grund för den moderna ytkemin; hans metodologi används både inom den akademiska forskningen och för processutveckling inom den kemiska industrin. Det angreppssätt Ertl utvecklat grundar sig inte minst på hans studier av Haber-Bosch-processen där luftens kväve fångas upp för att ingå i konstgödsel. Denna reaktion, som sker med en järn- och kiselbaserad katalysator, har en enorm ekonomisk betydelse eftersom just kvävetillgången ofta är begränsande för växtligheten. Ertl har också studerat hur kolmonoxid oxideras på platina, en reaktion som sker i bilars katalysatorer för att rena avgaserna.

Hans Herlof Grelland

Nobelprisen i fysikk 2007: Albert Fert og Peter Grünberg

Hva er fortellingen om en nobelpris i fysikk?

Vi kunne la det bli en fortelling om to menn, Albert Fert og Peter Grünberg. To fysikere, født rett før annen verdenskrig bryter ut, litt over ti år etter at kvantefysikerne hadde oppdaget den bemerkelsesverdige egenskapen spinn hos elektronet. Spinn i seg selv er ikke noe nytt fenomen i fysikken, men dette kvantespinnet hadde helt særegne egenskaper. Blant annet spinner et elektron alltid like fort, det kan ikke bremses ned. Mer om dette senere. Men elektronspinnnet skulle spille en stor rolle i de nyfødte guttebarnas liv, det skulle fylle deres interesse som forskere og skaffe dem – ja, en nobelpris. Fert ble født i Frankrike, og hadde sin karriere ved franske universiteter. I 1988 oppdaget han den effekten som vi kunne kalle magnetpåvirket elektrisk motstand, forkortet GMR (Giant magnetoresistance). Peter Grünbergs liv fortøner seg som noe mer dramatisk, da han ble født i Pilsen, i den tyskokkuperte delen av nåværende Tsjekkia. Som tysktalende, ble hans familie sendt ut av Tsjekkoslovakia etter krigen, og han tok sin utdanning og hadde sin karriere i Tyskland. Også han oppdaget i 1988 GMR, uavhengig av Fert. De to sees på som grunnleggere av en ny gren av fysikken som kalles spintronikk.

Eller, vi kunne fokusere på teknologien, anvendelsen av Fert og Grünbergs oppdagelse. Vi kunne si at den fysiske effekten de oppdaget passet som en nøkkel til den moderne teknologiens lås, og anvendelsespotensialet er slående. Det vil si, det er nettopp ikke slående – så godt passet den inn i teknologien at anvendelsen er blitt en selvfølge, og følgelig en umerkelig del av alles daglige tilværelse. Blant annet gjør den det mulig å lese av informasjonen på en harddisk på en enkel måte. Og så trenger man bare å tenke på hvor ofte dette gjøres i alle millioner eller milliarder datamaskiner verden rundt.

Eller, vi kan begi oss inn i eventyrets, det vil i dette tilfellet si kvantefysikkens verden og spørre oss hva det var Fert og Grünberg egentlig oppdaget. Og det er jo dette det egentlig handler om. Så la oss velge å begynne her.

Naturens verden består av så mange slags stoffer. Og de vi ikke finner i naturen kan vi selv konstruere og produsere, og variantene er talløse. Alle består de av atomer. Kunne vi se inn i stoffenes indre med et røntgenblikk (det er det noen som kan – med teknologiens hjelp) kan vi se hvordan atomene er ordnet inne i stoffet. I noen stoffer ligger atomene pent ordnet, i andre ganske uordnet eller med en komplisert struktur. I noen stoffer ligger atomene av en type i sjikt, med andre slags atomer i lag mellom disse sjiktene.

Hvert atom består av elektroner (og en kjerne). En av de merkelige tingene ved elektronene, er at to av dem ikke kan være i samme tilstand. Det er som om hver tilstand er et rom som er fylt så snart ett elektron er i denne tilstanden. En annen merkelig ting er egenskapen spinn, der vi tenker oss at elektronet spinner rundt sin egen akse. Elektronets spinn kan ha to tilstander, spinn mot høyre og spinn mot venstre. Spinnhastigheten er alltid den samme. Et elektron spinner til evig tid.

Elektronet er elektrisk ladet. Når en elektrisk ladning spinner om sin egen akse, er den en liten strømkrets for seg selv. Og en slik strømkrets er en magnet, en elektromagnet. Så elektronet er en liten magnet. Et høyrespinnende og et venstrespinnende elektron er to magneter der polene har motsatt retning.

Spinnet ble oppdaget av Wolfgang Pauli i 1924, selv om det var en lang prosess å gå fra Paulis abstrakte matematiske beskrivelse til en bedre fysisk forståelse av hva spinnet var. Jeg sier bedre, for spinnet er en kvantemekanisk egenskap som ikke svarer til en enkel mekanisk forestilling om en spinnende kule. Men spinnet var helt nødvendig for å forstå atomets oppbygning og også for å forklare slike fenomener som vanlig magnetisme. I moderne fysikk har spinnet fått en ny rolle. Ved at man i utgangspunktet har to spinntilstander, kan spinnet fungere analogt med en “bit”, altså en informasjonsenhet, i en datamaskin. Elektronet med sitt spinn er derfor en mulig byggestein i fremtidens kvantedatamaskiner som fysikerne drømmer om.

Tilbake til GMR. Når strøm går gjennom et stoff, er det elektroner som skal vandre fra atom til atom. For at et atom skal ta i mot et elektron, må det ha en ledig tilstand å plassere elektronet i. I mange stoffer er spinnene på elektronene i atomet rettet slik at de er høyre eller venstredreid på annet hvert atom. Det kommer av at det koster minst energi slik, fordi vi da har to motsatt rettede magneter. Enhver kan prøve, og kjenne at to likt rettede stavmagneter vil prøve å vri seg så de blir motsatt rettet.

Men dette betyr at de ledige tilstandene også er annenhver høyre- og venstrettet. Der hvor elektronet som finnes der fra før er høyretettet, er den ledige plassen venstrettet, osv. Det betyr at et elektron som passerer må

skifte spinn hele tiden, hver gang det hopper over til et nytt atom. Dette koster energi og viser seg som høy elektrisk motstand i materialet.

Hvis vi nå plasserer en magnet ved siden av stoffet, en som er kraftigere enn hvert enkelt elektron, vil alle elektronene stille seg likt, nemlig motsatt av den kraftigere magneten. Da får alle de ledige plassene samme spinnretning, og et elektron som passerer behøver ikke skifte spinn. Dette viser seg som lavere elektrisk motstand. Altså bedre ledningsevne.

Med andre ord: noen stoffer er slik at når man plasserer en magnet inntil, så leder stoffet strømmen bedre. Dermed kan man bruke et slikt stoff til å registrere om det er en magnet til stede, ved å måle strømstyrken når man sender strøm gjennom stoffet. På en harddisk er den enkelte informasjonsenheten slik at den enten er magnetisk eller ikke magnetisk. Dermed kan slike stoffer som vi har beskrevet brukes til å lese av en informasjonsenhet. Er denne magnetisert, leder stoffet strømmen bedre, og strømstyrken øker. Slike stoffer brukes i lesehodet på en harddisk.

Hvordan kan slike store oppdagelser bli gjort, over 60 år etter at kvantemekanikken ble funnet av fysikerne? Svaret har med teknologi å gjøre. Å produsere, utforske og bruke slike materialer som det her er tale om, krever avansert teknologi. Den teknologiske utviklingen skaper mange slags innretninger i vårt hverdagsliv, men den bidrar også til å utforske atomenes verden med en nøyaktighet som pionerene i kvantefysikken ikke kunne drømme om. Og nye oppdagelser ligger ganske sikkert foran oss.

Albert Fert og Peter Grünberg

Arild Sæther

Sveriges Riksbanks pris i økonomisk vitenskap til minne om Alfred Nobel

Etablering av minneprisen i økonomisk vitenskap

Sveriges Riksbanks pris i økonomisk vitenskap til minne om Alfred Nobel, som er prisen fulle navn, ble opprettet i 1968 i forbindelse med bankens 300 års jubileum i 1969. Nobelstiftelsen godkjente prisen og Kungliga Vetenskapsakademien påtok seg å utpeke prisvinnerne. Riksbanken lovet hvert år å bevilge samme prisbeløp som blir gitt til vinnerne av Nobel prisene. Vinnerne av prisen mottar diplommet og gullmedaljen fra den svenske kongen under den samme sermoni som de andre nobelprisene. De får også det samme pengebeløpet. I dag er dette 10 millioner svenske kroner. I daglig tale blir også denne prisen ofte omtalt som Nobelprisen i økonomi eller Økonomiprisen.

Det må imidlertid understrekes at prisen ikke er en egentlig Nobelpris siden den ikke har noen tilknytting til Alfred Nobels testament. I sitt testament opprettet Nobel fem priser i henholdsvis fysikk, kjemi, medisin, litteratur og en til den som “har virket mest eller best til brorskap mellom folkene og avskaffelse av eller forminskelse av stående hærer og istandbringelse og utbredelse av fredskongresser”. Sistnevnte bedre kjent som fredsprisen.

Økonomiprisen blir imidlertid utdelt under Nobel-paraplyen. Det er Kungliga Vetenskapsakademien i Stockholm som velger ut vinneren. Nobelrådet har utpekt en økonomikomite med fem til åtte medlemmer som mottar 2-300 nominasjoner fra omtrent hundre framtreddende økonomer. Fra disse nominasjonene velger den deretter ut opptil tre nålevende kandidater som blir gjenstand for en grundig gjennomgang. Komiteen kommer deretter fram til et forslag, som kan ha et flertall og et mindretall. Dette forslaget blir så sendt til Vitenskapsakademiets avdeling for samfunnsvitenskapene, kalt den niende klasse, til drøfting og avstemning før det blir sendt til hele Vitenskapsakademiet for endelig avgjørelse. Alle drøftingene og avstemningene fram til den

endelige avgjørelse er hemmelige, og skal holdes hemmelige i 50 år. Med unntak av tildelingen i 1994 har lite kommet ut om overveielsene fram til publiseringen av vinneren eller vinnerne. Dette kommer jeg tilbake til.

Prisen kan gis til en eller flere personer, men ikke til flere enn tre. Gis den til flere enn en, deler disse prisbeløpet. Den eller de som mottar prisen skal ha ytt framtrede bidrag til økonomisk teori. Hva som er et framtrede bidrag vil det selvsagt være ulike oppfatninger av, og dette kan det derfor være uenighet om ikke bare i komitéen, og i de organene som tar beslutningen, men også blant økonomer generelt.

Hvilke kriterier har komitéen for økonomi prisen lagt til grunn for sin utvelgelse? I følge Assar Lindbeck, som i mange år var leder for komitéen, har tildelingen vært basert på tre kriterier:

1) De første prisene ble gitt til særdeles viktige bidragsytere innen økonomisk teori. 2) En har ønsket å ha et pluralistisk syn på økonomisk forskning ved over år å skifte mellom kandidater i ulike fagområder, som bruker ulike metoder i deres analyser og som reflekterer ulike syn på verden. 3) Det har vært en tendens til å gi prisene til bidragsyterne i kronologisk ordning av deres teoretiske bidrag.

Strid om økonomiprisen

Det har vært strid både om etableringen av prisen og om enkelte som har fått prisen, og i tillegg har det vært og er diskusjon om hvem som burde fått prisen.

Arvingene etter Alfred Nobel har konsekvent avvist all bruk av benevnelsen Nobelpreis i samband med denne prisen. Allerede da prisen ble innstiftet i 1968 var Alfred Nobes eneste gjenlevende niese, dr. Marta Nobel-Oleinikoff, imot prisen og skrev til Nobelstiftelsen at den “under inga omständigheter fick benämnas ett Nobelpreis”. I 1993 tok flere medlemmer av Nobelfamilien kontakt med Nobelstiftelsen og forlangte at prisen ikke skulle deles ut samtidig med Nobelprisene. Dette gjentok seg i 2001 hvor de krevde at prisen ikke skulle deles ut på Nobeldagen og at den ikke skulle omtales som en “Nobelpreis”. Peter Nobel mente for eksempel at “Alfred Nobel ville aldrig ha något Nobelpreis i ekonomi”.

Årets pris er den 38. pris som blir delt ut. I alt 61 personer har fått prisen. Ingen kvinner har så langt fått denne prisen og dette har det vært en del kritikk av. Mange økonomer er av den oppfatning at den britiske økonomen Joan Robinson, som døde i 1983, ble klart forbigått. Hun burde fått prisen for sine bidrag til analyse av bedrifter i ufullkomne markeder. Av andre navn som har vært nevnt har kanskje den amerikanske professoren Edith Penrose,

som døde i 1996, vært den mest framtreddende. Mange mener at hun burde fått prisen for sitt bidrag til forklaring av bedrifters vekst og strategisk lederskap i bedriftene.

Allerede da nordmannen Ragnar Frisch og nederlenderen Jan Tinbergen fikk den første prisen i 1969 ble det fra enkelte utenlandske aviser hevdet at Svenska Akademien favoriserte tilhengere av en sentralstyrt planøkonomi hvor den økonomiske frihet hadde trange kår.

I 1974 fikk Gunnar Myrdal og østerrikeren Friedrich Hayek prisen for deres bidrag til å gi faget større bredde. Tildelingen vakte en viss oppsikt og diskusjon blant økonomene, siden de to prisvinnerne ble vurdert til å stå steilt mot hverandre i synet på økonomisk planlegging og politisk styring av økonomien.

Milton Friedman fikk prisen i 1976. Dette skapte stort oppstyr. Friedman var kontroversiell i politiske miljøer, ikke bare fordi han var tilhenger av en radikal liberalistisk politikk, men først og fremst fordi han ble beskyldt for å støtte den chilenske diktatoren Augusto Pinochets regime på 1970 tallet. Det var tidligere studenter av Friedman som utformet Pinochets liberale økonomiske politikk. Friedman mente at frie markeder skapte de beste forutsetninger for demokrati. Dette ville, hevdet han, også skje i Chile og mange mente og mener at han fikk rett.

I 1994 ble som nevnt prisen gitt til de tre økonomene Reinhard Selten, John Nash Jr og John Harsanyi for deres bidrag til utviklingen av spillteori. Denne utnevnelsen skapte stor strid både i økonomikomiteén og i Vetenskapsakademien. Årsaken var ikke fagområdet eller prisvinnernes bidrag på dette området, men, ifølge Nasar (1998), det faktum at John Nash led av schizofreni. Denne striden holdt på å ende med en skandale, men heldigvis gikk det godt. Siden denne tildelingen har det vært ro rundt tildelingen av økonomiprisen.

Tre nordmenn har fått prisen

Tre nordmenn har fått prisen. Den første prisen i 1969 ble, som nevnt, delt mellom Ragnar Frisch, professor ved Universitet i Oslo, og Jan Tinbergen, professor ved Universitetet i Amsterdam. De fikk prisen for å ha utviklet og brukt dynamiske modeller i analyse av økonomiske prosesser. I 1989 fikk Trygve Haavelmo, professor ved Universitetet i Oslo, prisen for hans klargjøring av sannsynlighetsteoriens grunnlag for økonometri og hans studier av simultane økonomiske strukturer. I 2004 var det Finn E. Kydland, professor ved Norges Handelshøyskole, Carnegie Mellon University og University of California, Santa Barbara som ble tildelt prisen sammen med Edward Prescott, professor ved Arizona State University. De fikk prisen for “deres bidrag til dynamisk

makroøkonomisk teori: den økonomiske politikkens tidskonsistens og konjunkturens årsaker”.

Minneprisen i økonomi for 2007

“Teorien om en intelligent styrt usynlig hand, vinner Nobelprisen”, skrev det engelske tidsskriftet *The Economist*, da prisen ble offentliggjort. Og fortsatte: “Hva i all verden er ’mechanism design’?”

Dette års pris går til tre professorer fra USA. Leonid Hurwicz er 90 år gammel og Professor Emeritus of Economics ved University of Minnesota. Eric Maskin, er 56 år gammel og Professor of Social Science ved Institute for Advanced Study, Princeton University, New Jersey. Roger Myerson, er 56 år og Professor ved University of Chicago.

De tre fikk prisen for å ha utviklet en teori eller kanskje et helt fagområde som på engelsk blir kalt ’mechanism design’. Ved hjelp av sin ’mechanism design’ viste de, at reglene for økonomiske interaksjoner (dvs ’mechanisms’) burde lages slik (“designed”) at de nyttiggjorde seg menneskenes naturlige atferd på en slik måte at det ønskede resultat ble oppnådd. Denne teorien hjelper til å forklare situasjoner hvor markeder fungerer og hvor de ikke fungerer. I følge Kungliga Vetenskapsakademien tildeles de prisen “för att de har lagt grunden till teorin för allokeringsmekanismer. Den har bl.a. hjälpt ekonomer att identifiera effektiva marknadsformer, reguleringar och röstningsprocedurer.”

I Akademiens begrunnelsen heter det videre: Adam Smith’s metafor “den usynlige handen” viser hvordan markedet under ideelle forhold leder til en effektiv anvendelse og fordeling av knappe ressurser. I praksis er imidlertid forholdene vanligvis ikke ideelle. For eksempel så er ikke konkurransen helt fri, konsumentene er ikke fullt ut informert og produksjon og forbruk kan ha positive og negative virkninger for andre mennesker eller for miljøet. Dessuten så skjer mange transaksjoner ikke på åpne markeder men mellom bedriftene selv, i forhandlinger mellom individer og interesseorganisasjoner og under svært mange andre institusjonelle forhold. Hvor godt fungerer slike institusjoner eller allokeringsmekanismer? Hvilken mekanisme er den optimale for å oppnå et bestemt mål, slik som størst samfunnsøkonomisk velferd eller privatøkonomisk gevinst. Er statlige reguleringer berettiget, og dersom det er tilfelle hvordan kan de best utformes?

Disse spørsmålene er vanskelige, blant annet fordi informasjonen om menneskenes preferanser og tilgjengelig produksjonsteknologi vanligvis er spredd blant mange aktører, som kan anvende sin private informasjon for å fremme sine egne interesser. Teorien for allokeringsmekanismer, initiert av Hurwicz

og senere utviklet av Maskin og Myerson, har utdypet vår forståelse av hvordan optimale mekanismer bør utformes, under behørig hensyn til individenes atferd og deres private informasjon. Teorien gjør det mulig for oss å skjelne mellom situasjoner hvor markedene fungerer godt og situasjoner hvor de ikke gjør det. Dette har for eksempel hjulpet økonomene til å identifisere effektive markedsformer, reguleringer og prosedyrer for avstemming. Teorien for allokeringssystemer spiller i dag en sentral rolle på mange samfunnsøkonomiske områder og i deler av statsvitenskapen. Så langt Vetenskapsakademien.

Norske reaksjoner på prisen

Ifølge Aftenposten (16.10.07) mener professor Tore Nilssen ved Universitetet i Oslo at dagens pris er en oppfølging av prisen fra 2001 da Georg Akerlof, Michael Spence og Joseph Stiglitz fikk den for å peke på problemene som oppstår når det er asymmetrisk informasjon, dvs. når kjøperne og selgerne i et marked har ulik informasjon om forholdene i markedet. Dagens vinnere har gitt oss et analytisk verktøy for å undersøke problemene og situasjonene som kan oppstå i slike markeder bedre. Han fortsetter med å peke på at mange transaksjoner foregår ikke i et normalt marked. Selger kan ha informasjonsovervekt, og kan dra nytte av det. Kjøper og selger må lage en kontrakt.

Økonomifaget trengte et verktøy for å analysere slike transaksjoner. De tre nobelprisvinnerne har laget et verktøy som kan brukes til å analysere hvordan kontrakter kan utformes, og hvordan de blir utformet. Nilssen utdyper dette ved å understreke at kontrakter benyttes særlig der det som selges ikke er hyllevare, og der prisen ikke er fastsatt på forhånd. Da vil det ofte være interessant for kjøper å vite hva som påvirker kostnadene. Dette kan for eksempel dreie seg om konsulentoppdrag eller tunnelbygging, transaksjoner internt i bedrifter eller mellom offentlige institusjoner.

Professor Vidar Christiansen, også ved Universitetet i Oslo, understreker at informasjonsulikhet eller asymmetrisk informasjon er en sentral problemstilling hos vinnerne. Ofte har agenten, den som gjør jobben, bedre informasjon enn oppdragsgiveren, eller prinsipalen. Det vil ofte være kostbart og noen ganger umulig, for oppdragsgiver å skaffe seg like mye informasjon som agenten.

2007 økonomi prisen – En stille revolusjon

Vinnerne av økonomiprisen kan ikke vise til en enkelt oppdagelse, det har vært en stille revolusjon innen faget.

En kollega ved Universitetet i Minnesota beskrev Hurwicz som en person som revolusjonerte måten folk tenkte om hvordan en skulle få til ønskede økonomiske endringer. Hurwicz feiet tilside gamle tenkemåter som baserte seg på sentral økonomisk planlegging uten å lage insentiver som fikk menneskene til å handle riktig for både seg selv og samfunnet.

Før Hurwicz, så sa mange økonomer at la oss bare gi bedriftene beskjed om å oppnå bestemte resultater, som for eksempel hvor mye stål som skulle produseres eller hvor mange par sko de skulle lage. De ville da i følge teoretikerne utføre disse handlingene. I praksis så skjedde ikke dette. Hurwicz sa på et tidlig tidspunkt at det kun var mulig å oppnå de ønskede resultater dersom vi gav folk de riktige insentivene. Dette var et grunnleggende gjennombrudd i hvordan en tenkte om økonomisk politikk og økonomiske reformer.

I praksis gav Hurwicz arbeider oss en mye bedre forståelse av hvordan sentraløkonomiske planleggingssystemer, slik som det Sovjet kommunistiske, eller slik som det norske fra 1945-70, brøt sammen eller gav et dårlig resultat. Hovedgrunnene var at de ikke utnyttet menneskenes preferanser og de menneskelige drivkrefter. Derved brydde de seg heller ikke om å utforme insentiver som menneskene kunne forholde seg til. De gav for eksempel bedriftslederne og arbeidsstokken for lite insentiver til å arbeide hardt for sin egen interesse, som da også ville være i samfunnets interesse. Men en fri markedsøkonomi kan også bryte sammen på grunn av dårlige insentivregler. For eksempel så kan et forsikringsselskap gå konkurs dersom det kun er folk som forventer å komme opp i vanskeligheter som kjøper forsikring. Han forklarte matematisk, men med en terminologi basert på sunn folkevett, når vi kunne forvente at markeder ville fungere på en god måte og når vi kunne forvente at de ville fungere dårlig.

For eksempel, dersom jeg ønsker å selge deg en bil så kan vi komme til å diskutere fram og tilbake hele dagen. Eller vi kunne bestemme/lage regler for hvordan vi skulle komme til en avgjørelse. Vi blir enig om at vi på samme tid annonserer hvor mye vi tror at bilen er verd og at vi setter prisen lik gjennomsnittet. Så lenge som du verdsetter bilen mer enn jeg gjør – noe en kjøper bør gjøre – så tjener vi begge på dette.

Hurwicz innførte to ord som på mange måter revolusjonerte økonomisk tenkning da han insisterte på at enhver økonomisk mekanisme skulle være “insentiv konkurranseutsatt”. Dette innebærer at den skulle gi folk de riktige insentiver til å bruke den informasjon de hadde på den best mulige måten. Et markedssystem med fri konkurranse vil for eksempel, i svært mange tilfeller, fungere på en tilfredsstillende måte, men når det gjelder å løse forurensningsproblemene, eller hvordan vi skal tilveiebringe et offentlig gode, så virker

ikke markedet. I slike situasjoner så utmerker prisvinnernes teori seg ved å gi oss gode alternativer.

Hurwicz og de andre prisvinnernes arbeider har indirekte påvirket et stort omfang av økonomisk-politiske tiltak. For eksempel så har de påvirket hvordan enkelte regjeringer auksjonerer bort bånd til mobilselskaper. Teorien sier at den som byr høyest og har investert mye, vil ha et insentiv til å tilveiebringe de beste tjenestene.

Deres arbeider har også hatt en stor innflytelse på hvordan både økonomer og politikere i dag tenker om utviklingsproblemene i de fattigste av utviklingslandene. I dag har fokus flyttet seg vekk fra å regne med at regjeringene skal løse problemene til et fokus på støtte til å etablere rettsstatsprinsipper, stabile eiendomsrettigheter, og tilveiebringelse av insentiver for gårdbrukere, forretningsfolk og andre, slik at de handler på en måte som sikrer at de ikke bare selv får en gevinst, men at de også fremmer samfunnets interesser. Måten prisvinnerne har fått oss til å tenke på har endret verden.

I anvendelse av “mechanism design” teori på problemer i virkelighetens verden fant også økonomene ut at et fritt marked ikke ville gi oss et resultat som førte til at luftforurensningene ble tilstrekkelig redusert. Dette skyldes at enkelte land eller bedriftene hver for seg, ikke hadde noen mulighet til å bestemme hva deres andel av kostnadene skulle bli. Men da en utenforstående – staten, som bant seg ved internasjonale avtaler – gikk inn og bestemte en standard for en prosentvis reduksjon, da vil bedriftene være i stand til å redusere utslippene slik som krevd eller betale andre bedrifter til å også å ta over deres andel.

Kilder

- Cantillon, E. & Legros (2007): The Nobel Prize: What is mechanism design and why does it matter for policy-making? <http://www.voxeu.org/>
- Cowen, Tyler (2007): Leonid Hurwicz, Nobel Laureate. <http://www.marginallerevolution.com/>
- Englund, Peter [Red.] (2007): Ekonomipriset 2007. <http://www.kva.se/KVA>
- Nasar, Sylvia (1998): A Beautiful Mind. Touchstone, New York.
- Morrison, Deane (2007): University professor wins Nobel Prize – Leonid Hurwicz’s work puts the human factor into economic theory. <http://www1.umn.edu/umnnews/>
- Sjølie, Øystein (2007): Teorier om kontrakter ga Nobelpris. Aftenposten 16.10.2007.
- Stabel, Eva (2007): Økonomipris til markedsforskere. NRK Nyheter, Utenriks. 19.10.2007.

Scrivasa S.R. Varadhan – Abelprisvinnar i 2007

Opphavleg vart det oppretta fem nobelprisar; i tillegg til fredspris og litteraturpris, vart det prisar i tre vitskapar, nemleg fysikk, kjemi og medisin/fysiologi. Først i 1969 vart den første økonomiprisen utdelt, kalla Nobels Minnepris i økonomi. Men det vart aldri skipa ein eigen nobelpris i matematikk. Det kan ha ulike årsaker. Det er vel kjent at Alfred Nobel og Gösta Mittag-Leffler, den tids mest kjende matematikar i Sverige, var uvenner. Om dette har det vore mange speulasjonar. Men hovudgrunnen var nok at Alfred Nobel var praktisk orientert og hadde mest sans for den anvendte forskinga, og støtta derfor fysikk, kjemi og medisin. Ein nobelpris i matematikk var aldri på tale.

Den internasjonale matematikkprisen med størst prestisje har hittil vore den såkalla Fieldsmedaljen, utdelt første gong i 1936. Fieldsmedaljen vart oppretta av IMU (International Mathematical Union), og blir berre delt ut fjerdekvart år. Dei som får prisen, må ikkje vera over 40 år, eit krav som skil denne prestisjetunge medaljen klart frå nobelprisen. Vidare er pengesummen som fylgjer med medaljen relativt liten samanlikna med nobelprisen. Ein nordmann har hittil fått Fieldsmedaljen, det er Atle Selberg som fekk prisen i 1950.

Den første som ivra for å oppretta ein matematikkpris i Abels namn var den verdskjende norske matematikaren Sophus Lie (1842–1899). Forslaget fekk stor støtte ute i Europa. Bakgrunnen var at dei nyoppretta nobelprisane ikkje omfatta matematikkfaget. Inspirert av dette ville Kong Oscar II i 1902, 100 år etter Abels fødsel, oppretta ein internasjonal Abel-medalje for framifrå forskarar i matematikk. Professorane Waldemar Brøgger og Ludvig Sylow ved Universitetet i Christiania utarbeidde statuttar og reglement. Men unionsoppløysinga i 1905 sette ein førebels stoppar for dette prosjektet.

Men tanken om ein *Abelpris* vart teken oppatt før 200 års jubileet for Abels fødsel. I 2002 oppretta Stortinget, etter brei politisk semje, eit Niels Henrik Abels Minnefond på 200 mill. norske kroner. Som ein forstår, er prisen oppkalla etter den store norske matematikaren *Niels Henrik Abel (1802–1829)*,

oppvaksen i Gjerstad i Aust-Agder. Sjølv etter 200 år er Abel avgjort den mest vidgjetne norske vitskapsmannen gjennom tidene, trass i at han døydd 26 ½ år gammal. Hans bidrag til matematikken var fundamentale og imponerende, og namnet hans vil for alltid lysa i matematikkens historie.

Abelprisen blir utdelt årleg til internasjonale forskarar som har gjeve framifrå bidrag i matematikkfaget. Prisen blir utdelt av Det Norske Videnskaps-Akademi og sjølve overrekkinga skjer i Universitetets Aula i Oslo, ved ein representant frå kongehuset. Prisvinnarane blir kåra av Abelkomitéen, som er samansett av internasjonalt kjende matematikarar. I statuttane til Abelprisen står det at prisen “skal bidra til å heve matematikk-fagets status i samfunnet og stimulere barn og unge til å bli interesserte i matematikk”. Prisen er på 6 mill. norske kroner og vart første gong delt ut i 2003. Prisvinnaren var franskmannen Jean-Pierre Serre, ein av vår tids største matematikarar. Så langt har prisen blitt utdelt fem gonger. Vi kan med glede konstatere at prisen i løpet av desse fem åra har oppnådd status som den mest prestisjetunge faglege utmerking på sitt område. Vi høyrer prisen stadig oftare bli omtalt som “The Nobel prize of Mathematics”. Dette skuldast ikkje minst at dei seks vinnarane som hittil har fått prisen, har vore blant verdas aller fremste matematikarar.

Abelprisvinnaren for 2007 er den indiskfødde matematikaren *Srinivasa S.R. Varadhan*, professor ved det vidgjetne Courant Institute of Mathematical Sciences, New York. Varadhan vart fødd i Madras i India i 1940. Han tok bachelorgraden i 1959 og mastergraden året etter, begge ved Universitetet i Madras. I 1963 tok han doktorgraden ved Indian Statistical Institute i Calcutta. Sin akademiske karriere byrja Varadhan som postdoktor/stipendiat ved Courant-instituttet i 1963. Han har vorte verande ved denne institusjonen og vart full professor allereie i 1972, berre 32 år gammal. I tidsromet 1980-1984 og 1992-1994 var han også direktør for Courant-instituttet.

Srinivasa Varadhan fekk prisen i første rekkje for “*sine grunnleggende bidrag til sannsynlighetsteori og særleg for å ha skapt en enhetlig teori for store avvik*”. La oss omtala nærmare det aller viktigaste bidraget som Varadhan har gjeve innan sannsynsrekning, nemleg ein omfattande og fullstendig teori for store avvik.

Sannsynsteori er det matematiske verktøyet som vert nytta for å analysere situasjonar der tilfeldige hendingar opptre. La oss ta eit enkelt eksempel: Kastar vi eit kronestykke mange gonger, forventar vi å få mynt omtrent like ofte som kron. Denne lovsamanhengen kallast “*Dei store tals lov*”, og vart formulert av Jakob Bernoulli allereie på 1700-talet. Vi seier at den forventa verdien for mynt (eller kron) er ½. Likevel kan det uventa skje, at vi får store avvik frå den forventa verdien. Spørsmålet er då om det finst ein teori også for

slike sjeldne tilfelle. Dette er eit påtrengjande spørsmål sidan store avvik frå forventa verdi er ei aktuell problemstilling innan mange ulike felt i det praktiske liv. Teorien for slike store avvik omhandlar altså dei tilfella der det oppstår sjeldne hendingar. Dette emnet kan brukast innan så vidt forskjellige felt som fysikk, biologi, økonomi, statistikk, informatikk og ingeniør-vitskap.

Dei store tals lov seier at sannsynet for at eit avvik skal overskrida eit gjeve nivå, går mot null i det lange løp, til dømes ved tilstrekkeleg mange myntkast. I praktisk bruk er det faktisk heilt avgjerande å vita kor raskt sannsynet går mot null. Kor store kapitalreservar treng til dømes eit forsikringsselskap for å halda sannsynet for konkurs under et eit akseptabelt nivå ? Då den svenske matematikaren Harald Cramér analyserte slike forsikringsmatematiske “konkursproblem” i 1937, oppdaga han at standard tilnærmingar basert på sentralgrense-teoremet faktisk er villeiande. Cramér fann så dei første nøyaktige estimata for store avvik. Det gjekk deretter 30 år før Varadhan oppdaga dei generelle prinsippa som danner grunnlag for teorien. Han viste den enorme rekkevidda dei hadde, som gjekk langt utover den klassiske ramma for uavhengige forsøk. Han var då ein ung forskar midt i 20-åra.

Varadhans teori for store avvik, delvis utarbeidd i samarbeid med Monroe Donsker, har gjeve ein generell og effektiv metode for å forstå ei mengd ulike fenomen som kan oppstå i komplekse system styrt av tilfeldige hendingar. Det gjeld så vesensforskjellige felt som kvantefeltteori, statistisk fysikk, populasjonsdynamikk, økonometri, finans og nettverks- trafikk. Teorien har også i høg grad utvida vår evne til å nytta datamaskiner til å simulera og studera sjeldne hendingar. I løpet av dei siste 40 åra har teorien for store avvik blitt ein av hjørnesteinane i moderne sannsynsteori.

Varadhan har gitt fundamentale og viktige bidrag på fleire område innan sannsynsteori. Arbeida hans er knytt til innsikt og forståing av så ulike felt som diffusjonsprosessar, hydrodynamikk og mangepartikkel-system, i tillegg til teorien for store avvik.

Det er sagt om Varadans arbeid at dei er “*som ein fugle av Bach, presise og vakre*”. Srinivasa Varadhan er utan tvil ein av vår tids store matematikarar, med ei rekkje bane-brytande arbeid. Han har markert seg som ein genial anvendt matematikar og teoribyggjar.

Av prisar og ærefulle utmerkingar som Varadhan har fått, kan nemnast: Birkhoff-prisen (1994), Margaret og Herman Sokol-prisen (1995) og Leroy Steele-prisen (1996). Han har også fått æresgrader ved Curie-universitetet i Paris (2003) og ved Indian Statistical Institute i Calcutta (2004).

Abelkomitéens innstilling konkluderer slik:

“Varadhans arbeid har stor begrepsmessig kraft og preges av tidløs skjønnhet. Hans ideer har hatt stor innflytelse på moderne sannsynlighetsregning og vil fortsette å stimulere videre forskning i lang tid fremover”.

Ulf Arvid Zachariasson

Ronald Dworkin – Holbergprisvinner i 2007

Årets Holbergprisvinner, den amerikanske rettsfilosofen Ronald Dworkin, har kanskje mer enn noen annen bidratt til å fordype vårt syn på rettssystemet og dets forhold til samfunnet for øvrig. Selv om Dworkin, født i 1931 og virksom ved flere verdensledende universiteter i England og USA, ikke har vunnet så mange disipler, har han hatt stor betydning for den filosofiske refleksjonen omkring rettssystemet og vår forståelse av begrepet gjeldende rett.

Umiddelbart vil man vel spørre om det fins noe problem her. Vet vi ikke alle utmerket godt hva rettssystemet består i? Består det ikke i en samling lover, og et rettsapparat som statsmaktene har satt til å opprettholde lovene og dømme forbrytere? Dette er nok det gjengse synet, men ganske snart kommer et slikt syn opp i problemer, hvis man ser på det som i juridiske sammenheng kalles for “vanskelige tilfeller” (på engelsk “hard cases”), altså rettstilfeller hvor dommere er tvunget til å skape prejudikater eller forholde seg til problematiske elementer i lovverket.

Vi kan ta et av Dworkins egne yndlingseksempler. I et kjent amerikansk rettstilfelle var en mann blitt myrdet av sin egen arving. I den amerikanske lovgivning fantes det på denne tiden ingen lov som forbød at en morder kan arve sitt offer, men like fullt erklærte retten testamentet ugyldig. Intuitivt ville vi nok si at dette var det riktige å gjøre, men var det virkelig juridisk riktig? Ikke hvis man ser rettssystemet som et sett med lover som et rettsapparat skal påse følges. Da blir denne domslutningen ubegripelig, for rettsapparatet setter seg her tilsynelatende over de lovene som det er satt til å opprettholde.

Man kan forklare dette rettstilfelle ved å si at dommerne her fulgte sine egne moralske intuisjoner og helt enkelt satte loven til side. Men det svaret signaliserer at beslutningen var høyst tvilsom, for i et demokratisk samfunn er det parlamentet, ikke enkeltdommere, som vedtar lover.

Man kan derimot trekke inn andre faktorer som viktige i slike vanskelige tilfeller. To forhold rettsfilosofer gjerne henviser til i slike sammenhenger er først *den alminnelige rettsfølelse*, altså hva man tenker seg folk flest mener er rimelig. Den andre faktoren er *lovgivers intensjon*: det vil si, at man kan iblant ut fra forarbeider til lover, eller av andre dokumenter, resonnerer seg frem til hva intensjonen er med en bestemt lov.

Dworkin mener at mistaket man gjør hvis man trekker inn disse faktorene, er at man ser på rettssystemet kun som den politiske maktens forlengede arm. Egentlig tjener rettssystemet primært verken politikernes eller tilfeldige samfunnsmajoriteters kortsiktige interesser. Rettssystemets oppgave er å forsvare de rettigheter som demokratiske samfunn selv forutsetter og er avhengige av for å fungere. La oss se nærmere på hva dette betyr for hvordan vi forstår rettssystemet og dets måte å fungere på.

Dworkin mener at rettstilfellet som er gjengitt ovenfor, illustrerer uholdbarheten ved vår enkle forståelse av rettssystemet. Hans løsning er å hevde at dommerne gjorde helt rett i dette tilfellet, men ikke fordi de brukte sine moralske intuisjoner, men fordi de tok beslutningen ut fra en *helhetstolkning* av gjeldende rett, og gjeldende rett består ikke bare av lover, som vi skal se. Dworkins vektlegging av tolkning gjenspeiles i at posisjonen han utvikler, kalles for *interpretivisme*, fra det engelske ordet for tolkning, “interpretation”.

Ifølge Dworkin skal rettssystemet altså sees som noe mer enn summen av lover. I tillegg til lover, så utskiller Dworkin også en rekke *prinsipper* som spiller en annen rolle i systemet enn lovene. Lover har en enten/eller karakter: enten er de tillempelige, og da gjelder de fullt ut, eller så er de det ikke. En lov kan ikke være halvveis gyldig, og vi kan ikke ha to lover som motsier hverandre. Derfor har man utviklet metoder for å håndtere lovkonflikter, som den at en senere lov opphever en tidligere som den er i konflikt med. Men prinsipper kan meget godt konkurrere med hverandre, og vi kan fravike et prinsipp uten at vi for den saks skyld oppgir det. Når dommere står overfor vanskelige rettstilfeller som det tidligere nevnte, så blir deres oppgave å avgjøre hvilke prinsipper som i det bestemte tilfellet skal ha forrang, og da ut fra en helhetstolkning av rettssystemet.

La oss se på hvordan Dworkins resonnement kan tillempes på tilfellet med morderen som var arving til sitt eget offer. Her står, ifølge Dworkin, to viktige rettsprinsipper mot hverandre. Det første prinsippet er at lovens bokstav skal følges så langt som mulig. Dette prinsippet sikrer forutsigbarhet i rettsutøvelsen og taler for at morderen bør få sin arv. Men mot dette taler et annet viktig prinsipp, nemlig det at en forbryter ikke skal ha gagn av sin forbrytelse. I dette tilfellet er det fullt rimelig, mener Dworkin, at prinsippet om at en forbryter

ikke skal trekke fordel av sin forbrytelse, gis forrang. Det betyr ikke at man en gang for alle fraviker prinsippet om at lovene skal følges i sin skrevne form; det betyr bare at man gjør det i dette bestemte tilfellet, og dermed skaper et nytt prejudikat.

Den store fortjenesten ved Dworkins introduksjon av prinsipper som et viktig element av rettssystemet, er altså at det gjør ham i stand til å forklare hvordan retten i dette tilfelle kunne ta en fornuftig beslutning *innenfor* rettssystemets egne rammer – altså uten å trekke inn den alminnelige rettsfølelse eller lovgivers intensjon. Dermed har han også demonstrert betydningen av at vi utvikler et mer nyansert syn på rettssystemet. Dette har hatt stor betydning for hvordan man i jus og rettsfilosofi beskriver og forstår gjeldende rett.

Men nå kan man stille følgende kritiske spørsmål til Dworkin: hvordan *vet* dommerne hvorfor de skal fravike et prinsipp og følge et annet i en konkret “hard case”? Om vi ikke har noen anelse om hvilke formål disse prinsippene er satt å tjene, hvordan kan vi da avgjøre hvilke prinsipper som skal ha forrang i et bestemt rettstilfelle?

Her gir Dworkin et originalt svar: rettssystemet som helhet *har* et bestemt formål, og prinsippene deler dette formålet, som er å slå vakt om grunnleggende menneskerettigheter som ligger nedfelt i rettssamfunnet selv. Dette er i strid med de vanligste filosofiske oppfatningene om rettigheter. Tradisjonelt – i blant annet stoisk filosofi og kristen tenkning – har man betraktet rettigheter som noe som tilkommer mennesket i kraft av at det er skapt i Guds bilde. Det betyr at mennesket har menneskerettigheter fra tidens begynnelse i kraft av sitt guddommelige opphav. Menneskerettigheter er altså noe vi har uavhengig av tid og samfunn, og noe vi *oppdager* heller enn *oppfinner*.

Problemene med en slik tilnærming er mange, men ikke minst blir det vanskelig å hevde at menneskerettigheter avhenger av guddommelig vilje i et samfunn hvor mange mennesker tviler på Guds eksistens, og det finnes forskjellige oppfatninger om hvilke rettigheter Gud i så fall har gitt mennesket. Den engelske filosofen Jeremy Bentham kalte alt for nesten 200 år siden dette for ikke bare nonsens, men “nonsens på stylter”.

Den andre tilnærmingen måten er å se rettigheter som noe som tildeles av bestemte institusjoner. Med dette synet *får* borgere i et bestemt land menneskerettigheter ved at landets parlament vedtar å følge FNs menneskerettserklæring. Menneskerettigheter er her en konstruksjon som oppstår gjennom vedtak.

Dworkins løsning er mer subtil enn noen av disse alternativene. Han mener at menneskerettigheter *oppstår* i kraft av samfunnsinstitusjoner, men også at de er der uten noe vedtak, og at rettssystemets prinsipper strengt tatt er de

prinsipper som kreves for å holde rettssystemet selv ved like. Litt forenklet kan man altså si at formålet med rettssystemet er å beskytte de friheter og rettigheter som er grunnleggende for det demokratiske samfunnet selv.

Rettigheter er ifølge Dworkin å forstå som en slags trumf, som gir enkelt-individet en relativt stabil beskyttelse mot kortsiktige samfunnsinteresser og andre borgeres antipatier – eller sympatier, for den del. Borgeres grunnleggende rettigheter, som retten til ytringsfrihet, får ikke krenkes av hensyn til et større samfunnsgode, annet enn i ekstreme tilfeller. Ikke heller kan en minoritets rettigheter legitimt krenkes, selv om en majoritet mener at det er i samfunnets interesse. Rettssystemet står her som en beskytter av grunnleggende friheter og rettigheter som er fundamentale for demokratiets fremtid.¹ Dworkin har med utgangspunkt i dette resonnementet blant annet kritisert de innskrenkninger av friheten som har skjedd i USA og andre land som et ledd i den såkalte krigen mot terror.

Dworkin hevder at når vi innser det grunnleggende formål som rettssystemet tjener, å opprettholde essensielle friheter og rettigheter, så vil dommere og andre også være i stand til å ta kloke beslutninger også i vanskelige rettsstilfeller. Dworkin går så langt som til å si at i vanskelige tilfeller – som det med mannen som ble drept av sin arving – finnes det kun én riktig løsning. Men det vil kanskje trenges en dommer med overnaturlige evner, en “Herkulessekikkelse”, for å kunne foreta den helhetstolkning som er nødvendig for å finne det riktige svaret. Overbevisningen om at det finnes et riktig svar, er uansett viktig i dommernes virke.

Som jeg sa i begynnelsen, så er det langt fra alle rettsfilosofer som er enige i Dworkins analyse av rettssystemet og menneskerettigheter. Men filosofers storhet bør ikke måles etter popularitet, men heller etter hvorvidt de har bidratt til å utdype diskusjonen på sitt felt. Slik sett kan Dworkin sies å være en av 1900-tallets virkelig store rettsfilosofer.

1 Her er det viktig å klargjøre at Dworkin ikke er så naiv at han mener at rettssystemet ble *skapt* for å tjene dette formålet. Han mener isteden at det gjennom en lang historisk prosess har kommet til å få denne funksjonen i vestlige demokratiske samfunn, og at det han sier om rettssystemets funksjon ikke gjelder i ikke-demokratiske samfunn.

Ernst Håkon Jahr

Hilsen fra Agder Vitenskapsakademi til Det Norske Videnskaps-Akademi ved 150-årsjubileet 3. mai 2007

Deres majesteter, statsråd, preses, akademimedlemmer, ærede gjester!

Jeg hilser fra Agder Vitenskapsakademi og ønsker hjertelig til lykke med 150-årsjubileet til Det Norske Videnskaps-Akademi. Fra en sped start i 1857 med 42 konstituerende medlemmer er det nå det største av våre to nasjonale allmenne vitenskapsakademier. I tillegg til regionale akademier, som Agder Vitenskapsakademi er et eksempel på, har vi også lærde selskap knytta til mer spesifiserte områder, f.eks. Norges Tekniske Vitenskapsakademi. Dette betyr kanskje at tida nå er inne til å danne en organisasjon av akademier, og der bør i tilfellet Det Norske Videnskaps-Akademi sammen med Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab ta en lederrolle.

Det er i år 45 år siden Agder Akademi blei stifta som et allment folkeakademi. Det var i 1962. Det hadde en betydelig aktivitet med møter og prisoppgaver på 1960-tallet, og det var med og tok initiativ til den første universitetskomiteen for Sørlandet. I 2002 blei akademiet re-etablert som Agder Vitenskapsakademi, med sju framstående europeiske akademier som faddere, blant dem The British Academy, Svenska Akademien og Det Norske Videnskaps-Akademi, representert ved daværende preses, Inger Moen. Lokalavisa Fædrelandsvennen i Kristiansand protesterte heftig mot re-etableringa av Agder Akademi som vitenskapsakademi, og mente at alle vitenskapsakademier var unødvendige og burde avvikles snarest mulig. Men vi har vist at Fædrelandsvennens redaktør tok grundig feil. Fra 2002 har akademiet på Agder hatt en rask vekst i aktivitet og betydning både på Agder og nasjonalt og internasjonalt, og fra 15. mars i år har vi ansatt en daglig leder i full stilling. Til nå har

vi hatt innvalg av 20 nye medlemmer hvert år. Vi håper å nå maksimumstallet, 200 tellende medlemmer, til 50-årsjubileet i 2012.

Også Det Norske Videnskaps-Akademi har til fulle vist, ikke minst i de siste åra, at det er en særdeles livskraftig institusjon. Det er nok å nevne Abel-prisen og Kavli-prisene.

Nå ved 150-årsjubileet har akademiet fått oppdatert sin historie med et nyskrevet historieverk. Det er fint. Men jeg skulle også ønske at medlemmer fra de ulike fagfelt ville skrive fagfeltets historie innen akademiet. For meg ville det f.eks. være svært verdifullt å få en framstilling av hvordan språkvitenskapens historie i akademiet har vært. Som faghistoriker vet jeg nemlig at akademiet har vært en svært spennende arena her.

Jeg vil slutte med den gamle akademiske hilsenen fra Agder Vitenskapsakademi til Det Norske Videnskaps-Akademi:

Vivat, crescat, floreat! Ad multos annos!

Ernst Håkon Jahr

Preses, Agder Vitenskapsakademi

Yngvar Reichelt

Agder Akademis gullmedalje

Søndag 27. oktober 2002 ble Agder Akademi reetablert, som et moderne vitenskapsakademi. Markeringen skjedde i Arendal Rådhus på dagen 40 år etter at akademiet ble etablert. Agder Akademis medalje i sølv ble delt ut til alle de tilstedeværende som en velkommen overraskelse. Dette var et nypreg av den opprinnelige medaljen til akademiet, som ble delt ut første gang i 1967.

Redaktør Magnus Breilid tok allerede i 1948 et initiativ for å få opprettet et akademi i Agder. Det ble imidlertid først fortdrag i arbeidet da dr. philos Halvor Vegard Hauge tiltrådte som rektor ved Kristiansand Katedralskole sommeren 1960.

Agder Akademi ble stiftet 27. oktober 1962 med Hauge som preses. Akademiet ivret sterkt for opprettelsen av et universitet i Kristiansand, og arbeidet politisk for å fremme saken blant annet ved å ta initiativ til at den første universitetskomiteen ble dannet. Andre viktige saker for det unge akademiet var videre utbygging av Aust-Agder-museet og et bygg for Kristiansand Museum. Resultatet ble i første omgang Agder distriktshøgskole som ble startet opp i 1969 med Hauge som direktør.

Agder Akademi var et åpent akademi hvor alle over 21 år kunne melde seg inn, i motsetning til de tradisjonelle vitenskapsakademiene som hadde innvalg av medlemmer.

Idéen om å lyse ut prisoppgaver kom fra Hauge. Det nystiftede akademiet sendte i februar 1963 ut brev til 14 vitenskapsmenn og kvinner, innen 7 forskjellige fagfelt, og ba om forslag til en passende prisoppgave. De ble også forespurt om å medvirke ved bedømmelsen av innsendte oppgaver. Prisoppgavene ble diskutert på rådsmøtet som ble avholdt i Arendal 4. mai 1963, og den endelige bestemmelsen ble tatt av styret.

I alt fem prisoppgaver ble lyst ut 27. januar 1964:

1. Ei systematisk-morfologisk eller fonematisk skildring av eit målføre på Agder
2. Omlegginga i jordbruket i eit bygdelag på Agder i tida ca. 1850–1914
3. Kvakksalvere og folkemedisin på Agder
4. Sølvsmedkunsten i Setesdal før og etter handverksloven av 1839
5. En undersøkelse av årsakene til forekomst av grønt vann i Agderfjordene

Innsendte besvarelser skulle være anonyme, og konvolutten med navneseddelen skulle bare åpnes dersom avhandlingen ble funnet verdig til belønning. Belønningen var en gullmedalje samt 2.000 kroner. Fristen for innsending var satt til 15. desember 1965.

Medaljen

Styret i Agder Akademi måtte nå ta stilling til medaljen. Olav Bø, professor i folkeminnevitskap (senere omdøpt til folkloristikk og i dag er samlet i Institutt for kulturstudier og orientalske språk) ved Universitetet i Oslo, foreslo å ta utgangspunkt i portalen på Hylestad stavkirke [1]. Hylestad stavkirke ble bygget rundt år 1175 i Setesdal, Aust-Agder. Stavkirken ble revet i 1664, men portalene ble tatt vare på og befinner seg nå på Historisk museum i Oslo.

Stavkirkeportalene har motiver fra heltesagnet om Sigurd Fåvnesbane. Dette motivet kjenner vi fra blant annet 50-kroneseddelen i perioden 1985–97 (utgave VI) og dagens 1-krone mynt (revers). Ingrid Lowsow, tegner ved Institutt for folkelivsgranskning, tegnet i 1964 to utkast til medaljen med portalen som utgangspunkt. Utkastene ble lagt frem på årsmøtet i april 1964, som ga styret fullmakt til å arbeide videre med saken *på fritt grunnlag*.

Sekretær Haakon Flottorp skriver i sitt svar til Olav Bø at årsmøtet var redd for at utkastet inneholdt for mange detaljer til å kunne anvendes i lite format, og at de stilte seg tvilende til det *brukne sverd* som symbol for en organisasjon som skal fremme vitenskap, men at det andre motivet så bedre ut. Han skriver videre at de og kan tenke seg et helt nytt motiv, men at det er smått med fantasi [2].

Hauge hadde også kontaktet professor Kaare Strøm ved Universitetet i Oslo om medaljesaken. Foruten å være Norges første limnolog var han også svært oppatt av heraldikk. Etter å ha forkastet sine egne idéer om fylkesvåpen og gamle eller karakteristiske motiver, stanser han ved idéen om *store menn* [3]:

Store menn. Jeg stanser ved det, og der er vi så heldige å ha to. Først ABEL. Oppvokset fra sped barndom i Gjerstad med dype røtter der, død i Froland. Så WERGELAND. Vel var han bare sine 9 første år i Kristiansand, men for en slik gigantskikkelse regner vi med slikt, som

jo Norges mest beåndete skulptur viser, Vigelands monument i Kristiansand. Med disse to har Akademiet en representant for de eksakte vitenskaper, en for diktning, humaniora, og sosialt virke. Begge av overveldende dimensjoner, ingen andre mulige kommer nær dem.

FIGUR 1 og 2: Utkast til medalje tegnet av Ingrid Lowsow. Motiver fra nederst på den høyre portalen: Smeden Regin smir et sverd til Sigurd. Sigurd prøver sverdet, men det brekker. Regin smir et nytt sverd av delene til Gram, sverdet som var Odins gave til Sigurds far. Merk den nynorske teksten, Agder Akademi hadde en språkdebatt på samme tid. Utkastene befinner seg i arkivet til Agder Akademi.

Han skriver videre:

Hvordan medaljen bør utformes, kan være noe uvisst. Det vanligste er jo å plassere to sammen på medaljens avers. Men jeg er ikke sikker på at deres portretter kler hverandre, i alle fall må det en betydelig kunstner til for å få det til. Skulle det gå, kan reversen være et sterkt stilisert eiketre, og med AGDER AKADEMI samt åpen plass til inngraving av mottagerens navn, og året.

Han spekulerer også i hvem som kan utføre en slik medalje, og foreslår selv billedhuggerinnen Maja Refsum.

Medaljesaken ble tatt opp på styremøte 3. april 1965. Styret ønsker å gå videre med det andre utkastet til Lowsow samt forslaget til Kaare Strøm om å bruke Abel og Wergeland. Hauge mente at Strøms forslag var *noe mer dynamisk enn Hylestad-motivet*, som han fryktet kunne få et museumspreg.

Justisminister Jens Haugland kommenterte at *det kunne virke en smule pretensiøst å presentere Wergeland som sørlending, men denne innvendingen faller bort dersom en bruker kunstverk med tilknytning til landsdelen. Abel måtte kunne tas som sørlending!*

Styret overlater til Hauge, som nå har trukket seg som preses, et verv som ble overtatt av fylkesmann Henrik Svensen, å forberede saken for årsmøtet som skulle avholdes 26. april.

Kaare Strøm skriver i et 10. april 1965 at han har vært på myntkabinettet og sett på flere hundre medaljer[4]:

Ingen med to portretter på samme side er vellykket! Min konklusjon er at medaljen bør ha portrett av Wergeland på den ene siden, Abel på den annen, og at disse portretter bør gjøres etter Vigelands skisser (en tredje stormann fra Agder). Slikt kan medaljør H. Rui utføre.

Hauge ringer så til Rui, som 24. april sender noen skisser samt 3 medaljer, to fra serien til Videnskabselskabet i Trondheim (Abel 1952 og v. Schmettow 1965) samt medaljen over Kong Olav fra 1963. Rui skriver i følgebrevet [5]:

Personlig ville jeg foretrekke en medalje uten rand (som Kongen) men det beror jo så meget på teksten. Enten bør det være lite (som Kongens monogram) eller så meget at det pent fyller sirkelen.

FIGUR 3: Minnejetong fra Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, 1952. Portrettet av Niels Henrik Abel er modellert av Tone Thiis Schjetne, medaljen er gravert og preget av H. Rui. Referanse: TZT 128.

FIGUR 4: Medalje gitt ut i anledning kong Olav Vs 60-års dag. Modellert og gravert av H. Rui. Referanse: TZT 165.

FIGUR 5 og 6: Ruis første utkast til medalje for Agder akademi. Tegnet med blyant på kalkérpapir. Riksarkivet PA-0599 Rui.

Han foreslår at de skal få Videnskabsselskabet tillatelse til å benytte Abel, da han fortsatt har jernmodellen og de da vil spare en del penger.

På årsmøtet 26. april ble det gjort enstemmig vedtak om å legge Ruis utkast til grunn for medaljen. Sekretæren, Else Dannevig, skulle kontakte Videnskabsselskabet for å innhente tillatelse til å bruke Abel. Akademiet returnerer også de tre medaljene til Rui og skriver [6]:

Vedlagt følger de utlånte medaljer som har vært flittig studert. Jeg håper de ikke er skadet på noen måte. Skulle det være tilfelle, ber jeg om at vi må bli gjort ansvarlig.

I styremøte 22. november 1966 tar akademiet en endelig avgjørelse angående medaljene og meddeler Rui dette per brev. De ønsker å bruke Ruis utkast og presiserer hva som skal med [7]:

Abel-siden: Hans navn, årstall for fødsel og død.

Wergeland-siden:

Øverst: Dikterens navn, årstall for fødsel og død.

Tvers over: *Agder Akademi stiftet 1962*

Nederst: Prisvinnerens navn.

Medaljen skal være uten rand, størrelse 35 mm, i gull.

Det ble videre sendt brev til direktør for Oslo kommunes kunstsamlinger Ragna Thiis Stang (tante til Tone Thiis Schjetne, som har modellert flere medaljer for Videnskabsselskabet i Trondheim, inkludert Abel fra 1952) med forespørsel om å få bruke Vigelands Wergelandsstatue som utgangspunkt for medaljen. Herfra fikk de imidlertid et negativt svar, med henvisning til overenskomsten mellom Gustav Vigeland og Kristiania kommune av februar 1921, som sier at:

Kommunen er ikke berettiget til at la plastisk kopiere Vigelands arbeider uten i konserveringsøiemed.

Da Rui ble meddelt dette, tok han direkte kontakt med Ragna Thiis Stang, og påpekte at Ivar Throndsen alt i 1911 hadde laget en 17. mai-medalje over Nordraak-statuen, at det i 1950 ble laget en 17. mai-medalje i Tønsberg over monumentet *Mor og barn*, samt at Rui selv i 1961 laget en Nansenmedalje for Vitenskapsakademiet i Oslo etter et utkast av Vigeland. Ragna Stang mente på den bakgrunn at det var skapt presedens som frigjorde medaljer med reproduksjoner av offentlige statuer.

FIGUR 7: Ivar Throndsens 17. mai-medalje fra 1911 over Bjørnson og Nordraak. Referanse: S & H 364. © Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. Foto: Mårten Teigen.

FIGUR 8: Medaljen ble opprinnelig modellert av Gustav Vigeland i 1902 på oppdrag fra W.C. Brøgger. Tenkt delt ut som Nansenfondets medalje for fremme av norsk videnskap. Bestyrelsen i Nansenfondet var imidlertid ikke fornøyd med medaljen, og den ble ikke tatt i bruk. I 1961 fikk Rui i oppdrag å lage medaljen. Han brukte Vigelands portrett, men graverte nye bokstaver og revers. Medaljen deles i dag ut som påskjønnelse til de personer som inviteres til å holde Nansen minneforelesning. Vigeland-museet katalognr. 1676, 1677 og 1678.

Alt var nå klart for at Rui kunne begynne å produsere medaljen. Jernmodellen med portrettet av Abel hadde han allerede, og det var god tid til årsmøtet, som var planlagt i slutten av april.

Prisoppgavene

Tidlig i 1966 begynte bedømmelsen av de innsendte prisoppgavene.

I klassen *folkemedisin på Agder* kom det inn tre bidrag, som ble bedømt av førstekonservator Lily Aall og førstearkivar Olav Bø. Manuskriptet merket

med motto *Livet er kort, kunsten lang, diagnosen vanskelig og erfaringen bristende* ble bedømt verdig til å motta en av de utsatte belønningene. Avhandlingen var skrevet av Alv Sverre Hvidbergskår.

I klassen for *omlegginga av jordbruket* kom det inn i alt fire bidrag, som ble bedømt av Thv. Saltrøe og Knut Mykland. Et av manuskriptene var ikke merket med motto, men omhandlet Søgne. Denne avhandlingen var skrevet av Hans Try og ble funnet verdig til å motta en av de utsatte belønningene.

I klassen *forekomst av grønt vann* var det kommet inn en besvarelse, som ble bedømt av professorene Trygve Braarud og Kaare Strøm. Besvarelsen var en hovedfagsoppgave i botanikk ved Universitetet i Oslo med motto *Coccolithus huxleyi* og var skrevet av Ingebjørg Kvalbein. Avhandlingen ble bedømt som verdig til å motta en av de utsatte belønningene.

Et uventet problem

Tidlig april 1967 melder Rui fra om et problem som har dukket opp [8]:

Idet jeg skal begynne på teksten til siden med Wergeland oppstår et problem jeg ikke tidligere har vært oppmerksom på – og det er spaserstokken Wergeland holder bak ryggen. Den hindrer plasseringen av AGDER AKADEMI over midten av medaljen, og til overflod har AKADEMI flere bokstaver enn AGDER. Jeg har i skisse I plassert AGDER over og AKADEMI under midtlinjen, og med små bokstaver ST. 1962.

I skisse II har jeg plassert AGDER AKADEMI i underkant med plass for den tildeltes navn i feltet, ev. med TILDELT foran Wergeland. I denne utførelse blir det dog vanskelig å få med stiftelsesåret da det blir svært mange bokstaver, men i ugravert stand gir det en mere harmonisk plassering av hele teksten. Ja, selv i gravert stand vil jeg foretrekke II, for to navn er jo sjelden like lange og da kan det i I oppstå et misforhold ved særlig korte eller særlig lange navn.

Rui la også med et blyavtrykk.

FIGUR 9: Ruis skisse I med AGDER AKADEMI plassert over midten av medaljen. Tegnet med blyant på kalkérpapir. Riksarkivet PA-0599 Rui.

FIGUR 10: Ruis skisse II med AGDER AKADEMI plassert i underkant. Tegnet med blyant på kalkérpapir. Riksarkivet PA-0599 Rui.

Hauge svarer Rui en uke senere. Han har da konferert med daværende preses, fylkesmann Henrik Svensen [9]:

Fylkesmannen er stemt for å følge ditt råd om å velge alternativ II. Selv om jeg heller sterkt til alternativ I, vil jeg slutte meg til deres forslag.

21. april sender Rui to prøver i sølv av medaljen. Den ene preget av 1,7 mm plate og den andre av 2 mm. Han konkluderer selv med at 1,7 mm blir for tynt. Videre foreslår Rui at om den ikke skal bæres, men ligge i et etui bør man gå opp til 2,5 mm så den blir litt mer gedigen. Skal den bæres er derimot 2 mm passe.

Samme dag sendes den endelige bestillingen fra akademiet. De bestiller tre medaljer i gull med prisvinnernes navn inngravert.

Hans Try
Ingebjørg Kvalbein
A.S. Hvidbergskår

Alv Sverre Hvidbergskår hadde selv foreslått å bare benytte initialene i fornavnene. Medaljene skulle leveres i etuier.

FIGUR 11: Agder Akdemis medalje slik den forelå ved utdelingen i 1967. Navnet til prisvinneren ble gravert på reversen. Avslag finnes i sølv, bronse og tambak. Referanse TZT 179.

Medaljene ble overlevert vinnerne på årsmøtet torsdag 8. juni 1967 i Lillesand rådhus.

Nye prisoppgaver

I 1969 lyste Agder Akademi nok en gang ut prisoppgaver. Det var som sist fem forskjellige:

1. Litteratur: Sørlandsskolen i norsk litteratur
2. Historie: Prisonfanger fra Agder 1807–14
3. Kunsthistorie: Rosemaling i Agder
4. Botanikk: Variasjoner og utbredelse av slekten Sorbus i Agder
5. Misjonshistorie: Misjonærer fra Agder på 1700-tallet

Innleveringsfristen var satt til 1. desember 1971 og belønningen som sist, en gullmedalje og 2.000 kroner.

Det ble denne gangen bare utdelt premie i en av klassene. Denne gikk til cand. mag., senere professor, Knut Halvorsen for *Variasjoner og utbredelse*

av slekten *Sorbus* (rognebær) i Agder. Medaljen og pengebeløpet ble overrakt under 10 årsmarkeringen av Agder Akademi, torsdag 5. april 1973. Belønningen ble overrakt av daværende preses domprost Arthur Thorbjørnsen. Medaljen ble også denne gang slått av H. Rui.

Reetablering

På 80-tallet sank aktiviteten i Agder Akademi og selv om det ikke ble formelt avviklet, lå arbeidet brakk i flere år. Først i januar 2002 reiste Thor Einar Hanisch spørsmålet om en revitalisering og videreføring ville være ønskelig gjennom en henvendelse rettet til rektor ved Høgskolen i Agder, Ernst Håkon Jahr. Det ble nedsatt en interimstyre med Jahr som preses og Hanisch som sekretær.

I forbindelse med reetableringen tok leder av interimstyret, Ernst Håkon Jahr, initiativ til å få laget en sølvversjon av medaljen. De originale stemplene, utført av H. Rui, ble – etter et omfattende søk av tidligere akademisekretær Olav Breen – funnet, og medaljen ble preget i et opplag på 100 stykker.

FIGUR 12: De originale stemplene til medaljen. Merk at det er inngravert H. Rui i nedkant av stemplene.

Det ble i tillegg gravert inn datoen for reetableringen, 27. X. 02, på medaljens revers på den plassen som var tiltenkt prisvinnerens navn. Ca. 70 av disse ble lagt ved kuverten på reetableringsfesten etter modell av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim, som har dette som en årlig tradisjon.

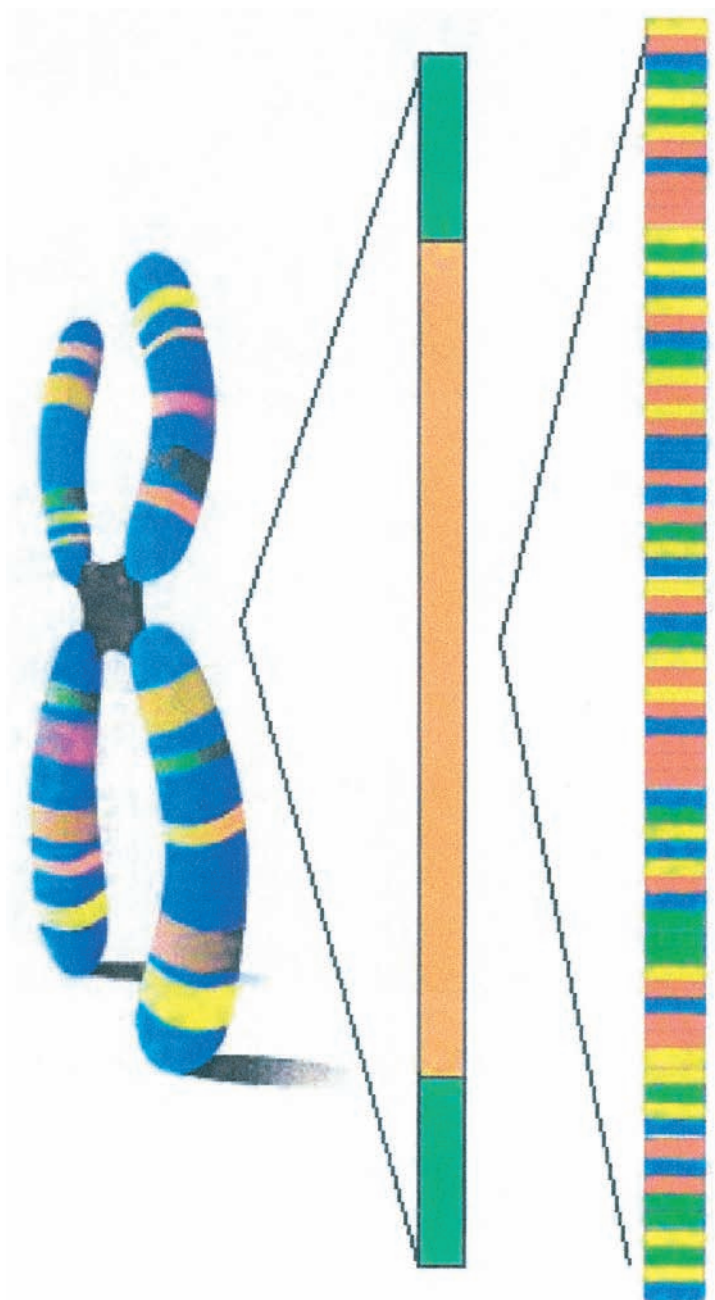
FIGUR 13: Sølvmedaljen som ble utdelt ved reetableringen i 2002. Slått med originale stempler og inngravert 27. X. 02 på reversen.

Hundreårsmarkeringen

I forbindelse med hundreårsmarkeringen for oppløsningen av unionen mellom Sverige og Norge i 2005 ble det i 2004 lyst ut en ny prisoppgave. Oppgaven gikk ut på å beskrive og analysere Sørlandets avvikende resultat fra resten av landet når det gjaldt den andre folkeavstemninga i 1905 (om kongedømme/ republikk). Det kom bare inn en besvarelse. Den sakkyndige komiteen fant ikke denne verdig til å motta gullmedalje. En eventuell utdeling ville ha funnet sted på årsmøtet 27. oktober 2006.

Tiden vil vise om Agder Vitenskapsakademi opprettholder sin gamle tradisjon med å dele ut gullmedaljer for prisoppgaver.

- [1] Brev fra Olav Bø til A.A., 11. april 1964. Agder Akademis arkiv, J.nr. 43/1964.
- [2] Brev fra sekretær Haakon Flottorp til Bø, 23. november 1964. Agder Akademis arkiv, uten J.nr.
- [3] Brev fra Kaare strøm til Hauge, 1. mars 1965. Agder Akademis arkiv, J.nr. 2/1966.
- [4] Brev fra Strøm til Hauge, 10. april 1965. Agder Akademis arkiv, J.nr. 8/1965.
- [5] Brev fra Rui til Hauge, 24. april 1965. Agder Akademis arkiv, J.nr. 33/1965.
- [6] Brev fra Hauge til Rui, 5. mai 1965. Riksarkivet PA-0599 Rui.
- [7] Brev fra sekretær Else Dannevig til Rui, 26. november 1966. Riksarkivet PA-0599 Rui.
- [8] Brev fra Rui til Dannevig, 7. april 1967. Riksarkivet PA-0599 Rui.
- [9] Brev fra Hauge til Rui, 14. april 1967. Riksarkivet PA-0599 Rui.

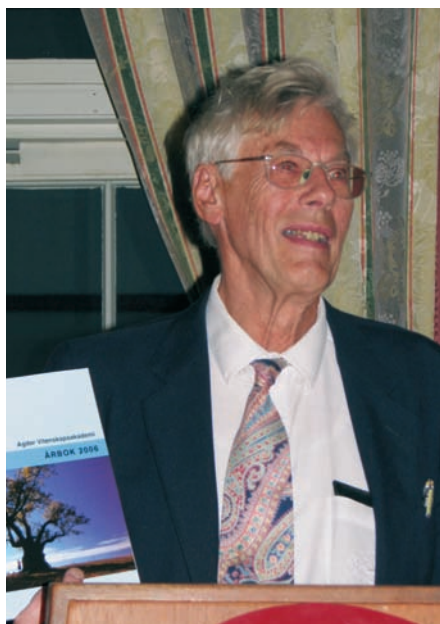
Illustrasjon av *Kromosom Gen DNA* til Kjell Arne Grøttums foredrag i Byhallen 3.12.07 (se side 135)

Fra venstre: Jahn Holljen Thon, Olle Söderhamn, Liliana Sikorska, Stephen Seiler, Ole-Morten Midtgård, Hallvard Hagelia, Anne Berit Fuglestad, Kjell Bjorvatn, Knut Dahl-Jørgensen. I forgrunnen med ryggen til: Jacek Fisiak, Joachim Dorf Müller

Preses Jahr overrekker medlemsdiplomet til Aslaug Kristiansen

Thor Einar Hanisch presenterer akademiets årbok for 2006

Knut Dahl-Jørgensen takker for innvalget på vegne av de 20 nye medlemmene

Årets prisvinnere, Roy T. Eriksen og Stephen Seiler, med prisvinnerbildene

Et utsnitt av årsmøtedeltakere, med Tor Dybo, Svein Gunnar Gundersen og Torunn Lauvdal i forgrunnen

Vidar Leif Haanes, Rannfrid Rasmussen, Inger Jahr og Ernst Håkon Jahr fant tonen i bibliotekcroken

Jacek Fisiak hilser fra Polens Viten-
skapsakademi

Åse Gunhild Woie Duesund hilser
fra Agderbenken i Stortinget

Tidligere stortings-
mann og lektor
Øyvind Bjorvatn og
tidligere skoledirek-
tør Hallgeir Furnes
hadde mye å snakke
sammen om

Disse medvirket under Nobelforedragene 3.12.07 i Byhallen i Kristiansand: Ulf Arvid Zachariasson, Arild Sæther, Leiv Storesletten, Hans Herlof Grelland, Unni Langås, Annabelle Despard, Ernst Håkon Jahr, Kjell Arne Grøttum og Per Kristian Egeberg. Arne Olav Øyhus var ikke til stede da bildet ble tatt

Gimle Gård, Akademiets hjemmearena for medlemsmøtene